

Nord Literar®

Revistă de cultură editată cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Maramureș. Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România.

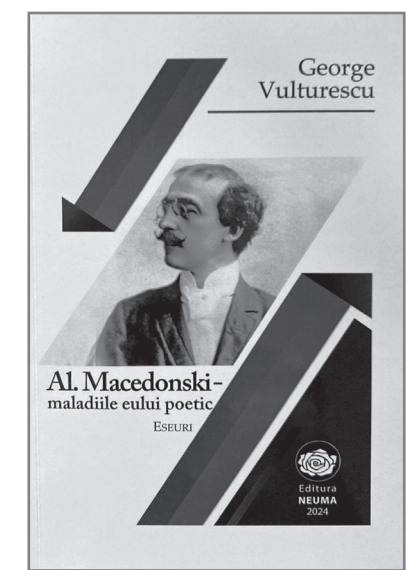
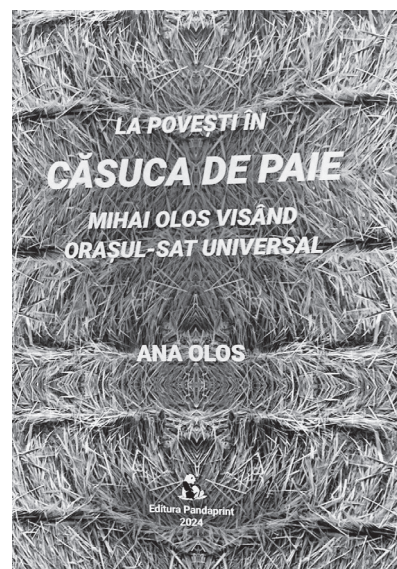
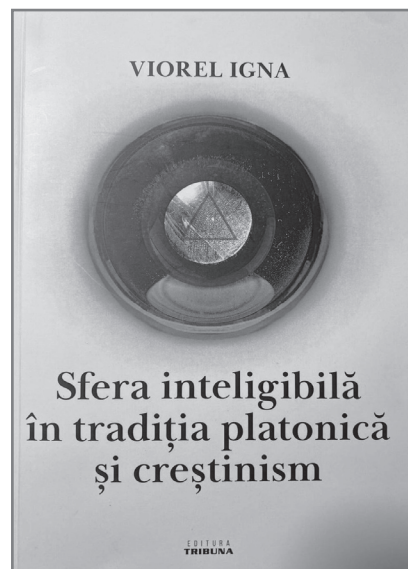
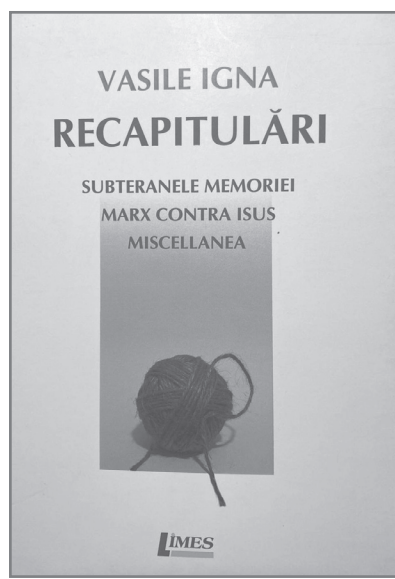
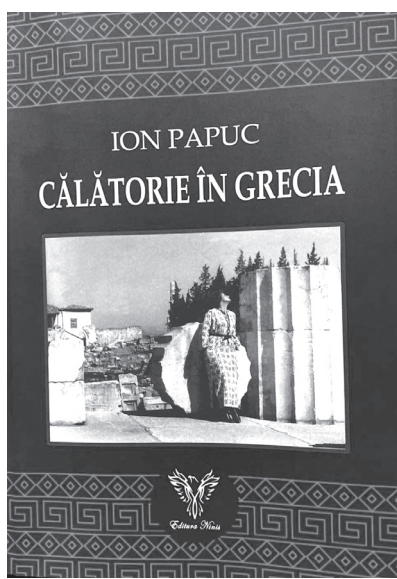
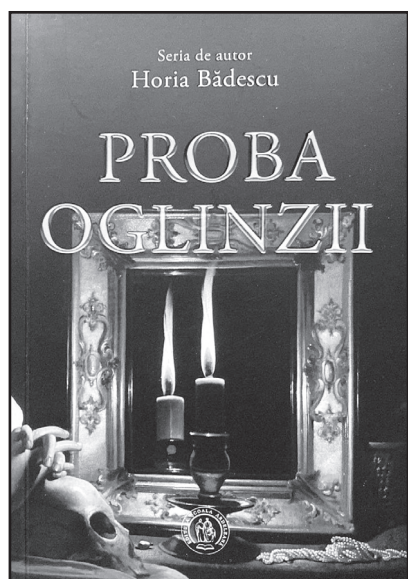
Poarta Podului (poarta de nord a orașului), acuarelă, 1802

SUMAR

• **Elena CĂRĂUȘAN:** *Poemul lunii* (p. 2) • **Irina PETRAȘ:** *Lumea în scădere sau epica thanatica* (p. 3) • **Gheorghe GLODEANU:** *Un roman inițiativ, I* (p. 4) • **Gheorghe PÂRJA:** *Scriitori canadieni în Maramureș; Seducția înțelepciunii* (p. 5) • **Daniela SITAR-TĂUT:** *Însemnările unui Gonzo cinefil* (p. 6) • **Vasile BARBU:** *Poeme;* **Lucian PERȚA:** *Parodie* (p. 7) • **Ovidiu PECICAN:** *„Tetraevanghelul” slavo-român de la Sibiu și traducătorii săi* (p. 8) • **Ion PAPUC:** *Presupuse personalități;* **Horia BĂDESCU:** *Constantin Cubleşan (85). Gloria Constantini* (p. 9) • **Dana BUZURA-GAGNIUC:** *Nord Literar – 21. Între jurnal și reportaj sentimental* (p. 10-11) • **Marina KALKAN** în dialog cu **Delia MUNTEAN:** *„Caut să judec drept și să rostesc cu rost”* (p. 12-13) • **Theodor DAMIAN:** *O carte rara avis;* **Ioan HĂDĂRIG:** *Elena Cristea – O lume interioară a cuvintelor* (p. 14) • **Constantin CUBLEȘAN:** *„Adâncit în imensitatea gândului”;* **Raluca HĂȘMĂȘAN:** *Pagini alese din nuvelistica lui Pavel Dan* (p. 15) • **Ioan Dorel TODEA:** *Acolo unde ziua va trăi mereu* (p. 16) • **Daiana FELECAN:** *La capătul visului* (p. 17) • **Sandu FRUNZĂ, Ciprian COC, Gelu DRAGOȘ Jr.:** *Poezii* (p. 18) • **Dalina BĂDESCU:** *Bochiș, facebook și IA* (p. 19) • **Umberto ECO:** *O bibliotecă a lumii – transcripție și traducere de Adrian GRAUENFELS* (p. 20)

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

Piața Libertății (Piața Unirii, atunci) văzută din Turnul Sf. Ștefan, fotografie, 1930

POEMUL LUNII

Elena CĂRĂUȘAN

Nostalgie

Dacă marea întrebă de mine
să-i spui că valurile ei
m-au purtat în neliniștea trupului.

Dacă nisipul întrebă de mine
să-i spui că în cristalele lui
mi-am ascuns gândurile.

Dacă întrebă palmierii de mine
să le spui că frunzele lor mari
mi-au ascultat necuvintele.

Dacă răsăritul întrebă de mine
să-i spui că-l simt și-i mulțumesc,
să lași roșul aprins să coloreze orizontul,
buze înmuiate să-i sărute clipa ce vine.

Iar dacă vreo adiere întrebă de mine
să-i spui că ea m-a secătuit.
Mi-a luat toate clipele senine,
le-a dus departe,
le-a înălțat în cer
iar eu nu mai am nici trup, nici ochi
să le pot privi!
Astea să le spui.

CĂRȚI:

- Horia Bădescu, *Proba oglinzii*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2024;
- Ion Papuc, *Călătorie în Grecia*, Editura Ninis, Strâmțura, 2024;
- Ion Papuc, *Omul politic*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2023;
- Vasile Igna, *Recapitulări. Subteranele memoriei. Marx contra Isus. Miscellanea*, Editura Limes, Florești, 2023;
- Ana Olos, *La povești în căsuca de paie. Mihai Olos visând orașul-sat universal*, Editura Pandaprint, Baia Mare, 2024;
- Delia Muntean, *Pe muchia poemului*, Editura Limes, Florești, 2024;
- George Vulturescu, *Al. Macedonski – maladiile eului poetic. Eseuri*, Editura Neuma, Cluj-Napoca, 2024;
- Stan V. Cristea, *Scriitori în oglinda vremii: cronici literare: 2019-2024*, Editura Aius, Craiova, 2024;
- Florina Juncu, *Viața de noapte a Matrioșkăi*, Editura Limes, Florești, 2024;
- Viorel Igna, *Sfera inteligibilă în tradiția platonice și creștinism*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2024;
- Mihai Mercicaru, *Sonete*, Editura Timpul, Iași, 2024;
- Titus Radu, *Istoria celor cuminți*, roman, Editura Junimea, Iași, 2024;
- Vasile Conioși-Mesteșanu, *Cireși în floare*, versuri, Editura Limes, Florești, 2024.

REVISTE:

- *Convorbiri literare*, nr. 5 / mai 2024, Iași;
- *România literară*, nr. 19-20, 21, 22 / mai 2024, București;
- *Orizont*, nr. 5 / mai 2024, Timișoara;
- *Conexiuni literare*, nr. 1 / martie 2024, Cleveland, Ohio (SUA);
- *Apostrof*, nr. 5 / mai 2024, Cluj-Napoca;
- *Tribuna*, nr. 520, 521 / mai 2024, Cluj-Napoca;
- *Steaua*, nr. 4 / aprilie 2024, Cluj-Napoca;
- *Caligraf*, nr. 5-6 / mai-iunie 2024, Alexandria;
- *Răsunetul cultural*, nr. 5 / mai 2024, Bistrița;
- *Acolada*, nr. 4 / aprilie 2024, Satu Mare;
- *Ateneu*, nr. 4 / aprilie 2024, Bacău;
- *Apostrof*, nr. 4 / aprilie 2024, Cluj-Napoca;
- *Cronograf*, nr. 1 / martie 2024, Satu Mare;
- *Freamăt*, nr. 23 / aprilie-mai-iunie 2024, Baia Mare;
- *Caete Silvane*, nr. 5 / mai 2024, Zalău;
- *Litere*, nr. 5 / mai 2024, Târgoviște;
- *Scriptor*, nr. 5-6 / mai-iunie 2024, Iași;
- *Actualitatea literară*, nr. 129 / martie-aprilie 2024, Lugoj;
- *Mărturii maramureșene*, nr. 18-19 / 2024, Baia Mare.

LUMEA ÎN SCĂDERE SAU EPICA THANATICA

Irina PETRAȘ

Reiau aici titlul unui text mai vechi și încerc un crochiu. Ioan Es. Pop este laureatul din acest an al Premiului Național de Poezie „Lucian Blaga”. Am făcut parte, alături de Mihai Zamfir (președinte), Gabriel Coșoveanu, Horia Gârbea, Vasile Popovici, Vasile Spiridon și Răzvan Voncu, din juriul care, la Lancrăm, l-a ales dintre cei șapte nominalizați: Ioan Moldovan, Ioan Es. Pop, Liviu Ioan Stoiciu, Aurel Pantea, Marta Petreu, Vasile Dan și Ovidiu Genaru.

În urmă cu douăzeci de ani, am descoperit un poem semnat Ioan Es. Pop în colțul din dreapta sus al primei pagini din *Ziua literară*: „**Cam asta-i tot ce mai rămâne după:** / un sac din care spaimetele s-au dus / micsandre stinse în trușca supra / și nimeni care să mai șadă sus. // din vena cavă gongul nu mai bate / aorta poate doar c-a ațipit / dar e un somn enorm în astea toate – / trăiești doar ca să mori ce-i de murit // las' că ne vād alți ochi, noi nu-i vedem, / noi ne continuăm înaintarea. / de-acum între viermi ca în harem, / o nevedere parcă vede marea, // în timp ce morți mai vechi și mai ferice / fac semne largi că vor să se ridice”. L-am citit ca pe un ecou al versului popular maramureșenesc pe care l-am citat de nenumărate în scrisul meu: „Numa m-or vedea că nu-s...”. Am urmărit de atunci și mai atent tot ce scrie.

În toate cărțile sale, Ioan Es. Pop urmează un program de o consecvență cu sine austeritate. Spuneam altădată că poemele lui mi l-au adus în minte pe Jack Kerouac, cu *jam-session*-urile sale monotone, cu naivitatea refrenelor de jazz, improvizate și libere fiindcă nimic din lumea mare nu li se supune. În aspra și senina mitologie personală a ardeleanului exilat în capitală, funcționează același tratament liber al materiei verbale și existențiale, același ritm legănat, cu pași mărunți, într-un *swing* care visează orizonturi nesfârșite și răspunsuri. „Om singur lângă om singur” improvizează în partitura eului liric descântece de aflat un rost. „Du-te mai departe, ins nemișcat”, căci „aici viitorul / aproape-a trecut”.

Poetul (ne) privește dintr-un *înăuntru* care sugerează captivitate. Sunt imagini ale închisorii unui ins scrutând „realul” din interioritatea sa vulnerată. Mesajul era chiar acesta încă de la *Ieșirea*, trecând prin *Petrecere de pietoni*, *Podul*, *Unelte de dormit*, toate, variațiuni pe aceeași temă. Ioan Es. Pop emite periodic, sacadat și fără speranță dinspre murititudine.

Fiindcă „nu se știe niciodată cine pe cine, cine cu / cine și când și la ce” și „nu mai contează dacă sau dacă nu”, în *Podul* descopeream un poet al nominativelor, căci acuzațiile sunt excluse ori se exclud axiomatice din calculul existențial. E și calea de întâlnire a poeziei sale cu Bacovia, poetul nominativului absolut (cum l-am numit în *Declinarea poeziei*). Aglomerarea de nominative nesigure și năuce, care și-au pierdut autoritatea și rostul, rămânându-le doar îngânarea monotonă, în ecou, a numelor lor prime, traduce carența de existență („Aici viața se bea și moartea se uită”) ori alergia la excesul (imaginar) al trăirii, vindicate amândouă prin exerciții de *fire* în timp și spațiu. Ca la Bacovia, totul *stă*, iar poemele inventariază neobosit această *stare* nesfârșită într-un circuit extenuat al vieții/morții. Un fel de rânduială – așa a fost să fie – e recapitulată pe îndelete, cu târăgănări de doină ardeleană și cu speranța, vagă și încăpățânată, a descoperirii unei ieșiri. Poemele sunt naturi statice cu *umbre* mișcătoare, descrise (cântate) ca-n picturi naive trecute, în van, prin școli înalte. Lumea/ființa *stă*, *plutește*, *este*, într-un trecut etern și confuz și un viitor incert, între care prezentul își numără alb averile: „este vinerea și este seară”, „e un ceas în cameră”, „e și un pepene roșu”, „e trei dimineța”, „aia-i fereastră, ușa-i dincoace”. Genitivele nu pot fi frecvente într-o poezie cu rădăcini de Ardeal de Nord – apartenența nu intră în discuție, posesiunea e mai degrabă interioară. Doar atât că nu i se mai știe rostul când „drumul țării e lunguț”. Dialogurile sunt inevitabil sumare și cu toate valențele libere: „mircea a zis vai și lumea a zis vai am

zis / vai”. Numărătoarea prin nominative continuă canonic și poate cuprinde orice când „totul este posibil și / nimic nu mai are rost”.

În *Petrecere de pietoni* își asumă moartea intravitală cu aceeași seninătate neagră, cu o gureșenie taciturnă, cu despicări iuți-încete ale înfățișărilor ființei. Ca, de pildă, în aceste versuri cu încheierea lor seacă, retezată: „*dacă nu mi s-ar fi repetat tot timpul că sunt muritor, / poate că n-aș fi murit. Poate / aș fi înființat o altă moarte. / poate o altă credință, oricât de mărunță, / mi-ar fi fost destulă pentru a pluti. // dar am crescut, ca orice om îngrozit, / în religia morții. / o moarte care nu vine din eșecurile noastre, / ci dintr-o proastă deprindere, // din resemnarea că dac-ai învățat să mori / e musai să mori. // numai că ți-am spus eu, vere, / e puțin probabil să mori când mori: / o celulă ori poate mai multe / rămân să te frământă mult după aceea // și abia când dispar, după cinci mii de ani, / te vei odihni, ticălosule”.*

În poemele din *Unelte de dormit*, dincolo de exasperarea repetitivei alternanțe de contrarii, se insinuează acum și receptarea monotoniei ca ideal, ca aspirație ultimă. Poemele se cântă pe dos, ignorând anume sensul acelor de ceasornic. Stăruie în multe dintre poemele volumului o dorință strunit-sfâșietoare de a recupera inocența. Nu doar a vârstelor fragede, atât de fragede încât moartea devine o vecinătate bună, ci și a unei lumi secrete și calde a necuvântătoarelor, ca în *când eram mic, visam să fiu și mai mic* – „cât un cartof, atâta mă visam. / pentru că primăvara pe cartofi îi puneau în pământ și gata, până toamna nu-i mai necăjeau. // mă visam în cuib, printre ei, / dormind cu dulceață-n întuneric, / întorcându-mă pe-o parte

și pe alta vara / iar apoi căzând din nou în somn. // și toamna să mă trezesc tot nedormit // [...] și tot așa, să rămân să dorm mereu, / din cuib în pivniță și din pivniță în cuib, ani mulți, neîntors și uitat”. Experiența monotoniei prin vers („Mai zi-ne o minciună de-a ta că poate te credem”) descompune gesturi banale până la a le scoate la iveală, deodată cu misterul, esența, aceea a circuitului etern al viului, nepăsător la dilemele/întrebările omului. Deși nimeni nu răspunde de Sus, poetul se simte inclus anume unui proiect distrugător, luat în vizor de chiar conștiința murititudinii sale. Într-o epocă dezincântată și fără miză, poetul aproximează o *ars fidendi* sucită, timid-ironoclastă: „spaima de fericire se instaurează / definitiv, mână-n mână / cu spaima de păcat”; „și-apoi el știe că, într-un final, / toate se vor plini cum s-a scris / și cei din urmă vor fi cei din urmă”. Pe bună dreptate, Nicolae Manolescu citea în poezia lui „o puritate excepțională a tragicului”.

Ioan Es. Pop găsește în metafora alcoolurilor un interlocutor supus, care să-i asigure, prin chiar excluderea sa din rândul lumii „lucide”, salvarea nu doar de căderea, pe nesimțite, spre moarte, ci și de angrenajul cutumelor sociale, apăsătoare și reci, cu ceva kafkian în severitatea lor înghețată. Singur și inocent, suferind de simptomele condiției sale de simplu muritor, Es. Pop e hărțuit de vini inventate ori agravate de dogme și ideologii străine esenței sale. Alcoolul e, atunci, monedă de schimb ori de schimbat perplexități, nedumeriri, căderi. Epicitatea poemelor sale e înrudită cu aceea a lui Ion Mureșan prin instrumentarul neo-expressionist, infuzat cu un anume timbru transilvan. *Uneltele de dormit* sunt retractile, cu ochii întorși spre sine într-o gesticulație infantilizată stăruitor. La simptomul deja contabilizat de sociologi al micșorării omului, poetul adaugă o și mai drastică micșorare, până la dispariția din schemă, până la alunecarea din marele Registru civil: „nu mai crezi decât în istorie. / iar istoria vorbește doar despre dispăruți.”

Originalitatea și forța poemelor lui Ioan Es. Pop decurg din calitatea obstinatei radiografii, din capacitatea ei de a vedea clar, net, în fiecare clipă finitudinea. Nu e doar conștiința morții intravitală, a morții *la purtător* (cum o numeam altă dată), ci o acutizare a privirii de sine, de lume, până la dispariția oricăror atenuări prin uitare. Poemele lui Ioan Es. Pop poartă pretutindeni tigva la vedere. Însemnările celui pândit de moarte – care răstoarnă relația pândindu-și el obsesiv sfârșitul – recurg la poem ca la un aparat roentgen privilegiat. El scrie o *epica thanatica* ivită din *privirea* care descrie miezul muritor al ființei, pe care îl vede și căruia îi numără semnele. S-a observat deja că, în mod neașteptat, poemele thanatice ale lui Ioan Es. Pop predau nu frica, ci *arta fricii*, nu angoasa, ci fragila bucurie a viului de a-și desena meticuloasă miraculoasă viață trecătoare.

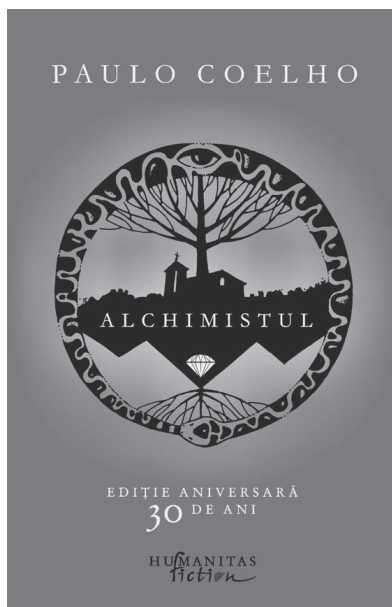

Panorama spre nord, carte poștală ilustrată, anii 1900

UN ROMAN INIȚIATIC (I)

Gheorghe GLODEANU

În 2018, la Editura Humanitas Fiction, a apărut o ediție aniversară a romanului *Alchimistul* de Paulo Coelho. Inițial, cartea a văzut lumina tiparului în 1988, în Brazilia, țara natală a scriitorului. Prin romanul *Alchimistul*, în 2009, Coelho a reușit performanța extraordinară de a intra în Guinness Book drept autorul celei mai traduse cărți aparținând unui scriitor în viață. Iată de ce surprind confesiunile prozatorului privind maniera anevoioasă în care a avut loc, într-o primă etapă, receptarea romanului. Drumul către succes este reconstituit în eseul intitulat *Gânduri la aniversarea Alchimistului*. Privind lucrurile în răspar, este greu de imaginat că un roman vândut în zeci de milioane de exemplare s-a impus cu dificultate. Cu toate acestea, la apariția cărții, în Brazilia, nimeni nu a dat importanță *Alchimistului*. Un librar din nord-estul țării a mărturisit că, în prima săptămână de la lansare, a fost vândut un singur exemplar. După șase luni, a mai fost cumpărat unul de același cititor. După un an, devenea clar că romanul a devenit un eșec, iar editorul și-a reziliat contractul cu autorul. La patruzeci și unu de ani, Coelho era disperat, dar nu și-a pierdut încrederea în cartea pe care a scris-o. Deoarece era vorba despre o lucrare care îl reprezenta în întregime, îi exprima *Legenda Personală*. A fost nevoie de o nouă ediție pentru ca romanul să înceapă să se vândă. Adevăratul succes a venit însă abia după publicarea cărții în Statele Unite, unde ea a fost lansată cu mare valvă. Reclamele din *New York Times* și din alte publicații influente, dar și cititori precum Bill Clinton, Madonna și Will Smith au contribuit la transformarea treptată a romanului într-un veritabil fenomen literar. *Alchimistul* a ajuns în topul de vânzări al ziarului *New York Times*, unde a rămas timp de 267 de săptămâni. Romanul a fost tradus în 81 de limbi, fiind inclus printre cele mai bune zece cărți ale secolului XX. În mod firesc, Paulo Coelho a devenit unul dintre cei mai apreciați romancieri ai lumii. Intenția prozatorului a fost aceea de a scrie despre sufletul său, ceea ce face ca *Alchimistul* să devină o carte vie. La fel cum Flaubert se identifica în doamna Bovary, Coelho se

recunoaște în propriul său personaj. De aici afirmația: „Eu sunt Santiago, păstorul care-și caută comoara, la fel cum și voi sunteți Santiago, căutându-vă comoara. Povestea unuia este povestea tuturor, și căutările unui om sunt căutările întregii omeniri”. În felul acesta este explicată și receptarea favorabilă a cărții în rândul unor lectori aparținând unor culturi diferite. Recitind romanul, prozatorul re trăiește toate senzațiile pe care le-a simțit atunci când l-a scris. Mai mult, este fericit, deoarece cititorii îl înțeleg. Nutrește convingerea că povestea poate stabili punți între oameni, dincolo de religia și de apartenența lor politică diferite.

Gândurile la aniversarea Alchimistului sunt urmate de o *Prefață*, în care se menționează faptul că *Alchimistul* este o carte simbolică, diferită de *Jurnalul unui mag*, care nu a fost o operă de ficțiune. Romanierul recunoaște că, fascinat de ideea transmutării metalelor și de posibilitatea descoperirii Elixirului tineretii fără bătrânețe, a dedicat unsprezece ani alchimiei. Ideea că într-o bună zi totul se va sfârși îl ducea la disperare. Drept consecință, aflând despre existența unui lichid magic în măsură să îi prelungească viața, s-a decis să se dedice găsirii acestuia. Cu toate că în anii '70 ai secolului trecut încă nu existau publicații serioase consacrate alchimiei, a început să își achiziționeze numeroase cărți din străinătate și să studieze simbologia complicată a acestora. A încercat să își caute și un maestru spiritual printre puținii specialiști din Rio de Janeiro, dar a fost refuzat. În ciuda efortului depus, rezultatele nu l-au satisfăcut. Avea impresia că se găsește pe un drum greșit, deoarece numeroasele conotații ale limbajului simbolic permiteau o uriașă cantitate de erori.

În 1981 a făcut cunoștință cu organizația ocultă RAM, unde, în sfârșit, și-a găsit un maestru spiritual. Drept consecință, s-a apucat să studieze din nou alchimia. Într-o noapte și-a întrebat mentorul de ce este atât de vag și de complicat limbajul alchimistilor. Maestrul i-a răspuns că există trei tipuri de alchimisti. Unii sunt imprecizi, deoarece nu știu ce vorbesc. Alții sunt imprecizi, chiar dacă știu ce vorbesc, fiind conștienți de faptul că „limbajul alchimiei este un limbaj adresat inimii, și nu rațiunii”. Ultima categorie este alcătuită din cei care nu au auzit de alchimie, dar care, prin experiența lor, au reușit să descopere Piatra Filozofală. Numit J. (de la Jean), maestrul lui Coelho – care aparținea celui de-al doilea tip de alchimisti –

a început să îi dea lecții de ezoterism. În felul acesta, prozatorul a descoperit că limbajul simbolic era „unicul mod de a atinge Sufletul Lumii sau ceea ce Jung a denumit «inconștientul colectiv»”. Drept consecință, prozatorul și-a găsit *Legenda Personală* și *Semnele lui Dumnezeu*. A început să conștientizeze faptul că „a ajunge la Marea Operă nu este misiunea unor aleși, ci a tuturor ființelor omenesti de pe fața Pământului”. Acesta este motivul pentru care *Alchimistul* este și un text simbolic. Pe parcursul lui, prozatorul și-a transmis toate cunoștințele din sfera ezoterismului, dar aduce și un omagiu marilor scriitori care au ajuns la *Limbajul Universal*: Hemingway, Blake, Borges, Malba Tahan. Ampla prefață se încheie cu o parabolă biblică despre cei care simt într-adevăr o dorință arzătoare ca să dăruiască ceva și care nu pot fi opriți din calea lor.

Există două teme majore care se împletesc puternic în roman. Este vorba despre alchimie și despre călătoria inițiativă. Suprapunerea lor nu este întâmplătoare, deoarece atât studiul alchimiei, cât și călătoria dobândesc puternice valențe spirituale, se transformă în niște aventuri ale cunoașterii. În 1986, Coelho a parcurs faimosul traseu al pelerinajului Camino de Santiago (cunoscut și sub numele de Drumul lui Iacob), eveniment care i-a marcat puternic existența. Punctul terminus al acestui drum este altarul apostolului Sfântul Iacob cel Mare din catedrala orașului Santiago de Compostella, localitate situată la aproximativ 35 km de coasta Atlanticului. Un traseu inițiativ asemănător străbate și protagonistul romanului *Alchimistul*. Nu întâmplător, numele lui este tocmai Santiago.

Romanul îi este dedicat lui J., „alchimistul care cunoaște și folosește secretele Marii Opere”. Acest misterios maestru spiritual este reprezentantul unui ordin religios ocult de origine catolică, numit RAM (Regnum Agnus Mundi).

Narațiunea este alcătuită din două părți inegale ca întindere, precedate de un *Prolog* și urmate de un scurt *Epilog*. Imaginea Alchimistului apare deja în prefața romanului, după care dispăre pentru o lungă perioadă de timp. Acesta citește o carte veche, fără coperti, de Oscar Wilde, în care găsește o frumoasă prelucrare a mitului lui Narcis. Desigur, Alchimistul cunoștea legenda tânărului vrăjbit de propria sa frumusețe. Personajul era atât de fascinat de el însuși încât, într-o bună zi, a căzut în apă și s-a înecat. În locul respectiv a apărut o floare care s-a numit narcisă. Oscar Wilde schimbă firul epic al mitului. După moartea lui Narcis au sosit naiadele – zeițele izvoarelor și ale pădurilor – și au găsit lacul cu apă dulce transformat într-un ulcior cu lacrimi sărate. Întrebat de nimfe, lacul răspunde că deplânge soarta nefericită a lui Narcis. În mod paradoxal, el nu știe dacă tânărul a fost frumos sau nu. Îl jeleşte deoarece, ori de câte ori se apleca deasupra apelor, lacul putea să vadă în fundul ochilor lui propria sa frumusețe. Cu alte cuvinte, narcisismul personajului mitic este dublat de cel al apei.

Debutul romanului îl prezintă pe tânărul păstor Santiago dintr-un sat spaniol din Andaluzia. Acesta este un personaj atipic pentru meseria pe care o practică, deoarece a absolvit seminarul teologic și nutrește o pasiune vie pentru lectură. În viziunea sa, cărțile aveau o dublă utilitate. Ele permiteau o petrecere agreabilă a timpului pe parcursul zilei și constituiau niște perne confortabile în toiu noapții. Tânărul vorbește despre energia misterioasă care îi unea viața de cea a turmei sale. Cunoștea fiecare oaie după nume și credea că acestea înțeleg ceea ce spune. Drept consecință, avea obiceiul să le citească fragmente din cărțile care îl impresionaseră. În ultimele zile, interesul păstorului a fost acaparat de fata negustorului la care trebuia să ajungă.

Piața Libertății, latura de sud (în fundal: hanul „Vulturul Negru”), fotografie, sfârșitul secolului XIX

SCRIITORI CANADIENI ÎN MARAMUREȘ

Gheorghe PÂRJA

Am primit în dar, de la distinsa profesoară universitară Ana Olos, o carte care face o deschidere intelectuală a Maramureșului spre lume. Este vorba despre volumul *Autori canadieni cu sau fără cratimă*, apărut la Editura „Actaeon Books”, Baia Mare, în 2023. De la început spun că am o mare încredere în demersul de cercetare al autoarei, remarcându-se prin sobrietatea elaborării, dar și prin abordarea unor domenii mai puțin cunoscute. Cartea de față are și un abur aniversar. S-a dorit a marca trecerea unui sfert de veac de la înființarea Centrului de Studii Canadiene la Facultatea de Litere a Universității de Nord din Baia Mare și a programului aferent de predare a Studiilor canadiene la specializarea Limba și literatura română, cu o limbă modernă, engleză sau franceză.

Mă folosesc de cuvântul înainte al autoarei pentru a putea contura mai bine semnificația acestui eveniment, mai puțin cunoscut chiar pe la noi. Volumul cuprinde o selecție din lucrările publicate, referitoare la autori canadieni care au stat sub sceptrul preocupărilor sale. Selecția se deschide cu Timothy Findley, important romancier și dramaturg postmodern de limbă engleză, care, în urma unui Seminar de Studii Culturale la Stuttgart, i-a inspirat profesoarei Ana Olos introducerea unui

curs despre cultura și civilizația canadiană la Filologia băimăreană. Autoarea s-a întâlnit în două rânduri cu Findley, a avut convorbiri despre literatura și cultura canadiană. Scriitorul cunoștea situația țărilor din estul Europei, fiind la curent cu schimbările de aici.

Un excelent și lămuritor interviu poartă autoarea cu Eugen Giurgiu, care a slujit două arte: muzica și literatura. A fost director artistic al Operei Române. A plecat spre Canada, cu un popas american, unde s-a afirmat ca scriitor. Am reținut un gând de luat în seamă: „Viitorul poporului din România depinde de cei care îl educă”.

În carte am întâlnit și numele scriitorului Stephen Henighan, un cunoscut de-ai mei, cu care am petrecut mai multe zile în Maramureș. S-a apropiat și de prozatorul Augustin Buzura, cel care a inițiat, în Maramureș, cursurile de limbă, cultură și civilizație românească, la care a participat și Henighan. Este autorul cărții *Provincia pierdută*, despre experiența lui în Basarabia, unde a predat un curs de vară unor profesoare de engleză. La sosirea în Republica Moldova, Stephen era autor de proză scurtă și de articole de critică, publicate în diferite reviste literare anglofone de prestigiu. Doamna Ana Olos face un portret convingător autorului canadian.

Apoi, este prezentată opera scriitorului George Elliott Clarke, o voce unică, fiind socotit printre cei mai importanți poeți de limbă engleză, cum afirmă autoarea cărții. Traducerea poemelor aparține scriitoarei Flavia Cosma, stabilite de ani buni la Toronto.

Demn de luat în seamă este un interviu al scriitorului canadian, realizat de Ana Olos și de Crina Bud. Aflu că distinsul autor a fost la Baia Mare și le-a vorbit studenților despre fețele democrației canadiene. A ascultat atunci și muzica Grupului IZA. Cuceritor interviul și plin de învățăminte.

Un articol lămuritor scrie doamna Ana Olos despre Alice Munro, laureată a Premiului „Nobel” pentru Literatură, socotind că Academia Suedeză s-a întors la bunele ei tradiții, punând pe prim-plan valoarea literară. Lumea complexă și profund umană a nuvelor sale a câștigat din ce în ce mai mulți adepți, cititorii descoperindu-se în întâmplări, identificându-se cu personaje și cu trăirile lor. Am cunoscut-o prin intermediul doamnei Olos și pe Myrna Kostash, o călătoare prin Europa de Est. Când vorbim despre globalizare, ne gândim și la Marshall McLuhan, care a devenit faimos cu *Galaxia Gutenberg*. Receptarea autorului nu a întârziat să fie realizată nici în România. Aflăm și despre traducerea lui Nichita Stănescu în Canada. Avem și un comentariu la un *Dicționar de scriitori canadieni*, alcătuit de Margareta Petruț.

Volumul se încheie cu un scurt istoric al studiilor canadiene la Universitatea din Baia Mare, amintind pe cei trei fondatori: conf. dr. Ana Olos, conf. dr. Dana Puiu și asist. Horea Nașcu. O carte remarcabilă despre energia intelectuală a Nordului, care, prin câțiva intelectuali devotați, au învățat și au făcut ieșirea din crisalidă. Iar spiritul canadian al creației ne-a fost transmis admirabil prin această carte. Mulțumim, doamna Ana Olos!

SEDUCȚIA ÎNȚELEPCIUNII

Gheorghe PÂRJA

Am avut norocul să mă nasc și să trăiesc o bună vreme într-o lume în care oamenii își respectau semenii într-o formă de admirație tăcută, care decanta însușiri ale minții, ale cumpănirii lumii între bine și rău la cei din preajmă. Era

lumea satului, așezată în matricea ei, care avea nevoie de sfătuitori. Mama m-a îndemnat să stau în preajma lui Moșu Lupu, că el este înțeleptul satului. Era un om cu practica vieții, inclusiv cu experiența dură a războiului în Basarabia. Era un om simplu, luminat de lumea prin care a trecut. Acest episod biografic m-a încercat după lectura cărții *Odiseea filosofică a conștiinței și alte texte* (Editura Limes, 2023), autor: profesorul Florian Roatiș, un nume cu rezonanță în cultura acestei țări, cu adresă în Maramureș. Este eseist și istoric literar, membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Cluj, Reprezentanța Maramureș. A absolvit Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității „Babeș Bolyai” din Cluj-Napoca. Doctor în filosofie. A fost profesor la mai multe licee băimărene și la Facultatea de Litere a Universității de Nord din Baia Mare.

Din anul 2014 este cercetător științific la Fondul documentar al Academiei Române, de la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, și redactor-șef al revistei *Bibliotheca Septentrionalis*. De la început spun că autorul cărții este un intelectual rafinat, un suplu mânător al argumentului, un luminător al labirinturilor gândirii, un încrezător în puterile sacre ale cărții. Cele trei capitole ale volumului prilejuiesc profesorului Florian Roatiș o probă de iscusință intelectuală dăruită nouă, cititorilor. Structura cărții este organizată pe studii, articole, recenzii, marginalii polemice și editoriale, prefețe și postfețe. Am simțit în textele profesorului Roatiș din această carte un discurs sobru, decupând din subiectele comentate tocmai imperativul obiectivității, al fenomenului cultural care are rost și care înseamnă împlinire a gândirii folositoare.

Face analize inspirate la cărți cărora, prin atingerea sensibilității sale, le sporește interesul pentru lectură și le pune prețul valorii. Acesta este rostul comentariului critic. Studiile care deschid volumul configurează sfera de preocupări intelectuale ale autorului, domenii care l-au consacrat în peisajul publicistic din țară. Numele cărturarului Florian Roatiș este strâns legat de publicarea integralei lui N. Steinhardt, Monahul de la Rohia. De altfel, comentează dintr-un unghi personal volumul lui G. Ardeleanu, *N. Steinhardt și paradoxurile libertății*, apărut la Editura Humanitas. „O carte plină de erudiție, care mult timp nu va putea fi depășită. Nici ca informație, nici ca hermeneutică. O carte-eveniment!”, apreciază Florian Roatiș. Se apleacă și asupra volumului *Stigmatizarea conștiinței*, al regretatului profesor Ioan Țiplea, care este o lectură nu numai delectabilă, ci și una instructivă, iubitorii de înțelepciune găsind aici satisfacții spirituale.

Mai scrie despre cărțile intelectualilor Nicolae Iuga, Augustin Cozmuța, despre fenomenul Nicolae Labiș și efectele sale asupra poeziei românești din prima jumătate a veacului trecut. Capitolul despre marginalii polemice evidențiază o nouă dimensiune a cărturarului Florian Roatiș. Despre polemici se pronunță avizat profesorul universitar Cornel Munteanu: „Corectivă și aplicată, propunând mai degrabă un dialog de idei decât o luptă de principii, polemica lui Florian Roatiș nu demolează, ci, atent rotitoare, atrage în cursa ideilor parteneri de forțe intelectuale egale. În același mod, știe să se retragă sau să închidă polemica, atunci când ea părăsește obiectul și divaghează pe alte câmpuri, străine ipotezei din punctul de pornire”.

Tratează aspecte ale polemicilor, unele mai puțin cunoscute, precum schimbul de idei dintre Vulcănescu și Steinhardt sau dintre Blaga și Rădulescu-Motru ori Liiceanu, Pleșu, Marta Petreu. Este lămuritor cu cei care folosesc un amalgam de ambiguități și de afirmații fără acoperire, unele ridicole. Dreapta judecată face parte tocmai din seducția înțelepciunii. Partea de încheiere este alcătuită din editoriale cu idei mișcătoare, portrete de intelectuali de lângă noi – Teodor Ardelean, Sălcu Horvat, o pledoarie pentru cunoașterea istoriei naționale, dar și un riguros articol despre starea învățământului românesc. Cum aprecia și colegul lui de amfiteatru, trebuie să remarcăm la Florian Roatiș atât anvergura vastă a lecturilor sale, de la filosofie, psihologie, sociologie, mitologie la istoria ideilor, cât mai ales rigoarea critică a discursului său.

Este o carte care mi-a marcat spectacolul lecturii, tocmai prin seducția înțelepciunii. Parcurgerea ei vă poate convinge. Asupra mea s-a răsfrânt euforia. Ca pe vremea lui Moșu Lupu, cel cu plete și ochi lucitori.

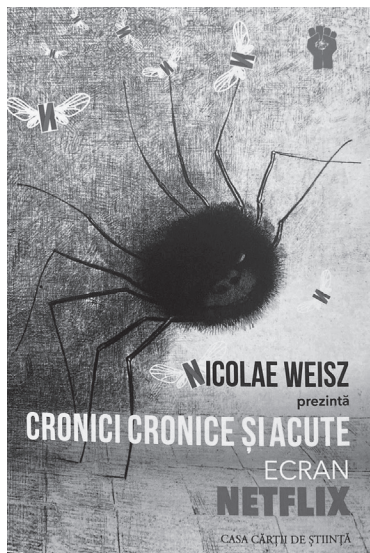

Piața Păcii (Piața mică), zi de târg („vanzători de oale”), fotografie, sfârșitul secolului XIX

ÎNSEMNĂRILE UNUI GONZO CINEFIL

Daniela SITAR-TĂUT

Recent lansat în cadrul târgului de carte care a celebrat douăzeci și unu de ani de apariție neîntreruptă a revistei de cultură *Nord Literar* (Baia Mare, 23-24 mai a.c.), volumul Nicolae Weisz prezintă: *Cronici cronice și acute*. Ecran NETFLIX (Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2024) este o culegere de treizeci și patru de recenzii de film ale unui fin degustător al canalului de televiziune amintit în titlu, canal la care recunosc eu însumi că m-am abonat abia după ce am citit în publicația amintită anterior prezentările făcute de autor și după o discuție prelungită, pe această temă, cu acesta. Percep tomul de față ca pe un ghid cinefil, erudit și incitant, redactat în cheie ludică și bonomă, alternând stilistic registrul colocvial cu cel standard, literar, sau inserând paragrafe docte și academice, elaborate în tușă condescendentă, menite să descurajeze verdictele infailibile ale unora legați instituțional și parcă definitiv de analiza/judecarea filmelor. Dincolo de aceste jonglerii și sinuozități lingvistice, cronicile abundă în situații hilare, ironice și autoironice. Sototesc că volumul ar merita să fie tradus, iar cei de la NETFLIX informați de faina reclamă ce li se face *pro bono* prin intermediul cronicarului. Comentariile sunt impregnate de mult umor, redactate cu o știință a limbii pe care o întoarce pe toate fețele, prin toate cotloanele palierelor lingvistice.

Ca stil, volumul poate fi integrat *jurnalismului Gonzo*, un tip de jurnalism ultrasubiectiv, ce constituie deopotrivă atât o metodă de investigare, cât și o modalitate de scriere, care nu-și arogă mantia omniscienței sau a obiectivității, iar cel ce se înscrie în familia celor atrași de acest fel de abordare devine/este pionul central al textelor pe care le elaborează autenticist, la persoana întâi, adică personaj al celor expuse/analizate. De fapt, mâna roșie – logoul

jurnalismului Gonzo – prezentă pe copertă relevă îmbrățișarea necondiționată a acestui stil care se pliază personalității atipice, neconvenționale a cinefilului.

Un posibil model ar putea fi considerat Hunter S. Thompson (tradus și la noi, etalon al acestui tip de jurnalism), care, derobându-se de principiile clasice ale jurnalismului centrat pe obiectivitatea relatării, dă frâu liber exprimării subiective, interpellându-și cititorii în legătură cu factorii perturbatori sau distorsionanți ai opiniilor sale, făcându-i părtași ai demersului său critic și modelând el însuși o imagine mai verosimilă a realității. Astfel, jurnalistul Gonzo devine scenarist, regizor, cameraman și interpret al creației sale, brodând *felii de viață*.

Seria analitică a volumului lui Nicolae Weisz este deschisă de *Strada l'Humanité nr. 8* (2021), al cărei subiect central îl constituie viețile vecinilor ce, deși nu se cunosc, pot să-și imagineze destinul colocatarilor din pricina pereților mult prea permeabili fonici. O constantă a discursului critic o constituie tehnica palimpsestului, specifică postmodernismului, ce funcționează ca o marcă de augmentare a ironiei, adresându-se unui lector cât de cât avizat, dotat cu un troler cultural (măcar mediu). Regizorul filmului, Dany Boon, este un fost actor de scheciuri, gen cu mare priză la publicul galic. *Les sketchers* reușesc să umple sălile și să fie în grațiile presei audiovizuale și scrise. Nicolae Weisz amendează îmbrățișarea excesivă a acestui om-orchestra ce-și paradează exhibitor talentele multiple: „A devenit, firește, actor, scenarist, regizor, producător, dacă nu chiar Nureev, Iolanda Balaj, Einstein... Publicul l-a urmat pretutindeni, precum canişul pe stăpân. Și în car, și în căruță. Și călare, și pe jos”. Regizor al anostului *Bienvenue chez les Ch'tis* (*Bun venit în țara lui Ch'ti*), film produs și interpretat de el însuși, care s-a situat pe locul doi, după *Titanic*, în topul vânzărilor de bilete în Franța în anul 2008, Dany Boon propagă și aici un umor împiedicat și găunos, „cu multe locuri comune în limbaj”, situații fals comice, forțate, pedălând pe miza „fiorului de umanitate”, decelabil tocmai în carantina carantinaților, într-o manieră deranjant de didacticistă („noi fiind prin definiție niște bătuți în cap”), dirijându-ne asupra conduitei personale într-un astfel de context, pentru a ne împăca atât cu noi, cât și cu molima.

Traducerea titlului devine un alt prilej pentru autor de a susține ferm opinia că numele, prenumele, substantivele proprii, în general, nu trebuie traduse, altfel ajungem la barbarii lingvistice și conjuncturale și mai mari: „Cum ți-ar suna, de pildă, pentru *Jean de la Fontaine* Ion de la Fântână? Sau, invers, pentru Ion Creangă *Jean Branche*?”. Sintagma definitorie pentru filmul penelat e o altă găselniță lexematică, fericită foarte: „umanizează, omenind”.

Între chin și amin (2019), unul dintre cele mai titrate filme autohtone, este riguros și sistematic desființat, fiind incriminat pentru ratarea unui subiect generos, ce trebuia să releve un episod traumatic din istoria comunistă a României, cea a fenomenului și a experimentului Pitești, subiect pe care „l-a atacat și l-a învins, făcându-l, din punctul meu de vedere, ferfeniță”. Fundalul muzical recrutat pentru a marca dinamica sentimentelor este diagnosticat drept: „Banalul la rang de subtilitate”, dialogurile – debil-paupere, „vorbe umflate cu pompa”, denunțându-se excesul, deranjant, al explicitărilor. Verdictul cinefilului nu lasă drept de apel interpretărilor

pozitive: „Demonstrativ! Ostentativ! Emoție contra-făcută! Grandilocvent!

Declamator!

Chin, da. L-am simțit. *Amin*, nu prea. Mă refer la cel curat și pe de-a-ntregul sincer.

Cel mai mult am avut parte însă de *între*.”

Tous les matins du monde / Toate diminețile lumii (1991), subintitulat *Castor și Pollux* sau *Secreția lacrimală*, demarează fals apolinic cu o declarație de mândrie universală, răsfântă asupra sinelui, a personalităților istorice, literare, muzicale ale lumii, marcate prin gradații descendente, de la elitism la consumism, într-un gigantesc bazar cultural. *Artiștirezerviști* (fericită găselniță!) sunt cei reabilitați de posteritate, în tagma cărora îi enumeră pe Johannes Vermeer, H.P. Lovecraft, Georges de la Tour, Antonio Vivaldi, Giuseppe Arcimboldo, Aloysius Bertrand. În această categorie intră Jean de Sainte-Colombe, nu și Marin Marais însă, protagoniști ai filmului, muzicieni și compozitori francezi din secolele XVII-XVIII, aflați într-un raport discipol-maestru, solitari amândoi, deși cel dintâi rămâne cvasinecunoscut, în vreme ce al doilea, emulul lui, ajunge celebrissim. Jean de Sainte-Colombe percepe muzica precum o oază de suferință și de lacrimi, fiind de părere că aceasta „nu e umană”, nu este pentru capetele încoronate.

Ultimul film, *War Machine / Mașina de război* (2017), aparținător regizorului David Michôd, căruia-i remarcă moderația, felul în care dirijează interpretii determinându-i să iasă „din carcasa în care s-au băgat singuri”, și darul de a convinge nume de prim rang să se alăture proiectelor sale, aduce în prim-plan războiul din Afganistan. Recenzentul înserează și o succintă istorie a țării, greu încercate de războaie mai interne sau externe, de vecinătăți cu megieși potrivnici, arabi, perși, mongoli, cunoscută pe mapamond prin intermediul a doi cuceritori, Gengis Han și Timur Lenk, dar care azi se vede fie cotropită gentil, fariseic, fie prin civilizare forțată, de omnisalvatorii lumii (americani). Filmul e inspirat de cartea jurnalistului Michael Hastings, *The Operators: The Wild and Terrifying Inside Story of America's War in Afghanistan* (*Operatorii: Sălbatica și înfricoșătoarea poveste din spatele războiului dus de America în Afganistan*), tom ce denunță ororile săvârșite de militarii generalului Stanley McChrystal și care aduce gazetarului, deseori amenințat cu viața, la abia un an după apariție, un straniu accident automobilistic ce se soldează cu moartea acestuia. Nicolae Weisz evidențiază, condescendent și ironic, ajutorarea unui neam ce nu solicită sprijin, nu-și dorește asimilarea lecției democrației, iar în privința agriculturii, în prim-plan se află creșterea macului necesar creării heroinei. Militarul american e văzut de afganul de rând drept un ins grobian, ce se micșionează (nu ficționează) pe străzi și injură permanent de mamă.

Nicolae Weisz ne ia părtași la istoria personală pe care o propagă prin croniche (termenul pe care îl folosește referitor la conținutul cărții). El intervine, chibițează, dă verdicte, se inculpă, se disculpă, într-un spectacol de zile mari, neuitând să-și interpreteze neabătut propriul rol. Cu opinii ce te iau nu de puține ori prin surprindere. Îl descoperim denunțând, atacând, negând, dăscăbind, scandând, psalmodiind, ritmând, mimând, încurcând/descurcând, jucându-se, dejucând, astfel încât parantezele – adevărate aparturi –, devin povești în sine, împănate cu considerații traductologice, sugestii corijante, note și contranote parodice, dar și cu un uriaș sărg de-a ne da cu savoare cu tifla-n cap, taman atunci când pare c-am fi asimilat lecția. Măcar pe jumătate...

Turnul Sf. Ștefan, perioada interbelică, carte poștală ilustrată

VASILE BARBU (Uzdin, Serbia)

Tatăl nostru

Cel Atotputernic
Care de sus, din ceruri,
ne tot ierți
și ne îndemni
pe cărările vii
din voia Ta
cerul e una cu pământul.
Sângele nostru
cel hrănit din vistieria ta
e spre iertarea tuturor păcatelor.
Și ne apără, Preabunule,
de gânduri și de fapte nedemne,
căci din și în veșnicii
și aceasta e împărăția Ta.

De vorbă cu Evtuşenco

Beut-am cu domnul Evtuşenco
picături stelare ale unei dimineți în Altai.
Zisu-i-am că singurătatea
m-a dus în Siberia.
Să fiu aici
îmbătat de Timișul meu.
Atunci Evgheni a sucit-o la ale sale:
la votcă. O, Doamne,
și la depărtări.
La albele, nesfârșitele depărtări.

Curios, m-a întreat
dacă știu de o poetă din Timișoara
care atât de sensibil scrie despre
iernile din Siberia.
– O cunosc, ușor i-am șoptit.
Se numește Silvia și e o poetă excelentă.
– Poate fi, se împotrivi Evgheni.
Însă ea scrie despre ceva ce n-a simțit
și poate nici văzut!
Ei nu i s-a întâmplat albul siberian.
Gerul...

Atotcuprinzătoarea ei. Apropierea ei.
– A, nu, îi ziceai. A simțit ea toate acestea
în ființa ei. În nervii ei, în ochi
și în vise. Acolo e Siberia ei.
În simțuri. Și de aceea Ea atât de mult sărută
cerul siberian, îi ziceai...

Și a tăcut.

După aceea m-a întreat despre Gligor Sava,
un poet arădean.
Parcă a auzit ceva despre el...
Despre el, care toate le pierde
în jocul cu tăcerile Siberiei.
Poezia lui adoarme în pleoape, în stelele
și norii universului siberian.
Și-i rezistent în sălbăticia albă
atât de minunată...
În jurământul în limba rusă,
în dorul îngerilor pământeni
care din nou m-au scufundat în metafore
în caleașca ce pe zăpada siberiană
se înalță spre cer...

Poeții României Gligor Sava și Sylvia Hârceagă
membrii bibliotecii mele Libertățile Siberiei
cântă profunda dragoste de Sibir.
Strigătele ei, tăcerile ei
ale imperiului ei.
Ce mai tot timpul sună, pulsează și visează...

Și atunci dintr-odată am amuțit.
Fiind acoperiți de zăpada roșetică...

Tăcerea picturii naive din Uzdin

Doar un strigăt
mi-a mai rămas
ca preaplin să ajung
în strada Pictorițelor naive din Uzdin.

Întâmplată la țară.
Într-un sat. Cândva de tot mare...
Într-un sat care-și știa îmbrățișa
rugăciunile, slujbele, pomenile, hărnicia,
întrebările, nălucirile, moștenirile,
veșnicia, dorul, lacrimile...
Aici, când s-a cutremurat pământul
la împlinirea vremii,
din zidurile Uzdinului,
din visele ruinelor
născutu-s-a
înveșmântata artă în miros
de duminică.
Arta picturii naive, țărănești și luminate!
Arta duminicilor hoinare, a livezilor și culorilor astrale.
Și era și gata de plecare...
Spre spovedanii cuibărite în galeriile lumii,
Gata să răstoarne liniștea...
Ele: Anuica, Măria, Florica, Sofia, Mărioara,
Anuța, Ana, Viorica,
Steluța... în cătușele fanteziilor uzdinene ambițioase până la
Amenințări schimbat-au ceea ce era imposibil. De necrezut!
Schimbat-au – creând...
De parcă filosofia vieții e vis, iar a imaginilor – moft!
Coșmar!
Și nu e! Nici nu era!
Era seară de Ajun, iubire blajină, românism, biserică,
cuiburi de suflet, cămin, țuică de casă, glie,
timp... timp... timp...
Drame zilnice!
Această epopee se scrie la împlinirea a cincizeci de ani
de când femeile
Uzdinului s-au încrezut în lumina lină a luminilor
culorilor line,
în prunci, veșnicie și dor...

Despre el, dorul de inimă, au tăcut gândurile răzlețe
și simțite ale pictorițelor naive din Uzdin.

Doamnă

Să te mai văd o dată
îmbrăcată în straiile
poeziei mele

Epifania maramoană

La plinirea vremii –
Arătarea Domnului
a fost dăruită lumii
în chip de porumbel

La o altă plinire a vremii,
într-un sat din Dune,
satul lui Victor Simu,
după aproape două milenii,
deasupra sfintei biserici
a românilor
s-a-ntâmpat o altă Epifanie.

A fost înveșnicită fericita clipă
– martor grăitor în veacurile
ce vor veni
adeverindu-se magia că
„fericiți sunt cei ce n-au văzut și au crezut”.

Cântecul meu

Ce fac când nu cânt?
Tac.
Tăcerea e tot un cânt.

PARODIE

Lucian PERȚA

Epifanie uzdineană (După Epifanie maramoană)

Prima lui carte
dăruită lumii
a avut parte
de o împlinire a minunii.

Refugiat în visele fecioarelor*
din toată Voivodina,
a bătătorit drumurile ploilor
de aproape patru decenii din pricina –
că acolo *totul era dor*
și *cuvintele sângerău* românește
pe buzele tuturor.

A fost pus *cu fața la perete*, firește,
– martoră e o lume întregă,
dar *până azi* magia continuă să se adeverească,
adică oricine poate poezia să-i înțeleagă
și să-l ferească chiar fără să o citească!

*Cuvintele scrise cu italic reprezintă sau fac referire la titluri de volume ale autorului.

TETRAEVANGHELUL SLAVO-ROMÂN DE LA SIBIU ȘI TRADUCĂTORII SĂI

Ovidiu PECICAN

Fenomen de impact profund și de lungă durată în cultura română modernă, unul dintre primele semne ale modernității noastre, trecerea la folosirea limbii valahe în biserică și în cărțile tipărite, rămâne pe mai departe insuficient cunoscut. O sinteză pe această temă este cartea universitarului budapestan Nagy Levente, *Reforma la români. Un fenomen de transfer cultural în secolele XVI-XVII* (Oradea, Ed. Ratio et Revelatio, 2021, 438 p.), care asumă misiunea de a cuprinde fenomenul Reformei religioase și de a discuta critic tot ceea ce cercetarea de până acum în domeniu a obținut ca rezultat științific, de pe pozițiile unei bune cunoașteri teologice, dar și cu instrumentele erudiției și ale spiritului critic.

Dintru început autorul operează câteva corecții majore surprinzătoare față de susținerile predecesorilor. El constată astfel: „Chiar dacă ortodoxia nu a fost o religie (mai exact o confesiune) receptă, ea nu a fost persecutată. Nu a fost depistată până acum nicio sursă care să vorbească despre «suferințele românilor, închiși, bătuți, batjocoriți sau chiar uciși pentru că n-au vrut să treacă la religiile stăpânilor»...”. Formularea tranșantă, reflectând o viziune idilică asupra trecutului, este contrazisă însă chiar de promotorul ei, care, atunci când vine vorba despre cazurile episcopilor Ilie Iorest și Sava Brancovici recunoaște că „lucrurile sunt mai complicate” (p. 139). Măsurile prohibitive antiortodoxe sunt și ele consemnate, precum cele adoptate de Dieta din Leț, la 1600, ca răspuns la participarea clerului ortodox la episodul Mihai Viteazul, dar autorul aduce argumente și mărturii istorice care indică o relaxare destul de rapidă a acestora. Atât cazurile ierarhilor îndepărtați și judecați de autoritățile calvine ale vremii, cât și hotărârile de la Leț îndeamnă, așadar, oricât de complexe și, în același timp, relative ar fi ele, la o moderare a entuziasmului radical față de toleranța pretins nelimitată cu privire la realitățile ortodoxe. Faptele nu pot fi negate și nu servește nimănui să încerce să o facă, mai cu seamă că împrejurările au oferit motive sau măcar pretexte pentru asemenea răspunsuri, iar românii nu au fost străine de ele.

Oricum, spune Nagy Levente, în timpul principatului calvin transilvănean, „religia (confesiunea) românilor nu a fost niciodată interzisă (cum s-a întâmplat, de exemplu, cu sabatarienii), episcopatul lor nu a fost desființat niciodată (cum s-a întâmplat cu episcopia romano-catolică, ale cărei bunuri au fost confiscate în 1596), preoții români nu au fost expulzați niciodată din principat și ordinul călugăresc nu a fost dizolvat (cum s-a întâmplat tot cu romano-catolicii). De asemenea, românii nu au fost obligați niciodată să treacă la vreo religie receptă (cum s-a întâmplat cu sabatarienii și, câteodată, chiar și cu unitarieni). Dimpotrivă, statutul de religie tolerată era un avantaj serios pentru iobagii români, fiindcă aceștia erau scutiți de plata dijmei” (p. 11-12). Aceste constatări nu au fost făcute până acum de vreun istoric român și ele se cuvin explicate. Dacă ortodoxia românilor transilvăneni s-a bucurat de un asemenea „noroc” istoric, deosebindu-se de toate confesiunile cu care autorul o compară spre a-i evidenția avantajele, este, probabil, pentru că românii, tolerați sub raport confesional, neapartenând sistemului celor patru religii recepte, ocupau o poziție marginală în structura socială și religioasă a

principatului. Pe de altă parte, marginalitatea lor a însemnat și faptul că, în raport cu ceea ce se socotea a fi prioritar – interzicerea sabatarienilor, dizolvarea ordinelor monastice romano-catolice, convertirea la religiile recepte a acelorași sabatarieni, dar și a unitarienilor – ei au fost lăsați de oficialitate în pace, inclusiv fără a fi nevoiți să plătească dijma ecleziastică. Să nu confundăm, totuși, situația respectivă cu un... privilegiu. Nu li se făcea un favor valahilor, în niciun caz...

De aici nu rezultă, cum ar putea apărea la prima vedere, că românii au dus-o cel mai bine în vremurile de schimbare a modului de raportare la sacru care au marcat și prin părțile locuite de români începuturile modernizării spirituale. Dimpotrivă, starea lor de incultură, lipsa unei educații elementare au alertat autoritățile laice și pe cele ecleziastice, care au asumat, relativ devreme față de momentul trecerii la Reformă a maghiarilor și a sașilor, misiunea de a le face accesibil cuvântul lui Dumnezeu. Rămânerea la slujbele bisericesti în slavonă, limbă inaccesibilă nu doar majorității populației românești din sec. al XVI-lea – al XVII-lea, ci și multor preoți, care învățau serviciul religios pe de rost, după ureche, a alertat inițial pe vârfurile sașilor luterani și, ulterior, și pe unii aristocrați maghiari calvini, antrenându-i, pe rând, într-o operă care, pe de o parte, năzuia la o apropiere a valahilor de standardele minimale ale unei cunoașteri a Scripturilor și de o practică religioasă compatibilă cu cea luterană ori calvină, după caz, iar pe de alta urmărea să le corecteze ignoranța, în general, și pe cea creștină, în special. Nagy Levente nu uită însă să sublinieze și aspectul practic al inițiativelor vizând traducerea de cărți religioase în română și tipărirea lor pe banii unor principii și ai unor aristocrați maghiari: din vînderea tirajelor se sperau încasarea investiției și obținerea unui profit; etică protestantă și atitudine pragmatic-capitalistă...

O surpriză – cel puțin pentru cititorul nespecializat – poate fi noua imagine care rezultă de pe urma discutării fiecărui titlu de carte tradusă în română în epoca interferențelor Reformei cu ortodoxia atunci când se urmăresc aportul traducătorilor, al celor care prelucrează izvoarele avute în vedere, depistarea mai acurată a acestora prin cercetări succesive datorate savanților maghiari și români lărgind câmpul cunoașterii noastre asupra subiectului. Neașteptat este că atât Filip Moldoveanu, Coresi și colaboratorii lor, cât și, în secolul următor, Simion Ștefan, au posedat o erudiție superioară cunoștințelor intelectuale prezumate – cu prudență – de cercetarea anterioară.

Acordând credit rezultatelor cercetărilor sursologice ale lui Ioan-Florin Florescu, autorul crede că „traducătorii *Tetraevanghelului* [slavo-român din 1551 – 1553; n. O.P.] s-au folosit și de două *Biblii* cehe, cel mai probabil *Biblia de la Drezda* (*Biblia Drážďanská*, scrisă în jurul anului 1360) și cea de la Olmütz (*Biblia Olomoucká*, 1417), precum și de *Biblia* germană a lui Johannes Mentelin, publicată în 1466”. A considera că, pe lângă manuscrisul slavon de bază, anonimul mai avea la dispoziție și trei biblii diferite din Europa Centrală este echivalent cu a accepta nu numai cunoașterea de către respectivul traducător a slavonei, a cehei și a germanei (fie și mai vag și parțial, în ceea ce le privește pe ultimele două), ci și a unei relativ bune formații

care îl pregătise pentru metodologia comparatistă ca mijloc de verificare a acurateții propriei munci. Saltul de la supoziția că preoțimea răsăriteană valahă era incapabilă, în majoritatea ei zdrobitoare, chiar și de simpla lectură în slavonă, învățându-și slujbele pe de rost și performându-le pe baza memoriei analfabete („marea majoritate a preoților români nu știau să citească nici textul slavon și nici cel românesc”), pe de o parte, la relevarea unei metodologii comparatiste întemeiate pe verificarea izvoarelor multiple în mai multe limbi, pe de altă parte, este mare și întrucâtva neașteptat. Când însă se are în vedere faptul că la sfârșitul sec. al XIII-lea un om din anturajul banului de Severin scria un text istorico-legendar alimentat de surse documentare din arhiva regală maghiară și de scrieri istorice maghiare scrise în latină (Anonymus, Simon de Kéza), atât unul, cât și celălalt exemplu își pierd singularitatea și se constituie în verigi ale unei serii ce atestă printre cărturarii români laici sau în sutană, din sec. al XIII-lea, respectiv din cel de-al XVI-lea, orizonturi de lectură mai ample și mai asiduu frecventate. De altfel, și legenda lui Negru Vodă, întemeiată tot pe izvoare maghiare și produsă tot către finalul sec. al XIII-lea sau în sec. al XIV-lea, se alătură „verigilor” deja menționate, reflectând nu doar utilizarea corespondenței papale din 1234, ci și o viziune asupra societății inspirate de doctrina occidentală, catolică, a existenței celor trei ordine. Despre aceste precedente am scris chiar eu în publicații mai vechi și mai recente. Va fi părut extravagant să se vorbească despre lecturile nobililor maramureșeni români în sec. al XIV-lea, dar nu este rezonabil să se creadă că aceștia erau lipsiți total de cunoștințele caracteristice clasei nobiliare în evul mediu, chiar dacă ar fi o mare greșeală ca acest orizont cultural și spiritual să fie generalizat. O logică socială și culturală elementară arată însă că nevoia de a ști maghiară pentru a vorbi cu regele, cu anturajul lui și cu baronii care decideau destinele regatului îi obliga pe vasalii acestora nu doar să cunoască limba pentru nevoi de comunicare obișnuită, ci și să deprindă rudimente de latină – măcar cei mai ambițioși și cei mai expuși – spre a-și putea pleda cauzele în scris *in lingua sacra*, cu ajutorul unor *literati*, dar și cu posibilitatea proprie de control asupra performanțelor acestora. Aceste realități prezumate, dar tot mai mult atestate – indirect, dar și direct – schimbă radical datele problemei. Având în comun cu ceea ce se constată în sec. al XVI-lea doar orizontul central-european și alimentarea cu surse selectate, în mod evident, dintr-o multitudine de alte posibilități, în funcție de nevoile argumentării, respectiv în dependență de intențiile de a se realiza o traducere cât mai adecvată, precedentele mai îndepărtate atestă halte mai vechi dintr-o evoluție culturală ce nu mai poate fi contestată.

Un astfel de parcurs întărește plauzibilitatea susținerii precaute a lui Nagy Levente că „nu putem afirma cu siguranță decât că apariția *Tetraevanghelului* slavo-român stă sub semnul curentelor umaniste occidentale”, fie ele romano-catolice sau protestante, lărgind astfel arealul cultural din care au provenit sursele la întreaga Europă occidentală, adică cele la care aveau acces în mod firesc cărturarii români anonimi. „Traducătorul trebuie să fi fost un umanist ardelean sau moldovean trecut prin Universitatea din Praga”. Problema rămâne că până în prezent nu s-a identificat niciun student praghez de origine română, „în marea lor majoritate erau sași, iar într-un număr mai mic, maghiari”.

Filologul maghiar socotește plauzibil următorul fapt: „Cărturarii bisericesti sau laici care se ocupau cu traducerea textului biblic, trăind într-un mediu multilingvistic și multietnic, vorbeau cu siguranță mai multe limbi, deci cunoșteau terminologia biblică utilizată în diferitele limbi naționale. Toate acestea întăresc ipoteza genezei *Tetraevanghelului* de la Sibiu în «Rutenia», adică în zona Maramureșului și a Moldovei de Nord. Aceasta este singura zonă din Bazinul Carpatic unde cele cinci limbi (cehă, polonă, germană, română, maghiară) erau vorbite în cursul secolelor XV-XVI. Ea era deci un mediu optim pentru formarea unui lexic biblic comun multilingv”. Argumentarea apartenenței traducătorului la un mediu lingvistic plural este de luat în considerare, localizarea acestuia într-o zonă de conviețuire a românilor și a maghiarilor cu germani, poloni și cehi fiind îndreptățită. Cât despre existența unei terminologii religioase comune vorbitorilor acestor limbi, ea conduce la concluzia că un asemenea vocabular se putea forma și putea circula prin intermediul legăturilor dintre oamenii diferitelor etnii din regiune, care însă aparțineau aceleiași confesiuni religioase. Aceasta pare să fi fost cea romano-catolică, ținând seama și de necesitatea datării traducerii anterior tipării ei, deci înainte de 1551-1553, când Reforma religioasă nu avusesse cîștig de cauză și se răspândească și să dobândească amploare și forță suficientă în Transilvania.

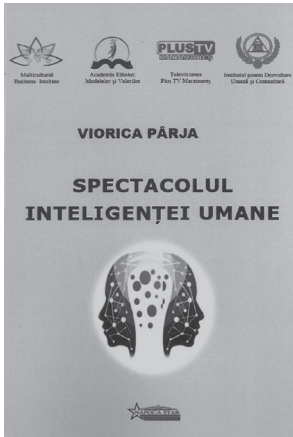

Zi de târg, anii 1900, fotografie. Pe latura de est: Casa Iancu de Hunedoara (Casa Elisabeta)

PRESUPUSE PERSONALITĂȚI

Ion PAPUC

Cu acest titlu mă refer la cartea născută dintr-o emisiune de televiziune și trebuie spus că nu pentru prima dată Viorica Pârja își adună în felul acesta interviurile sale de televiziune între copertile unei cărți. Cea de acum se numește *Spectacolul inteligenței umane* (Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2024). Fiind vorba de inteligență, prima observație care se impune este aceea că invocata inteligență nu este neapărat contrară unei prostii, pentru că nu putem ignora o faimoasă apologie sarcastică a

prostiei, aceea a lui Erasmus din Rotterdam: *Elogiul nebuniei*, al cărei titlu original echivalează nebunia cu prostia, moria cu stultitia, spunând: *Encomium moriae in laudem stultitiae*, lucrare plină de exemple de nătângie inclusiv din viața bisericii și, mai ales, din Cartea Sfântă, din *Biblie*. Încât o observație se impune, inteligența și-o asumă, și-o arogă întotdeauna cel care judecă, care dă verdictul, presupunându-se pe sine, adesea cu maximă emfază, ca fiind nespuse de inteligent, pe când prostia este întotdeauna a celui alt. În ceea ce o privește, Viorica Pârja a făcut un reportaj despre câteva presupuse personalități care, în diferite moduri, au legătură cu Maramureșul și pe care le „vinde” telespectatorilor, și acum și cititorilor săi, făcându-le o cât mai convingătoare reclamă cu date din biografiile lor și cu citarea de titluri universitare. Scriitoare îndemânatică, elegantă ca prestantă publică și plină de har, ea oferă un adevărat spectacol din mai multe domenii, a căror diversitate a competențelor face imposibil un control de verosimilitate. Rămâne să-i credem pe cuvânt pe toți cei prezentați. Pentru că nu avem cum altfel să luăm în seamă un caz ca acela al inginerului Ștefan Marinca, despre cariera uimitoare a căruia ni se dau informații eclatante și care pare a fi destul de convingător în ceea ce afirmă despre sine, verosimil chiar și pentru cei străini de domeniul său.

A doua caracteristică a cărții și, implicit, a emisiunilor de televiziune din desfășurarea cărora a rezultat și acest eveniment editorial este generozitatea Vioricăi Pârja, care a avut puterea să îi înalțe pe interlocutorii săi, după ce mai întâi i-a identificat, i-a selectat și apoi i-a prezentat în cea mai favorabilă lumină publicistică. A străbătut domenii disparate, a explorat destine adesea ascunse în anonim, împliniri profesionale, dar și doar virtualități pentru care rămâne viitorului sarcina unei eventuale confirmări. Într-o vreme în care, ca un ecran opac direcționat să ascundă și nu să dezvăluie, mass-media pare a fi nu doar acaparată, ci chiar dedicată exclusiv misiunii de a nu permite și altora decât celor aflați la putere să accedă pe un ecran în fața maselor largi de telespectatori, această frenetică publicistă lărgeste câmpul nostru vizual și permite ipoteza și a altor modele formative decât cele mereu bătătorite, cărora publicul larg le este captiv. Și nu doar generoasă, ci și de o extremă delicatețe cu cei abordați, căci autoarea nu forțează niciodată nota, întotdeauna blândă cu ei, nu îi agresează, ci evită să-i pună în încercătură. Ca să dau imediat și un exemplu, mă gândesc la academiciana chimistă cu care începe în carte șirul celor intervievați, iar ea ar fi putut fi interogată și despre Raluca Ripan, chimistă de rang universitar, academiciană și, în epocă, mare politruc, care îi va fi fost profesoară la Cluj, despre chimistul boier Costin D. Nenițescu, pe care sigur l-a cunoscut la București. Și mai presus de toate ar fi trebuit să fie pusă în situația de a spune ce știe și ce crede despre chimista de faimă mondială și care a sfârșit lângă zidul cazărzii de la Târgoviște.

Ca un corolar la acestea mai trebuie menționată și hărnicia scriitoarei, care desfășoară fraze limpezi, de o amplă documentare, și în general este adecvată iscoditoare cu interlocutorii săi, având știința de a le provoca abil mărturisirea, conducându-i pe un itinerar adesea imprevizibil, surprinzător chiar. Ea dovedind interes nu doar pentru faimă și performanță, ci și pentru insolit, precum este cazul cu medicul veterinar Călin Terțan, pasionat de problematica unei presupuse vieți a omului trecut în moarte și apoi resuscitat în chip miraculos.

Dacă ar fi să luăm în sens propriu atâtea encomioane câte ni se oferă cu ocazia acestei apariții editoriale, abundența de titluri și de diplome etalate aici, atunci orașul Baia Mare ar fi o capitală a științelor și a artelor lumii. Ceea ce mai mult ca sigur nu este cazul! Dar dincolo de atâtea mult laudate personalități, rămâne a fi certitudine doar farmecul autoarei.

CONSTANTIN CUBLEȘAN (85) GLORIA CONSTANTINI

Horia BĂDESCU

Când te uiți la el, nu te mai miri că ne ținem locul, cum spune poetul. Pășește ca și cum ar umbla într-o lume măsurată de veșnicie, făcându-te să înțelegi că, în ciuda a tot și a toate, lucrurile nu pot ieși din șartul lor.

Întemeiat ca o colină transilvană, de fruntea căreia se sprijină uneori mâna lui Dumnezeu, poartă cu eleganță semnele și însemnele statorniciei. Statornic în viață, în opinii, în prietenie. Statornic cu sine însuși. De un echilibru, pe care l-aș numi atic, dacă n-ar fi înscris în gena intelectualului ardelen, măsurat în judecăți și, deopotrivă, în înfățișarea lor către lume într-o lume a nemăsurii, Constantin Cubleşan îți dă nostalgia vremurilor de glorie ale acestui spațiu băntuit încă de patima cărturăriei. Un echilibru pe care l-a păstrat, deopotrivă, în scrierile sale critice, în romanele sale și chiar în sfiala delicatelor sale poeme.

A spune așezat și serios înseamnă a spune temeinic. Înseamnă a spune respect pentru truda celui alt și iubire de pagina scrisă. Sunt valori căroara li se supune exercițiul critic pe care Domnia Sa îl practică de atâtea vreme, cu onestitate și cu bun simț. Sunt valori care se așază pe o cultură solidă și pe opinii ferme. Sunt valori de la care omul acesta de o bunătate funciară, scriitorul acesta demn de profesiunea lui, bărbatul acesta distins și puternic, care dă mereu senzația că ai de ce să te sprijini, le exprimă cu o bună-cuviință care nu mai e demult a acestui timp.

Și nici nu te miri că temeinicia, pe care i se așază scrisul și existența, se arată benefică, deopotrivă, în proză, în teatru și, de ce nu?, în rodnicul amor cu muza Euterpe. Despre care dă mărturie, și cum încă!, antologia de autor *Văzduhul din cuvinte*, cu care și-a încununat, mai acum ceva vreme, opt decenii de viață. O lume a întoarcerii în orizontul memoriei, a sentimentului de vârstă, amurgiri alintate în cadențele sonore ale versului clasic care facilitează reamintirea celui ori a celor care am fost cândva și pe care, acum, îi contemplăm în oglindile vieții furate ca pe niște intruși într-un timp care nu mai e al lor, așa cum timpului lor, al nostru cândva, nu-i mai aflăm posesia decât în vis. Amare nostalgii, scăldate în tăceri, inexorabile tristeți sosite în diligența de seară a timpului: „Cu fiecă clipă e ziua mai scurtă / Umbrele nopții ne inundă treptat / Ca mâine, din zodii, un an se strămută / Și sufletul plânge neîmpăcat. (...) Cu fiecă clipă e lumea mai alta / mereu inventăm un ceva-noitor / Ca mâine străini ne vom fi nouă / Copleșiți de un veac nerăbdător”.

Ceva ce este, la urma urmei, al nostru, al tuturor, pe

care unii îl murmurăm fără cuvinte, iar alții, dăruiți, poezii, ni-l redau îmbrăcat în vibrația emoției și în fastul imaginilor și al cuvintelor în care s-au retras: „Din ce în ce sunt zilele mai scurte – / Înaintăm spre iarnă ca-ntr-un tărâm nocturn, / Ne luminează cerul speranțelor deșarte / Al lunii-nșăngerate nefericit coturn”. Sunt nostalgii vindecătoare, tristeți îmbăiate în soarele și „legendele toamnei”, peste care poetul presară, cu talent de *maitre gourmet*, mirodeniile umorului fin care-i este atât de propriu: „Dacă mi-e dor de ceva, mi-e dor de-o femeie, / Nu de una anume, ci așa-n general – / Mi-e dor de ritualul bluzei ce se deschide / și de trupul încins, mirosind dulceag-vegetal. / Dacă mi-e dor de ceva, mi-e dor de o noapte / Nu de una anume, ci așa-n general – / Mi-e dor să adorm într-un pat plin de șoapte / Ca-ntr-o tihnă de roci fremătând mineral... (Dacă mi-e dor...), dar care se poate însoți și cu ironia feroce când e vorba de durerile vechi ale omului transilvan: „Bună dimineața, cinstiți căpitani! / Ce bine vă stau trupurile în bronzul statuilor / Și ce bine vă stătea odinioară călări / Luând în fugă fața pământului / De la Soare-Răsare la Soare-Apune / tot venind și venind fără-nctare...” (*Budapesta, Piața Mileniului*).

Fiindcă nu doar dramaturgul și prozatorul Constantin Cubleşan – care ne-a dat recent un roman interesant, *La ferestrele Europei*, despre România ultimilor ani de dinainte de Revoluția din 1989 –, nu doar criticul excedat de atentatele la valorile sacre ale culturii noastre care a scris incontestabilă *Defăimarea lui Eminescu*, ci și poetul este un om al cetății și al contemporaneității, mereu prezent în agora, avertizându-și semenii asupra prăpastiei în care părem a ne duce și în care istoria își estompează, își pierde tot mai mult înțelesurile adânci, pilduitoare în zațul consumerismului transnațional al lumii de astăzi. Lumea de astăzi, pe care poetul o zugrăvește în diaporamele terne, acoperită de tencuielile cenușii sub care își ascunde chipul, o societate românească din ce în ce mai în afara și fără istorie. Elegii ale dorului de infinitul ucis, ale vieții suferite sub asaltul manipulării, ale traiului dimpreună cu „șerpilor casei” – cu care retorica cinică a unei imbecile corectitudini îți recomandă să conviețuiești, elegiile stupefacției și ale revoltei în fața imaginii unei țări de „cerșetori la porțile Europei” și a strigătului disperat: „Doamne, ce țară e asta? / Pe mâinile cui ne-ai lăsat, Doamne?”. Fiindcă poetul acesta, liricul acesta cu sensibilități de seismograf, al cărui suflet îl așază pe tavă, rămâne de veghe, mereu atent la suferințele și la suferirile, la căderile și la decăderile aceluia printre care trăiește.

Însă, sadovenian în ținută, de o urbanitate fără cusur și de o cumsecădenie și o sobrietate din alte timpuri, Domnia Sa nu-și refuză practica unui umor fin și a unei ironii discrete și benigne, de ale căror iradiieri, în spațiul plin de promisiuni și de reale desfătări scriitoricești care a fost cândva *Cenaclul Tribuna*, ne-am bucurat în ceasurile faste ale juneții noastre. Din acel timp dăruiat mă onorează cu o prietenie pe care niciuna dintre întâmplările vieții, fericite sau mai puțin fericite, n-a reușit s-o pună la îndoială.

Și nici nu-mi vine a crede câți ani, „ca nouri lungi pe șesuri”, vor fi trecut de-atunci și nici că prietenul Constantin Cubleşan și-a asumat aura unei vârste senioriale pe care o viețuiește cu demnitate. Eu nu pot decât să-l rog să-mi îngăduie a-i spune, cu afecțiune și cu vorbele părintelui Agârbiceanu: „Gloria Constantini!”.

Monetăria și Direcția Minelor Baia Mare la începutul secolului XX, carte poștală ilustrată

NORD LITERAR - 21

Dana BUZURA-GAGNIUC

Când ești în mijlocul tornadei, nu vezi nimic, riști să pierzi detalii esențiale, să neglijezi lucruri importante, să nu fii suficient de atent cu oameni speciali, riști să pari neancorat în realitate, să devii nesuferit din neatenție, din grabă, din prea mult entuziasm.

După ce zgomotul încetează, se așază o formă de liniște albă, ca și cum ceața s-ar ridica și-ar începe să și se cristalizeze evenimentele, chipurile, decorurile. Realizezi că ai supraviețuit și începi să-ți construiești retroactiv propria cronologie din decupajele zilelor care par să fi trecut mult prea repede. Privești în urmă și realizezi că a fost un eveniment cu oameni rari, cu momente speciale, cu târg de carte și cu Muzeul Autografelor la Baia Mare, la aniversarea a 21 de ani ai Revistei de Cultură *Nord Literar*. De fapt, au fost două zile intense, în care cultura s-a întâlnit cu publicul, iar dialogul a fost la cel mai înalt nivel, în cadrul unor evenimente dedicate cărții, autorilor ei, presei culturale, poeziei și muzicii de cea mai bună calitate.

Începutul

Perioada încărcată ne dă de furcă în stabilirea datei evenimentelor. Găsim cu greu o breșă, 23-24 mai, dar, și atunci, mulți dintre prietenii revistei, invitați constanți ai lumii literare maramureșene, sunt prinși în alte evenimente. E vremea festivalurilor și a târgurilor de carte. Până și găsirea spațiului poate deveni o problemă. Într-o singură zi, 23 mai, Sala „Bogdan Vodă” a Consiliului Județean Maramureș e liberă și „agăț” iute data spre notare în registrul de rezervare a spațiilor.

Delia Muntean, Dana Buzura-Gagniuc, Rudolf Stauder (prefect), Aurica Todoran (secretarul al CJ MM), Elena Abrudan, Ion Cristofor

La fel e și cu holul mare în care urmează să fie expus Muzeul Autografelor. Spațiul acesta amplu și elegant se pretează la activități culturale și, destul de frecvent, e locul de expunere pentru colecții, expoziții, obiecte de artă.

„Dar Doamne, am început cam din scurt, am devansat evenimentele cu o lună! Ce va ieși din toată nebunia asta?” Noaptea au fost cu insomniile calde și reci, cu gânduri chinute până spre răsăritul care se vedea pe deasupra acoperișurilor, printre frunzele prunilor de la geam. Aflu că Gheorghe Pârja are o programare pentru un control medical dificil la o clinică din Cluj exact în acea perioadă. Mai aflu de câțiva dintre apropiații revistei că au confirmat deja pentru alte evenimente importante, care au loc exact atunci. Ce concentrare de evenimente culturale în această perioadă! O fi de bine? Vreau să cred că da... Fără redactorul-șef, Gheorghe Pârja, e ca și cum mi-ar lipsi o mână. Ne supărăm și ne revenim amândoi în dialogurile dimineților noastre de la redacție. Nu e cale de întors! Mergem înainte, încercând muntele cu pieptul, făcând liste de invitați, liste de confirmări, liste de meniu, liste cu edituri, referate de necesitate, cereri de oferte de preț, desfășurătoare.

Oaspeți și premianți

Oaspeții vin pe rând, se regăsesc ca o mare familie, care face eforturi pentru a se revedea la momente aniversare. Se îmbrățișează, se salută, se așază la masa pregătită pentru momentul festiv, pentru mesajele de bun-venit, de aducere aminte a începuturilor revistei, de-acum 21 de ani. A fost atunci un moment prielnic unui demers cultural admirabil, când visul unor intelectuali de marcă ai Maramureșului s-a întâlnit cu disponibilitatea și cu deschiderea factorului administrativ. Întâlnirea a fost de bun augur, iar comunicarea dintre instituții rămâne onestă și elegantă.

Mesajul autorității tutelare ajunge la noi și la oaspeții noștri: „Zilele acestea, în cadrul Palatului Administrativ are loc o sărbătoare a spiritului creator, a cuvântului scris și a valorilor culturale care ne unesc și ne inspiră, în același timp. Cu fiecare articol publicat în paginile sale, revista *Nord Literar* contribuie la îmbogățirea patrimoniului cultural românesc, fiind o veritabilă platformă pentru reflecție și

dialog intelectual”. La fel și cel al Instituției Prefectului: „Am văzut multe activități prin care revista încearcă să dezvolte gustul pentru lectura de calitate al tinerei generații. Prin aceasta, până la urmă, se exploatează și latura educațională a culturii, și nu e puțin lucru, într-o lume cu provocări majore, cu sisteme de valori torsionate. Știm cu toții că o societate educată este o societate sănătoasă, puternică”.

„Linia o tragem după ziua de mâine!” – sunt tentată să răspund, când ni se spune că nu sunt la fel de mulți oameni în sală ca anul trecut. Și, într-adevăr, putem să tragem linie doar la finalul celor două zile.

Ca în fiecare an, în cadrul momentului festiv, Revista de Cultură *Nord Literar* cinstește creația și pe autorii ei. Cele cinci premii sunt oferite unor nume relevante ale literaturii contemporane, pentru întreaga activitatea culturală. Sunt oameni pe care revista i-a avut aproape de-a lungul anilor. Delia Muntean a făcut o *laudatio* pentru fiecare, pe care o prezintă imediat după anunțarea numelui premiantului și după oferirea „Diplomei de Excelență”:

Ion Cristofor – autorul în poemele căruiua ne întâmpină „condiția celui care creează, dragostea, relația cu divinul, singurătatea. Ne întâmpină întrebările grele ale existenței și răscurile care tulbură contemporaneitatea. Căci scribul șade «cu mâna pe flacăra veacului»”.

Adrian Popescu, în viziunea căruiua „slujirea se dovedește o formă de angajare. Autorul se însărcinează de bunăvoie în lucrarea Poeziei, preocupat de creșterea și desăvârșirea acesteia, folosindu-și harurile ce i s-au dat și puterile proprii în slujba chemării sale”.

Participanți la Zilele Revistei Nord Literar

Ion Cristofor, recitând

Ion Papuc – cel care mărturisește că întâlnirile cu Dumitru Stăniloae, Constantin Noica și Petre Țuțea i-au „deschis ochii înspre multe lucruri”.

Ana Olos – cea ale cărei scrieri „surprind prin abordarea originală, ca și prin refuzul de a se lăsa încemenite într-o categorie strictă”.

Florian Roatiș – preocupat de „felul în care se acomodează cărturarii cu vremile și cu ideologia lor, creionează portrete ale unor tribuni ai neamului, formulează considerații privind conștiința, gândirea critică sau legate de viitorul cărții”.

Cultură și presă

Când ne întoarcem de la masă, îi găsim pe studenții de la Jurnalism instalați în sală, dimpreună cu toți dascălii lor. Pentru ei este un exercițiu util și un prilej de a întâlni personalități ale lumii culturale ardelene.

Pornind de la provocarea titlului dezbaterii, prof. univ. dr. Elena Abrudan susține o conferință despre rolul jurnaliștilor culturali, de mediatori între evenimente culturale, ei fiind cei care pot traduce terminologia specializată publicant larg. „La fel de important este ca ei să poată observa noutatea propusă de artiști, direcția în care evoluează arta și să transmită aceasta încercând să formeze gustul publicului, mergând uneori chiar împotriva opiniei publice.” În acest fel, misiunea jurnalistului cultural transcende acoperirea evenimentelor culturale și recenzarea produselor și a manifestărilor artistice.

Menuț Maximilian, prof. univ. dr. Petru Dunca, conf. univ. dr. Gheorghe Mihai Bârlea, Alice Valeria Micu, Ana Herța, Olimpiu Nușfelean, Mircea Petean, Cornel Cotuțiu, Radu Ulmeanu au adus pe tapet provocările jurnalismului cultural, precum și importanța profesionalismului, a pregătirii culturale a adevăratului jurnalist, într-o epocă în care social media oferă spațiu de exprimare oricui, iar asaltul veleitarilor e uriaș.

Dezbaterile se înflăcărează, se prelungește, organizatorii îmi spun prin mesaje că au nevoie de mine afară. Nu pot să ies, le transmit pe whatsapp cum să aranjeze spațiul, ei îmi trimit poze cu decorul care arată bine, iar eu reușesc

să pun punct discuției la ora 18 fix. Alerg dintr-o aripă în cealaltă a clădirii, speriată că va trebui să decalăm ora începerii. Doar că scaunele sunt deja așezate în semicerc în fața treptelor pe care copiii de la Școala Populară de Artă „Liviu Borlan” a Centrului pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale își exersează cântecele, iar artiștii au venit cu toții și-și așteaptă rândul. „Ce frumoși! Și, uite, au tricolorul pus corect la brâu!” – spune cineva. Într-adevăr, copiii de la clasa de canto, muzică ușoară, coordonați de profesoara Codruța Lupșa, au pantaloni negri și cămăși albe, iar fetele au o zădie de Maramureș atârnată în dreapta taliei. Sunetul e montat, probele sunt reușite, lumea începe să vină, scaunele se ocupă, lumina strecurată printre norii cam prea negri e numai bună de filmat și de făcut poze.

Muzica și poezia la Palat

„Muzica și poezia la Palat” a fost un vis mai vechi, gândindu-mă la spațiul generos, cu ușor parfum retro din curtea Palatului Administrativ – clădire de patrimoniu, cu o arhitectură care imită forma unei pietre de mină. E vremea trandafirilor, cu mult verde și cu miros de brad, care vine din parcul din fața clădirii. Visam la un cenaclu în aer liber, unde să recite toți poezii invitați, unde să combinăm muzica și poezia într-un altfel de decor. Poate ar fi o continuare a ceea ce am mai îndrăznit în ultima vreme la revistă, lansând cărți în spații neconvenționale, încercând să ieșim din tipare, să venim cu altfel de idei de prezentare și de promovarea a creației. Așa a fost lansarea-spectacol a volumului *Paingul orb* al lui Adrian Munteanu, la Bastionul Măcelarilor.

Ori lansarea romanului *Marea carte a uitării*, al lui Gabriel Chifu, în atelierul lui Mircea Bochiș, unde abia au încăput oamenii de toate vârstele, iar cărțile n-au ajuns pentru toți.

„Eu am slujit poezia” – începe Adrian Popescu, urmat apoi de Vasile Igna și de Ion Cristofor. Printre poezii, se intercalează cântecele copiilor, ordinea recitărilor se stabilește ad-hoc, copiii cântă românește, adânc și adevărat, văd lacrimi în colțurile ochilor oaspeților și simt că artele s-au împletit așa cum se cuvine. „Noi cântăm românește și, din această cauză, copiii mei au fost refuzați la câteva concursuri de muzică ușoară unde se cântă în engleză” – îmi spune profesoara lor. „Cum sună asta, stimați prieteni?” – întreb când îi prezint pe copii. În decorul de caldă promenadă, trecătorii vin, poposesc și rămân să asculte poezii: Alice Valeria Micu, Ana Herța, Radu Ulmeanu, Loredana Știrbu, Florina Juncu, Gheorghe Mihai Bârlea, Nicolae Scheianu, Valeria Bilț, Liviu Coroiu, Flaviu Mihali.

„Nu, nu va ploua!” – mă hazardez la microfon să fac primul pronostic meteo din viața mea, deși picături răzlețe de ploaie îmi spun că s-ar putea să greșesc. Dar norii ne oculesc, ne lasă să simțim poezia și muzica, să ne bucurăm de o lumină ireală, de un curcubeu ivit parcă din turnul palatului și de o seară cu parfum deopotrivă nobil și cald.

Seara se încheie cu un montaj realizat de Gabriel Cojocaru (poezia) și de Ducu Hotima (partea muzicală), acompaniați la clape de Marius Roje, cu piese inspirate din folclor și, la final, cu *Ulciorul*, după versurile lui Omar Khayyam, cântat dimpreună cu toată lumea.

Tăiem la pas Parcul „Dacia”, mergând spre cină, împreună cu Elena Abrudan și Alice Valeria Micu, continuând povestea despre jurnalism și toate trei suntem de acord că adevăratul jurnalist e cel care știe să scrie reportaj. Da, reportajul rămâne piatra de încercare, genul nobil, cu un picior în literatură, cu celălalt în presă. „Parcul acesta se cheamă Parcul Scriitorilor” – le spun privind spre arcadele roase de vreme din fața Cinematografului „Dacia”, clădire splendidă, acum goală și sumbră, cu gratii și placaj în locul geamurilor.

ÎN TRE JURNAL ȘI REPORTAJ SENTIMENTAL

Pe vremuri, acolo erau portretele fruntașilor în munca socialistă. „Aici s-ar putea rula imagini cu scriitori” – spune Alice. Străbat des parcul acesta, în drumurile mele spre bibliotecă ori spre universitate și, culmea, de fiecare dată am o strângere de inimă. Pe aceeași bancă, stând cu spatele spre râu, întâlnesc, aproape de fiecare dată, același domn care citește presa. În rest, mulți tineri, unul dintre ei îngropat într-un hanorac cu glugă albă. Ceilalți sunt îmbrăcați în negru, tatuati, adesea privind dincolo de tine. E un fior pe care-l resimt de fiecare dată.

În seara a doua, ploaia ne trimite înăuntru, unde scaunele se umple de lume din nou. Începutul serii aparține tineretii. Elevele de la Cenaclul „Voci eminesciene” (cu care *Nord Literar* are o istorie frumoasă a colaborărilor), Camelia Nistor, Ioana Chiș, Andreea Socaci și Teodora Mugur, recită din creațiile proprii. „Fetele acestea chiar au talent” – spune poeta Elena Cărăușan. O văd copleșită de emoții când Alina Andreicuț, alături de Sorina Gherman, cântă o piesă folk pe versurile ei. Tot pe versuri românești, tot din filonul popular vin și cântecele lui Florin Ștefan împreună cu grupul „Lira” și ale celor de la „Focul Viu”. A fost cu aplauze, cu emoții și multumiri alese.

Muzeul Autografelor

În 5 decembrie 2023, în Cluj Napoca se vernisa Muzeul Autografelor, după o idee originală a poetului Marcel Mureșeanu, sprijinit de copiii săi, Dafin Mureșeanu și Sânziana Mureșeanu.

Adrian Popescu, recitând

Aspect din timpul prezentărilor de cărți

Horia Bădescu, Dana Buzura-Gagniuc

Aspect de la târgul de carte

„Această expoziție trebuie să ajungă și la noi” – mi-am spus, văzând-o atunci, și, da, Baia Mare este al doilea oraș (după Sibiu) în care cele 127 de exponate poposesc.

Muzeul Autografelor se dorește „o pledoarie pentru cuvântul scris și împărtășit” și cuprinde 127 de manuscrise în original, înrămate, aparținând unor personalități de marcă ale culturii românești, precum și creații grafice semnate de artistul plastic Suzana Fântânariu.

Ion Cristofor și Horia Bădescu prezintă expoziția care reprezintă o expresie a purtării gândului în formă scrisă, o întoarcere la ideea de umanitate. Ea va rămâne în holul Palatului Administrativ Baia Mare trei săptămâni. Nu mică mi-a fost bucuria când, la câteva zile după eveniment, am întâlnit vizitatori veniți special să o vadă.

„Cumpără o carte! Într-o zi, ea te va citi!”

Privită de la etaj, din zona administrativă a instituției, privești, inițial rece, a holului mare capătă viață, cu fiecare secundă. Lumea începe să vină în valuri, care fac ca spațiul acela enorm să pară dintr-odată mic. Panourile cu exponatele Muzeului Autografelor îi sporesc eleganța. Mesele, pe care erau puse de dimineață etichetele cu denumirile editurilor, încep să se umple de cărți, roll-up-urile se montează, standurile se aranjează. Peste zumzetul lumii se simte muzica discretă pusă de băieții de la sunet. Sunt unsprezece edituri: Școala Ardeleană, Casa Cărții de Știință, Limes, Cuantic din Cluj, Caiete Silvane – Sălaj și Ethnologica, Actaeon Books, Casa Cărții, Cartemma, Cetatea Romei și Marist din Maramureș. Alături de ele, sunt standurile instituțiilor de cultură din subordinea Consiliului Județean Maramureș, care au ales să expună cărți, albume, materiale promoționale. Ce frumoasă solidaritate am simțit între toate acestea, fiecare dintre ele având un aport relevant la reușita Zilelor Revistei de Cultură *Nord Literar*!

Mai multe clase de copii de la Colegiul Național „Mihai Eminescu” și de la Colegiul Național „Vasile Lucaciu” apar împreună cu profesoarele lor. Dascălii au decis să le

ofere o perspectivă asupra vieții culturale a orașului. Holul se umple de tinerete, copiii se risipesc printre standuri, printre cărți și-i văd oprindu-se la exponatele cu scrisul de mână al scriitorilor contemporani. Un text citit atrage un altul, stârnește curiozitatea și dorința de a merge la următorul. E o formă de magnetism al expoziției care-i prinde pe oaspeți. În curând va începe un maraton de câteva ore al vernisării Muzeului Autografelor, al lansărilor de carte și al prezentării ofertelor editoriale. O splendidă formă a rezistenței publicului iubitor de literatură, într-o zi de final de săptămână.

Văd mare parte dintre intelectualitatea orașului, universitari, elevi, studenți, bibliotecari din județ, cunoscuți și necunoscuți care au răspuns invitației noastre de a veni la târg pentru a cumpăra o carte și pentru a-i vedea și a-i asculta pe câțiva dintre cei mai importanți autori ai momentului, cărora editurile prezente le-au lansat volumele nou-apărute. Realizez că promovarea sloganului „Cumpără o carte! Într-o zi, ea te va citi!” a funcționat.

Carte și parte

Sunt două suplimente sub forma unor antologii pe care Revista de Cultură *Nord Literar* le-a editat cu prilejul acestei aniversări. *Orfeu la „Nord Literar”*, apărută la Editura Eurotip din Baia Mare, reunește poeme ale celor mai importanți autori români care s-au regăsit în paginile revistei, la rubrica „Orfeu”, reprezentând o oglindă a poeziei românești a ultimelor decenii.

„În ceea ce privește poezia românească actuală, ea a fost și este găzduită la rubrica «Orfeu», care a devenit *ochiul magic* al revistei” – spune Gheorghe Pârja în prefață, ca o argumentare a demersului nostru. *Pe muchia poemului*, apărută la Editura Limes din Cluj-Napoca, adună în paginile sale o selecție de cronici, eseuri, studii critice publicate în timp în revista de critică literară Delia Muntean, scrise „cu inteligență și har, într-o seducătoare complicitate cu autorul” (Horia Bădescu). Despre maniera profundă, serioasă și sensibilă de a face critică de poezie a Deliei Muntean vorbește editorul Mircea Petean.

Delia Muntean prezintă volumul *Proba oglinzii* al lui Horia Bădescu, cel care „ne îmbie să ne așezăm mai des înaintea oglinzii, dar să trecem dincolo de «cochetărie» și de «răsfățul epidermic»”.

Volume memorabile apărute în acest an la Școala Ardeleană sunt prezentate de Vasile George Dâncu: *Eminescu, trepte ale devenirii*, autor Mircea Popa, *Cartea din vis*, antologia de autor a lui Vasile Igna, *Proba oglinzii* a lui Horia Bădescu. Alexandra Blendea, redactorul-șef al Editurii Casa Cărții de Știință, aduce în atenția publicului volumul de corespondență dintre Lucian Blaga și Elena Daniello și proaspăta carte a lui Nicolae Weisz *Cronici cronice și acute*.

Daniela Sitar-Tăut, alături de Monica D. Căndea, prezintă două volume importante apărute la Editura Actaeon Books, *Brâncuși, o biografie legendară* – autor Alexandru Buican și *Autori canadieni, cu sau fără cratimă* de Ana Olos.

Ion Papuc vorbește despre ultimul volum de versuri al lui Radu Ulmeanu, *Sub fruntea lui Dumnezeu*, apărut la Editura Ninis.

Ultimul număr al prestigioasei reviste *Memoria Ethnologica*, precum și *Hori de femei din Breb* al Sandei Golopenția și volumul propriu *Obiceiuri din Țara Lăpușului* sunt prezentate de Corina Isabella Csiszar. Daniel Săuca semnalează primul număr al revistei *Studia Caiete Silvane*, lansat pe piață în 2024 și antologia de poezie a lui Viorel Mureșan, *Arca poeziei*, ambele ale Editurii Caiete Silvane. Oferta editorială a Editurii Cuantic (Cluj), prezentată de

Hadrian Mateescu, are autori importanți, precum Constantin Cubleşan, Ovidiu Pecican, Leonida Neamțu, Stelian Tănase. Cristian Mariș, o prezență nouă la târgul de carte, directorul Editurii Marist – axate în special pe carte de istorie –, aduce în prim-plan revista *Tactică și strategie*. Anca Boloș, pentru prima oară la un târg de carte cu Editura Cartemma, axată pe literatură pentru copii, își spune povestea.

Tăvălugul prezentărilor este întrerupt doar de două intermezzo-uri muzicale, două hori din Țara Maramureșului și din Țara Lăpușului, interpretate de Iulia Vlad (coordonator: prof. Codruța Lupșe) și Rebeca Șerban (coordonator: prof. Ramona Darha). Vin ropote de aplauze, lacrimi și îmbrățișări pentru fetele care-ți toarnă miere și catifea în suflet.

Aștepti momentul poetic al lui Ion Mureșan ca pe ziua în care primești cadoul promis. El e întotdeauna cadoul ascuns, care ni se oferă cu parcimonie. Iar din pachet ies artificii și publicul electricizat aplaudă frenetic.

După ora prânzului, Marcel Mureșeanu sună cu delicatetea-i inconfundabilă să mă întrebe cum a fost vernisajul. „Minunat! Lucrurile s-au potrivit, nici nu știu cum.” Sau poate știam...

„La târg se vinde lumea și țara” – spuneau bătrânii și am văzut cum, da, la târgul care a ținut câteva ore s-a vândut carte cât pentru o zi, s-au epuizat titluri și autori.

În ultimul moment reușesc să-mi pun deoparte volumul *Lucian Blaga. Plin mi-e sufletul meu de tine, plin. Scrisori către Elena Daniello* și să iau ultimele exemplare din cărțile lui Max Picard.

Mai găsesc și volumele Camelliei Burghel cu povești din satele sălăjene, mai apuc și volumele de poezie și de eseuri ale lui Horia Bădescu și Mircea Petean. Alerg după Mircea Popa și Horia Bădescu să nu ratez autograful. Cumpăr povești, proză, poezie, interviu... de toate, pe nerăsuflăte, umplu o sacoșă de rafie care se rupe. Dar mă consolez cu gândul că mai este cineva care a venit cu toleranță să-și cumpere carte bună de la târg: universitara proaspăt premiată Ana Olos.

În loc de final

Când faci lucrurile cu drag, subiectivismul poate deveni un privilegiu rar. N-ai cum să te debarasezi de el, pentru că face parte din caruselul zilelor acelora, al tuturor cuvintelor și-al imaginilor impregnate pe suflet.

Am aflat seara, în timp ce eu tăceam, pentru că vocea mă părăsise, câte detalii mi-a salvat soțul meu, cu care – absolut întâmplător – avem birourile în aceeași clădire; că a mai făcut rost de scaune, că a cărat apă și cafea la standuri, la cunoscuți și la prieteni, că a desfumat baia, pe unde se perindaseră atâția oameni.

Rămânem ultimele, cu Delia și cu Raluca, și intrăm în redacția „devastată” de evenimentul meu (căci și de acolo am luat două birouri, pentru că nu-mi ajungeau mesele) și-am depozitat cărțile primite, apă minerală, lucruri și ambalaje. Rămăseseră niște plăcintă într-o tavă și câteva sticle mici cu apă. Stând în picioare în jurul platoului din plastic, mâncăm cu toții plăcintă rece și-mi dau seama cât de foame-mi era. Nu apucasem să iau masa cu oaspeții, nu fusesem acasă și, în micul interval dintre finalul târgului și începutul spectacolului, apucasem să mănânc doar niște fursecuri. Ele pleacă, iar noi doi cărăm mesele și scaunele în biroul lui.

Îmi dau seama că, acasă, meșterii care-mi zugrăveau trebuie să fi plecat de mult. Găsesc ușa deschisă, casa mirosind a vopsea și noua culoare a pereților din camera mare nimerită așa cum îmi doream. Ne așezăm la masă, ne punem un pahar de cognac și ne privim în tăcere... Bucuria învinsese oboseala.

„CAUT SĂ JUDEC DREPT ȘI SĂ ROSTESC CU ROST”

MARINA KALKAN (redactor responsabil la revista de literatură, artă și cultură transfrontalieră *Lumina* din Pancevo, Serbia) în dialog cu criticul literar DELIA MUNTEAN

• *Stimată doamnă Delia Muntean, la începutul discuției despre demersurile dumneavoastră critice, vă rugăm să ne spuneți ce anume v-a determinat să vă îndreptați înspre critica literară. A existat un moment hotărâtor în acest sens?*

Înainte de toate, doresc să mulțumesc echipei redacționale din ultimii ani pentru găzduirea textelor mele în paginile revistei *Lumina*. Grație acestui fapt, m-am apropiat și mai mult de scriitorii de limbă română din Serbia, făcând totodată cunoscute publicului cititor de aici opiniile exegetice personale.

În ceea ce privește descinderile pe tărâmul literelor, nevoia de a scrie s-a născut spre sfârșitul gimnaziului, când – asemenea atâtor adolescenți – preaplinul trăirilor subiective, hrănit și de lecturi încă aleatorii, dar cu impact asupra vârstei, se cerea împărțit, ca un fel de împotrivire față de cei dintâi fiori ai vremelnicei (am scris atunci primele pagini de jurnal, niște „versuri” și varii încercări românești, niciodată însă duse la bun sfârșit). Existau, în egală măsură, dorința de a mă spune (contagiată, poate, de orgoliul de a mă autoconsidera altfel), dar și teama că dezvăluirea mă va face mai vulnerabilă în ochii celorlalți. Îmi vine în minte un episod de prin clasa a șasea: profesoara de limba română ne-a propus ca temă să creăm o poezie. Tocmai ni se preda *Scrisoarea III*. Am încropit niște rânduri cu rimă chinută, dar nu le-a fost dat a fi citite, din fericire, decât de către dascăl și în mare taină... Pot spune acum, distinsă doamnă Marina Ancaintan, că îmi înțeleg prea bine elevii care se sfîsc câteodată a-și citi înaintea colegilor producțiile proprii, acordându-mi (cu emoție de ambele părți!) mie însămi favoarea botezului.

Prin liceu (am urmat profilul filologie-istorie), mi-am dat seama tot mai mult de energiile zăvorâte în străfundul literelor. Îmi plăcea să le stărnesc, să le pun la treabă. Să văd de ce sunt – eu și ele – în stare. Norocul meu a fost că mi-au apărut în cale oameni potriviți. Am fost lăsată, din clasa a zecea până la absolvire, să mă ocup de biblioteca școlii, să o reorganizez, să împrumut colegilor cărți, să însoțesc bibliotecara (fosta mea dirigintă) la centrul de librării pentru achiziția de volume noi și a cărților pentru premii. Am realizat, stând după-amiezele în tihna bibliotecii, cât de bogată și de fascinantă e lumea cunoașterii. M-am întâlnit acolo cu tomuri și tomuri de critică literară ce îmi aduceau înaintea ochilor alte abordări ale textelor studiate, mai proaspete decât cele oferite de manuale. A început atunci nebulna fișelor, îmi etalam la ore noile achiziții cărțurărești, îmi simțeam intervențiile mai pline de miez. Au urmat olimpiadele și comunicările științifice, premiile, admiterea la Filologie, debutul în revista studentească *Nord* și implicarea în echipa redacțională, iar după absolvirea lui Ioan Es. Pop, preluarea funcției de redactor-șef.

De-atunci drumul a fost limpede. Cărțile și scrisul m-au însoțit peste tot. Și nu au fost nicidecum o simplă modalitate de a-mi ocupa timpul, de a-mi (pe)trece vremea. Ele m-au format, m-au transformat. M-au făcut să mă răzvrătesc uneori, ca apoi tot ele să mă concilieze cu mine însămi. Și tot așa...

• *Ați scris prefete și postfete pentru mai mulți autori români din Serbia, precum și eseuri în diverse reviste culturale. De unde provine interesul pentru literatura română din Serbia?*

În perioada studenției mele, prin anii 1982-1986, autorii români din afara granițelor nu erau incluși în programa universitară, iar istoriile literare le alocau un spațiu destul de restrâns. Unii abia erau publicați la noi, în vreme ce despre alții nu îndrăzneai să vorbești. Desigur, existau contacte, strict monitorizate, între scriitorii autohtoni și confrății din țările limitrofe (mai puțin cu cei aflați în Occident), însă mediatizarea lor era restrânsă. În ceea ce privește autorii români din fosta Iugoslavie, cunoșteam unele nume, creațiile unora le mai găseam și prin bibliotecă, însă nu era suficient pentru a provoca un interes mai substanțial.

După aproape... un sfert de secol, timp în care, pe lângă activitatea de la catedră, preocupările mele s-au axat tot mai mult pe critica literară, am avut ocazia de a purta discuții pline de interes despre literatura română din Serbia cu o fostă colegă și prietenă (din păcate, ne-a

părăsit în luna mai 2023), profesoara Carmen Dărăbuș. Ea funcționa pe atunci ca lector la Universitatea din Novi Sad și avea semnate câteva cărți ce înfățișau peisajul literar din Voivodina. Despre volumul cu titlul *În lumea ex-iugoslavă: literatura ca studiu cultural* (2014) am redactat și o recenzie, publicată în *Nord Literar*, iar apoi în *Lumina*.

Delia MUNTEAN

Un prim contact direct a avut însă loc în martie 2018, când am participat, răspunzând invitației unor prieteni comuni, poeții Vasile Morar și Nicolae Scheianu, la o lansare a volumului *Sacramentul singurătății*, al scriitorului Vasile Barbu, tipărit cu sprijinul Editurii Ethnologica din Baia Mare. Am scris, pornind de la cartea respectivă, un eseu – *Decalogul poetului din Uzdin* –, apărut inițial în *Nord Literar*, apoi în *Tibiscus*. Impresionat de pasiunea și de empatia mea vizavi de lirica românească din Banatul sârbesc, Vasile Barbu m-a invitat, în calitate de președinte al Societății Literar-Artistice „Tibiscus”, la Festivalul Internațional de Poezie „Drumuri de spice” de la Uzdin, care a avut loc în vara aceluiași an. Am avut astfel prilejul de a cunoaște „pe viu” și alți autori români din Voivodina, de a vedea cum trăiesc, cum gândesc și ce înseamnă pentru ei limba maternă. Impactul a fost pentru mine hotărâtor. Mi-am dat seama atunci, *privindu-i și ascultându-i* (cu mintea și cu inima), că, deși folosesc aceleași cuvinte precum frații lor din nordul Dunării, unele – precum *pâine, limbă, țară, casă, a visa* – capătă cu totul alte semnificații. Mi-am dat seama cât de neclintii sunt întru apărarea lor și cât de mult se străduiesc să le ducă mai departe nepervertite.

Știu că și Vasile Barbu mă privea și mă asculta. Îmi pândeau reacțiile. Prima descindere în Serbia a fost, zic acum, un fel de test pentru mine: la puțină vreme după aceea, mi-a mărturisit că producția literară a minorităților de români din spațiul ex-iugoslav se regăsește prea puțin „în conștiința culturală a țării în a cărei limbă scriu” (Mariana Dan), propunându-mi, cu delicatețe și sfială, să mă aplec în studiile mele și asupra scrierilor acestora. S-a oferit să îmi pună la dispoziție volumele lor, publicații periodice, dicționare, tot ce aș fi avut nevoie. În iarna aceluiași an, când ne-am întâlnit la un simpozion la Drobeta Turnu Severin, avea deja la el un portbagaj (în sensul cel mai propriu al cuvântului) de cărți...

Așa a început totul.

Au urmat participări la simpozioane științifice, la manifestări culturale, am purtat corespondență cu tot mai mulți autori români din Serbia. Și, desigur, au fost multe drumuri la poștă.

Au urmat numeroase articole în presa culturală din România, din Serbia și din SUA, prefete, susțineri ale unor comunicări pe teme de literatură cu diverse prilejuri. În momentul de față se află sub tipar la Zrenianin, la Editura Institutului de Cultură al Românilor din Voivodina, primul volum de studii critice, incluzând cincisprezece scriitori români de pe teritoriul sârbesc.

• *Printre autorii despre a căror poezie ați scris se numără: Mărioara Baba, Pavel Gătăianțu, Petru Cărdu, Valentin Mic, Vasile Barbu... Ce ați*

descoperit citindu-le opera și analizându-le poezia?

Pentru mine a fost a provocare să cercetez lirica românească din Voivodina. Fiecare autor, deci și cei amintiți de dumneavoastră, mi-a stârnit alte interogații, a necesitat o altfel de abordare și un alt tip de eșafodaj argumentativ, care să îi evidențieze personalitatea aparte, stilul propriu de a gândi și de a scrie. În funcție de aceste dimensiuni, mi-am adaptat și condeiul personal.

Am parcurs și ceea ce au consemnat alte minți critice, înaintea mea, ca să pot avansa opinii noi, să exploatez unghiuri inedite de apropiere de text, să îmi orientez reflectorul înspre alte detalii, mai puțin ori chiar deloc sesizate de alții. Acestea din urmă, aș spune, mi-au oferit și satisfacție intelectuală, dar și puterea de a merge mai departe atunci când mă împotmoleam. Tot așa cum m-au bucurat și m-au răscolit emoțiile fraților mei scriitori de dincolo de Dunăre când și-au dat seama că am luat foarte în serios acest proiect...

Mă preocupă inclusiv complicitățile între opere, asemănările și deosebirile, rezonanțele înspre creații literare din epocă și de mai târziu, chiar și din alte spații culturale.

Nu am în vedere numai autorii de prim raft ori pe aceia regășibili frecvent în lucrările exegetice apărute în Serbia și în România, ci și creatorii a căror operă nu a avut sau nu are încă un impact considerabil în evoluția literelor românești din arealul fost iugoslav.

Am făcut trimiteri, de câte ori s-a dovedit necesar, la aspecte din biografia autorului, la împrejurările exterioare actului scriptural. Sunt conștientă că o carte este ecoul unei ființe ce există încă dinaintea ei, dar și că opera poate fi aceea care își creează autorul. Am așezat fiecare personalitate artistică în context și am găsit astfel multiple conexiuni între activitatea creatoare și celelalte preocupări. Am observat că mai toți autorii tratați în acest prim volum nu se rezumă la scris, ei manifestându-se, asemenea militanților pașoptiști, pe mai multe planuri, toate cu impact în devenirea lor personală, cât și asupra semenilor. Spus altfel, opera lor artistică are și menirea de a legitima, de a conferi un grad sporit de autenticitate eforturilor de construcție din toate domeniile în care se risipesc. Sunt de părere că numai laolaltă ele duc mai departe – sporindu-i în același timp valoarea – *cartea lăuntrică* (personală ori colectivă), aceea care asigură trăinicie ființei și neamului în integralitatea lor. Protejarea ei necesită, e limpede, *veghe* permanentă, pune la treabă resurse, cere sacrificii.

Consider că producțiile literare ale minorităților de români care trăiesc în apropierea granițelor trebuie așezate mai temeinic la locul ce li se cuvine: ca parte componentă *firească și necesară* a istoriei literaturii române, inclusă în programele noastre școlare și universitare, prezentă în librării și în biblioteci, aflată mai des în atenția exegeților de aici și, nu în ultimul rând, mai cunoscută cititorilor din România.

Asta mă străduiesc eu să descopăr în creația poezilor pe care îi amintiți în întrebarea dumneavoastră: ce reprezintă pentru ei „cartea lăuntrică” și cum contribuie la salvagardarea acesteia. Iar mai apoi, să-i fac mai mult loc în spațiul literar românesc.

• *Pentru cine scriu criticii literari? Pentru scriitori, pentru cititori sau pentru alți critici?*

Precum în cazul oricărui scriitor, și pentru critic gestul scriptural se datorează, printre altele, nevoii de a găsi un răspuns la stimulii și la dilemele existenței. E un mod de a privi lumea. Este, în același timp, căutare a adevărului și a esenței proprii, exersare a libertății, punere la încercare a puterilor, a hotarelor. Este, nu o dată, drum prin pustie. Însă unul care dă sens existenței proprii. Împlinește. Face pace cu tine însuși. Și iarăși asemenea celorlalți scriitori, travaliul critic te muncește, e în stare să te rupă în bucăți și să te realcătuiească după alte legi. Așa cum un artist pur-sânge știe că a da viață operei devine adesea blestem, nici pentru exeget nașterea nu e mai ușoară. Durerile facerii sunt aceleași. Temerile, nesigurantele, primejdiiile-s la fel. Scriind, și criticul se expune, e judecat.

Unii creatori ar spune că scriu pentru ei înșiși. Nu este nicidecum cazul criticului literar, chiar dacă și el își așază în text (atât cât poate de obiectiv, nu ca mărturisire)

→
întâmplarea proprie de a fi. *Actul critic e veghe pe muchia cărților*. Înseamnă a fi util eventualilor cititori ai operelor comentate și, astfel, a-i aduce mai aproape de ele, a-i stimula, a le spori în suflet solidarizarea cu frumosul artistic. Criticul poate deschide ochii celui care ia cartea în mână și îl acompaniază în călătoria prin regatul imaginar al autorului ales. Reliefează și păzește ceea ce are scriitorul respectiv numai al său, scoate din ascundere dimensiuni poate mai greu observabile la o primă întâlnire cu textul.

Pentru cine scriu, așadar, criticii? Pentru scriitori, pentru cititori, pentru alți critici? Sunt de părere că toți conviețuim în lumea aceasta a literaturii, că toți suntem, într-un fel, cititori și dăm suflet, prin ogîndirile, aserimentele și confruntările noastre, vocii semenilor. Ne locuim laolaltă epoca și spațiul, prelungindu-le totodată pe acelea dinainte și oferind ancore celor de după noi.

În ceea ce mă privește, atunci când scriu critică literară, mă gândesc că fiecare cititor stăpânește un domeniu anume, deci trebuie să mă înțeleagă chiar dacă nu e exeget, dar am în vedere și criticul literar, căruia mă străduiesc să îi ofer, atât cât îmi stă în putință, o privire nouă, onestă, credibilă asupra operei autorului de care mă ocup. Asta nu înseamnă că mă adresez publicului (prea) larg... De asemenea, nu scriu foarte mult, pe bandă rulantă, îmi (și mă) muncesc mult textele pe care le semnez. Chiar dacă o parte dintre scrierile mele sunt doar cronici la cărțile citite, acestea sunt consistente, nu sunt simple impresii. Nu sunt deloc indulgentă cu mine însămi...

Mi s-a reproșat uneori că nu dau verdicte, că nu evaluez mai strict performanțele autorului despre care scriu. Din punctul meu de vedere, o scriere fragilă oricum nu are viață îndelungată, ea creându-și singură memoria. Îmi vin în minte niște versuri ale unui poet român din Voivodina, Slavco Almăjan: „Nu poți afirma / că toți cei ce văd marea vor deveni marinari” (*Gravitația poetică*). Cam așa e și cu literatura. Cu orice domeniu, de fapt. Cât despre capacitatea de a tranșa, cred că un verdict, adesea irevocabil, nu face să crească înțelegerea operei respective. Dimpotrivă, o mărginește, amorțind poate și imaginația celui care citește ulterior. Impune un fel de prejudecată, stabilește un anume traseu al receptării. Valoarea unei cărți, așa cum o percep cu propria-mi sensibilitate intelectuală, reiese din luminile și umbrele cu care îmi brodez demersul critic, din accentele pe care le așez în locuri anume.

Evit să pun hotare. Sunt deschisă oricărui stil, oricărei viziuni asupra existenței și a cunoașterii, nu fug de experiențe literare noi, dar care au miez, mă ocup atât de autori consacrați, cât și de cei care încă își caută locul în literatură. Geniile se nasc rar! Nu fac ierarhii, dar nici nu așez un autor pe un raft ce nu i se cuvine... Încerc să intuiesc modul în care gândește și simte scriitorul respectiv, îl citesc atent, de mai multe ori, caut stilul potrivit (nu o dată contagiati, involuntar sau conștient, de vocea scriitorului ales, cu linia melodică și cu vocabulele sale), ceea ce nu înseamnă însă că mă pliez total și fidel pe privirea lui asupra lumii, dar nici nu năvălesc asupra construcției sale livești cu argumente menite doar a-mi susține, din afară, opinii gata fabricate. Nu îmi inspiră totdeauna încredere nici piața, vânzările, topurile la cald de pe internet (întocmite câteodată și de amatori), fiindcă unele cărți vizează doar anumite categorii de public și necesită un timp mai îndelungat de cernere. Poate e nevoie de stomac tare...

Privit dintr-un alt unghi, textul critic, asemenea actului artistic propriu-zis, este – așa cum inspirat nota Susan Sontag în eseu *Despre stil* – „seducție, nu viol”. Acesta se adresează mai tuturor tipurilor de inteligență (interpersonală, lingvistică, emoțională, intrapersonală, logico-matematică, muzicală). În plus, nu orice competență se poate măsura cu rigurozitate. Pe de altă parte, și criticul e om, nu e judecător, nu e zeu... Îmi doresc, totuși, ca cititorul, oricare ar fi el, să aibă încredere în gustul meu, în aprecierile mele critice. Mă străduiesc să-l deprind cu lectura în libertate, nu să îl oblig a vizita doar anumite opere sau personalități creatoare. Mă raliez astfel la ceea ce spunea Constantin Noica: „Societatea vrea, de cele mai multe ori, să te păstreze în situația ultimă, de cultivator organizat și disciplinat al bunurilor culturale, căci ea are nevoie de profesori, de interpreți și de transmițători ai valorilor general acceptate. Dar omul de cultură a trecut printr-un ceas paradiziac, cel al vânătorii, și ar dori să se întoarcă la el. Căci în sânul culturii, ca și într-al naturii, beatitudinea o dă căutarea liberă, întâlnirea neașteptată cu sălbăticiunea și, dacă se poate, prinderea ei vie” (*Un alt jurnal de idei*).

Cine are autoritatea decisivă: prestigiul editurii, al criticului, al autorului, competențele cititorului? Cred că se îngemănează toate.

• *Auzim că astăzi se citește tot mai puțin. Ce vă spune, despre acest subiect, experiența de cadru didactic, critic literar și redactor la revista de literatură „Nord Literar”?*

Cartea nu mai este la fel de tentantă, nu mai reprezintă o oază, un adăpost în aceeași măsură în care se găsea în totalitarism. Sunt atâtea alte modalități de acces la cultură (la cunoaștere, în genere), mai democratice, mai ieftine. Mai seducătoare. Din păcate, multe dintre ele par a se adresa îndeosebi consumatorului mediu, chiar submediocru. Intră prea iute în zona entertainmentului. Cum și unele cărți... Cu toate acestea, în tot haosul de acum, cartea ne poate oferi șansa unei desprinderi, a unei priviri din afară, mai obiective a contingentului.

Pe de altă parte, cititori autentici, împătimiti nu au existat niciodată în număr prea mare...

În activitatea mea la catedră, mă străduiesc să le insuflu elevilor bucuria lecturii. Îi ispitesc cu tot felul de opere din literatura noastră și a lumii. Din păcate, nu toți se lasă prinși în mreje. Se mulțumesc, o parte dintre ei, cu bibliografia obligatorie pentru examene și cu analizele și rezumatele predigerate, vândute la kilogram. Cum autorii canonici sunt, majoritatea, din alte epoci, departe de modul actual de a privi lumea, trebuie să descopăr mereu alte trucuri pentru a-i convinge pe elevi de perenitatea anumitor cărți și de puterea lor de a ne construi. Nu-mi este de mare folos nici disecția operelor prin utilizarea terminologiei din noile manuale, care mai degrabă îi îndepărtează pe copiii de literatură. Parcă li se tocesc antenele necesare pentru a simți textul, nu-și regăsesc în el dimensiunea umană ori vreo ipostază a personalității proprii.

Mă străduiesc să îi deprind cu faptul că frumusețea și cromatica realului – ale celui din afară și ale celui dinăuntru – depind în bună măsură de paleta de culori și de viziunea oferite de ceea ce citim și de limbajul exploatat.

Mă bucur tare când primesc cărți scrise de foștii mei elevi. E un semn acesta că sămânța a dat rod acolo unde a găsit pământ prielnic.

Ca redactor de revistă și în calitate de critic literar, caut să judec drept și să rostesc cu rost.

• *Tot în contextul lecturii, îmi permit să vă întreb: Ce citește criticul literar Delia Muntean, dincolo de cărțile analizate?*

Ca orice om, am sensibilitățile mele intelectual-afective. Ceea ce rămâne în textele critice e doar o parte din mine și din ceea ce îmi sunt.

Ca să pot scrie despre cărțile altora, înainte de toate, învăț să îmi locuiesc epoca și spațiul, îmi negociez propria identitate în mai tot ceea ce fac, îmi lărgesc – din păcate, nu atât cât mi-aș dori – spiritul. Mă împărtășesc din alte minți, mai luminate, stau de vorbă cu alte conștiințe critice, de la noi și de pretutindeni.

Știu din experiența personală că textul exegetic pretinde documentare riguroasă, din multe domenii (estetică, teoria literaturii, filozofie, psihologie, sociologie, antropologie, istorie, mitologie, religie, imagologie ș.a.m.d.), că un autor, pentru a fi înțeles pe deplin, te cheamă în propria-i operă, te îmbie să citești realul împreună cu el și, dacă reușește, prin ochii lui. E nevoie să-l înțelegi cu toate ale sale ca să îl poți pricepe cu adevărat. Abia apoi te poți așterne pe scris. Asta nu înseamnă să fii prea tolerant ori prea empatic, nici să așezi toate produsele spiritului, indiferent de valoarea lor, pe același raft. Trebuie însă, cred eu, să posezi o anume larghețe a abordării, a gândirii, să știi să descoperi spațiile privilegiate ale textului, firul – subiectiv – ce ar putea lega opera de cititorul potențial. Or, ca să depistezi și să dezvălui echilibrul în tensiune din fiecare carte, ca să treci peste tot felul de bariere, vizibile și invizibile,

ca să te bucuri tu, întâiul, de ceea ce este viu și durează în acea operă, trebuie să le simți, să treci prin marea bibliotecă a lumii... Trebuie să-ți formezi spiritul, să-l înveți cu aromele ce merită prizate și date mai departe îmbogățite.

Dacă ar trebui să optez pentru o specie literară anumite, aș alege eseul...

• *Sunteți și autoarea blogului „Semn de carte”, unde publicați cronică literară, eseuri, recenzii de carte. Care este, astăzi, locul blogurilor de carte în domeniul literaturii și al industriei editoriale?*

Internetul e o sursă extraordinară, ce adună laolaltă un hățiș de informații din toate domeniile vieții și ale cunoașterii. Ea completează (nu înlocuiește nicidecum) cunoștințele dobândite prin experiență directă ori pe cale livrescă. Acestea se amestecă însă după criterii ce scapă gândirii lucide și dau peste cap ierarhii, creând un fel de zgomot, o viermuială ce dă impresia de dinamism, de viață în permanentă prefacere. Încap aici participanți la dialog de toate calibrele, într-o democrație liniștitoare prin egalitatea ideilor, mai ales a *părerilor* (căci contează, se pare, mai degrabă să te exprimi decât să exprimi ceva). Posibilitatea de „a-ți da cu părerea”, de a-ți împărtăși celorlalți, cât mai expresiv, trăirile de moment (& povestea personală) are deseori câștig de cauză în fața opiniei autorizate, a adevărului, a substanței, a modelului. Valoarea și nonvaloarea nu se mai delimitează cu fermitate (ele se supun la vot, devin prilej de consultare publică), acordându-se același credit postărilor amatoristice, grele de ignoranță (însă posesoare de like-uri...) și celor aparținând experților sau site-urilor de specialitate.

Într-o atare ambianță, în care mijlocul prin care se răspândește informația echivalează, pentru unii, cu însuși miezul acesteia, practicarea comentariului critic (mai deloc zăngănit, virulent) e aproape un act de curaj. Pe de altă parte, consider că tocmai în asemenea momente e necesar discernământul specialistului. El are capacitatea de a izola trănăneala de dialogul cu substanță, de a separa *vorba de cuvânt*, pseudoevenimentul de întâmplarea ce merită împărtășită.

Restrângându-mă la bloguri, și acestea sunt de multe feluri, dar toate își au publicul lor. Ele înlesnesc drumul cărții către cititor, țin proaspătă bucuria lecturii, iar unele dintre ele chiar sunt vrednice de a fi vizitate.

• *Pentru final, vă rugăm să ne descoperiți ce proiecte vă vor ține atenția în următoarea perioadă.*

La Editura ICRV se află deja depus, așa cum am menționat anterior, primul volum din lucrarea *De veghe la hotarul limbii române*, conținând studii critice despre paisprezece autori din Voivodina și unul din Timoc. Lucrez la acestea de cinci ani. E un proiect de durată și foarte aproape de sufletul meu. Unele fragmente le-am publicat în presa de la noi, din Serbia și din SUA, în reviste precum: *Acolada, Actualitatea literară, Cronograf, Hyperion, Nord Literar, Poesis, Roma; Floarea de latinitate, Lumina, Tibiscus, Vorba noastră; Conexiuni culturale*.

Am în lucru două monografii de autor, precum și o carte cuprinzând eseuri, studii și cronici despre poezia autohtonă contemporană. Ea va apărea, cred, în primăvara acestui an.

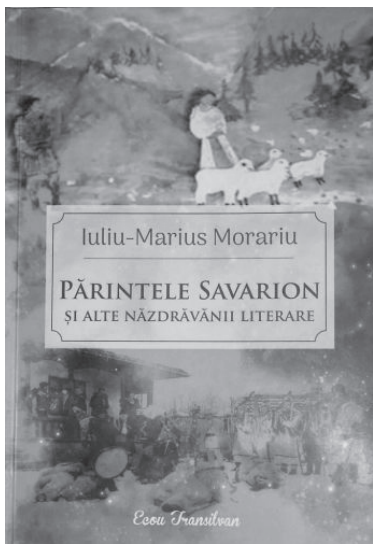
Și, firește, pregătesc următorul tom din proiectul despre care am vorbit.

În paralel, mă ocup de tot ceea ce înseamnă munca de critic literar...

Hotelul „Ștefan” și parcul nou amenajat în Piața Libertății (Piața Unirii, atunci), carte poștală ilustrată, 1935

O CARTE RARA AVIS

Theodor DAMIAN

Autor prolific în mai multe domenii, dintre care teologia, psihologia, istoria literară, literatura, Iuliu-Marius Morariu a publicat recent un nou volum, de data aceasta de proză scurtă, *Părintele Savarion și alte năzdrăvănii literare* (Ed. Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2022), cu un cuvânt înainte de Flavius Milășan și cu o prefață de Victor Constantin Măruțoiu.

Descoperim aici un povestitor de autentic și remarcabil talent, din stirpea lui Ion Creangă și a lui Damin Stănoiu, dar așa cum nu s-a mai văzut încă în literatura română contemporană. Cadrul general al povestirilor îl reprezintă viața la țară cu tradițiile, obiceiurile, credințele și superstițiile ei, în anumite zone geografice, dar care în multe cazuri pot fi generalizate. Din acestea se vede în mod neîndoiește legătura țaranului român cu glia strămoșească, dar și admirabila frumusețe a sufletului acestui împărat al pământului românesc.

Cum se vede și din titlul cărții, povestirile, în majoritatea lor, se desfășoară în jurul personalității preotului de țară, cu rolul său în comunitatea rurală incluzând autoritatea morală, înțelepciunea, caracterul sfântos al relațiilor cu ceilalți, dar, desigur, și simplitatea cu scăderile ei, de unde, uneori, gafe, compromisuri, abateri de la norme canonice sau de altă natură. Toate acestea descrise cu har deosebit de un autor care are un acut sens al amănuntului, fapt ce face narațiunea o încântare, iar lectura atrăgătoare, fie că e vorba de o descriere a unei persoane – fizic sau psihologic – sau a unei situații specifice.

Totuși, pe lângă povestirile – majoritatea – din satul unor vremuri demult apuse, ca dintr-o altă lume, autorul, venind mai aproape de zilele noastre, are și referiri la colectivizarea agriculturii din epoca regimului comunist de început, din epoca post 1989 sau din cea digitală, curentă. De exemplu, cu ton deosebit de critic, și ironic, dar și de amărăciune, comentează ajutoarele cu lucruri second-hand venite din Occident după evenimentele din decembrie 1989.

Stilul folosit, în general, este expunere la persoana a III-a, dar unele întâmplări sunt prezentate la persoana I, când povestitorul este el însuși preotul

în jurul căruia se țese povestirea, când narațiunea ia forma unei scrisori trimise altei persoane sau când evenimentele întâmplătoare autorului, personal, sunt relatate ca un fel de spovedanie, de destăinuire menită să descarce, să ușureze sufletul. Altfel spus, unele întâmplări sunt povestite din interior, fără să se simtă că cineva, din alt timp, le relatează. Altele sunt prezentate la jumătate, povestitorul fiind prezent la întâmplări, dar totodată distanțându-se de ele, ca trăind, în pragul dintre două epoci. Altele sunt descrise din exterior.

Talentul de povestitor al lui Iuliu-Marius Morariu reiese cu evidență și din limbajul folosit, un limbaj colorat de o fermecătoare naturalețe, incluzând graiul local, plin de savoare, în multe cazuri reflectând înțelepciunea populară, întrebuițând expresii pitorești, imagini plastice, metafore, epitete și comparații, fără însă a introduce nimic strident sau fabricat; totul este prezentat ca într-o fotografie unde fotografatul a surprins cât mai fidel fiecare detaliu al imaginii pe care vrea s-o immortalizeze.

Pe ici, pe colo autorul mai folosește câte un neologism, uneori pentru efect umoristic, căci umorul de limbă, mai subtil sau mai robust, comicul de situație, ironia când fină, când ascuțită, caracterizează acest volum ținând cititorul legat de pagină. Situațiile hilare, ridicole, penibile, năstrușnice, năzdrăvane care abundă în texte îndreptătesc pe deplin titlul ales de autor pentru acest volum.

Iată doar câteva dintre expresiile delicioase întâlnite aici: „corul privighetorilor răgușite” (pentru bocitoarele de la înmormântarea cuiva), „sunet de clopot la urechea surdului”, „așteptând viza finală pe pașaportul pentru eternitate”, „băbăciune”, „decolteu cu vedere la mare”, „limbaj paraverbal”, „binecuvântări consumiste”, „exces de pensie” (pentru funcționarii cu pensii foarte mari), înjurături „cu trimiteri genealogice și ginecologice”, „trocovelniță” (pentru o mașină veche) și multe altele.

Prin acest volum, Iuliu-Marius Morariu aduce în actualitate un timp uitat care i se va părea tânărului cititor de azi, cu siguranță, fabulos, mitologic. Nimeni din exteriorul branșei preotești nu ar putea scrie astfel de texte cu vocabular specific, experiență personală directă și educație teologică adecvată. Deci faptul că povestirile sunt din viața Bisericii este cu atât mai important cu cât în literatura română contemporană așa ceva este *rara avis*. Unii care scriu se tem să nu fie acuzați că își bat joc de Biserică, alții nu au talentul de a scrie așa cum o face în mod exemplar Iuliu-Marius Morariu.

ELENA CRISTEA - O LUME INTERIOARĂ A CUVINTELOR

Ioan HĂDĂRIȚ

Elena Cristea este un scriitor cu o sensibilitate aparte, cu o scriitură amplă, generată de un joc interior al cuvintelor. Scriitoarea își construiește o imagine în oglindă: pe de o parte, cititorul poate urmări desfășurarea narațiunii, pe de altă parte, proza poate construi o lume paralelă în imaginația cititorului.

„Într-o noapte minunată de iarnă, Iubirea se plimba pe străzile încărcate de zăpadă. Era Ajunul Crăciunului, iar copiii și oamenii îl așteptau pe darnicul Moș. Erau fericiți și sentimentul pe care ea îl semăna în inimile lor era, în această perioadă a anului, și mai puternic. Asta o făcea să se simtă foarte bine, deoarece vedea că străduințele ei dădeau roade. Mai erau pe ici și colo mici probleme, dar pentru că acum sufletele oamenilor erau mai deschise, îi era și ei mai ușor să pună în ele semințele ei. Îi plăcea să privească pe geamuri și să vadă copii jucându-se în jurul bradului...” (*Puterea supremă*)

Ne aflăm în fața unui demers literar inedit, conturat de o scriitură clară și incitantă, dar și de propunerea unor texte de amintiri, de introspecție, de trăire interioară, de poveste nepovestită încă.

„Marisa urmărea oglinda cu gura căscată. Nu s-ar fi gândit că ea putea fi și urâtă, și rea. Toate le vedea acum și nu-i plăcea. Se privi iar. Acum văzu o față mică, cu ochii mari, din care picura o lacrimă.” (*Marisa și oglinda*)

Personajele trăiesc prin autoarea prozelor scurte, iar aceasta se desenează în imagini ale unui trecut repovestit. Lumea din interiorul povestirilor traiește, visează și există prin ochii personajelor, prin trăirile și prin dăruirea lor, dar și prin farmecul construcțiilor literare propuse, prin naturalețea scriiturii.

„Violeta se gândea uneori să vorbească puțin cu ușa să vadă ce se întâmplă. Odată a fost curent și s-a trântit, altă dată a trântit-o ea din greșeală... parcă, dar de multe ori ușa se trântea singură. A vrut să-i spună și mamei, dar se temea că mama... o să rădă de ea și o să spună că este cu capul în nori.

Într-o zi, pe când era singură acasă, Violeta se îndreptă cu pași mici spre ușa de la intrare, o privi un timp, apoi... întrebă:

– Ușă mare și frumoasă, tu mă vezi?

Ușa nu scoase niciun sunet. Violeta se uită mirată la ea un timp, după care se întoarse și plecă.” (*Ușa de la intrare*)

Proza scurtă semnată de Elena Cristea are un aer proaspăt. Ea se adresează unui cititor care încearcă să descopere o lume interioară a cuvintelor, un joc în care toți devin elemente ale unei trăiri interioare intense, ale unei valorificări inedite a cuvântului ca element al structurii literare.

O carte cât un univers al copilăriei, o carte dincolo de trăirea imediată a copilăriei, o carte în care adultul își oglindește tăcerile, sentimentele, gândurile, o carte ca un joc al cuvintelor în care, odată intrați, poposim într-un univers interior, un univers al tăcerii interioare.

*Elena Cristea, *Jocul Cuvintelor, Carte de citit și colorat*, Editura Altip, Alba Iulia, 2017

Strada Podul Viilor, fotografie, sfârșitul secolului XIX

„ADÂNCIT ÎN IMENSITATEA GÂNDULUI”

Constantin CUBLEȘAN

Fire meditativă, Gheorghe Pop scrie o poezie de reflexii asupra relației omului cu eternitatea, la drept vorbind cu Dumnezeu (v. volumul *Neodihna gândului*), întrebându-se „ce va fi să fie / după ce trecem pragul – Dincolo... / pe tărâmul de inefabilă poezie” (*Aureole de gânduri*). Astfel își definește și demersul liric: „stau de vorbă / cu mine însumi, cu Voi, / cu Nepătrunsul – Nesfârșitul / cu tot ce ne-nconjoară” (*Gnoti se avton*) și totul se petrece sub semnul divinității: „În Grădina Maicii Domnului / la răsărit de Poarta Sărutului, / cu roua ochilor strălucind / întru Lumina Cuvântului, / scriu pentru Voi / pe tablele inimii smerite, / Poemele Sfintei Iubiri” (*Cu roua ochilor*).

Nu încapă îndoială, e o poezie profund religioasă, dar autorul nu se aliniază nicicum aceluia care versifică precepte, scene, tablouri etc. din *Biblie*, o poezie ilustrativă, didactică, dacă vreți. Gheorghe Pop, prin misiunea sa preoțească, este un interpret, un gânditor în spiritul marilor adevăruri ale Evangheliei Mântuitorului. Asupra cărora meditează, vorbind, la rândul său, în parabole, într-un limbaj metaforic, pentru a sugera astfel cuprinderea tainelor universului în detaliile lui semnificative: „adeseori, trecând / pe lângă pietre, întâmplător, / privind, văd înlăuntrul lor, / încremenită tăcerea, / abia atunci când / una de alta s-au izbit, / în afară ies zgomote, scânteii, / dovadă că și bolovanii simt / ce este durerea...” (*Durerea tăcerii*).

Este în toate o febrilă căutare de sine, o nevoie de identificare cu elementele universale, între care el

însuși se simte ca parte gânditoare, purtătoare de sens transcendent: „cu Ochiul deschis înlăuntru, / Lacul, Sinele meu, / își contemplă Adâncul... / întrebându-Se cu vădită mirare, / cum încapă Cerul în El, / cu toată mulțimea-i de stele, / crezând mai mult decât i se pare / că dintotdeauna Nemărginitul, / în Adâncu-i, oglindindu-Se, / Îl încununează... / cu inefabilă slavă” (*Cerul din noi*), trimitând la înțelegerea Facerii primordiale pe care o evocă, de asemenea, în trăire personală, cu încărcătură metaforică de sorginte biblică. „«Secerișul» este aproape, / «Secerătorii-s puțin»... / din spice de aur – / Cunună de Mire – / pe frunte o port – podoabă cerească, / – din vremea când – / peste învolburatele ape / plutea Duhul Sfânt / Pământul abia începea să mijească, / și din cântec – Ecolu a purces / în nemărginirea albastră” (*Secerișul este aproape*).

Introspecția este mereu răscolitoare de neliniști, de întrebări fundamentale căutând calea spre lumina dumnezeiască. Tocmai în acest sens și izvoadește emoționante rugăciuni, pe care le-ar putea prezenta lumii în demersurile sale liturgice: „Doamne al Cerului și al Pământului, / Părintele Meu adorat, / Te laud neîncetat și Te preamăresc, / cuvinte nu am să îți mulțumesc / pentru toate câte dumnezeiește Le-ai creat... / pentru câte vor fi și nu le-am explorat / Îți mulțumesc, Doamne, că exist... / Iar dincolo de toate și de tot / Sunt mult mai fericit / că în suflet Te port, / rămânându-mi de-a pururi / Lumina de veghe-n Cuvânt” (*Rugăciune stăruitoare*).

Discursul e confesiv, implicând biograficul, tot așa, metaforic, mereu cu tentă mărturisitoare a sondărilor în cugetul și în gândul propriu: „Adâncit în imensitatea Gândului, / purtându-Mă pe aripile lui / Frumosului îi explorez necuprinsul, / Având sentimentul că / Multiversul este în Mine, / mai mult decât / aș fi Eu întrânsul...” (*Logosul creator*). E neliniștit în fața trecerii implacabile a timpului pe care îl percepe prin interogație: „cine a văzut vreodată / a Vântului aripă, / încotro zorește Timpul ./ clipă după clipă, / ce înfățișare are Gândul, / de unde vine, fără odihnă, / până aievea nu își vede, / în oglinda Devenirii chipul...” (*În căutarea sinei*).

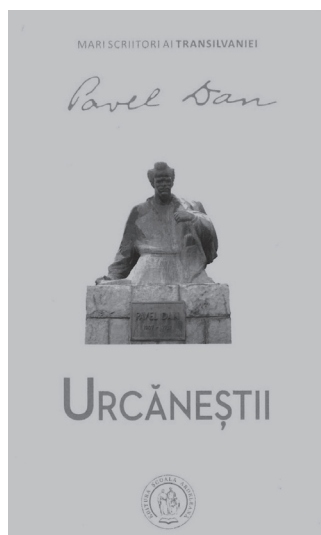
Când coboară din meditații, devine un sensibil pastelist, contemplând anotimpurile, în dinamica lor ancestrală: „E toamnă din nou, / a câta oară? / copacii se plâng, / că somnu-i prea lung / și nu știu dacă / ajung în Primăvară” (*Pădure de gânduri*).

Poezia lui Gheorghe Pop este, așa cum bine remarcă Diana Adamek, „expresia unor îndelungi interogații despre sensul trăirii și al trecerii, o meditație calmă și împăcată cu rosturile adânci ale «lutului gânditor»”. Tușele melancolice sunt irizate de taina rugăciunii, pe care o rostește oarecum ritualic: „Strigătu-Mi, auzi-l, Doamne, / tinde-Ți Dreapta Ta prea sfântă / și din moartea-mi sufletească, / cu veșnica-Ți iubire, la Tine mă ridică” (*Strigătu-mi auzi-l, Doamne*).

În întregul ei, lirica lui Gheorghe Pop are profunde vibrații religioase.

PAGINI ALESE DIN NUVELISTICA LUI PAVEL DAN

Raluca HĂȘMĂȘAN

Profilul literar și actele sale de cultură îl recomandă pe Aurel Podaru ca pe un devotat și sărguincios bibliograf și editor al scriitorului Pavel Dan (1907-1937). *Amintiri despre Pavel Dan* (în colaborare, 2003), *Pavel Dan și Blajul* (în colaborare, 2007), *Pavel Dan. Opere* (I, II, III – 2012), *Pavel Dan. Bibliografie* (2016), *Pavel Dan. Ursita* (2017), *Pavel Dan și Tulcea* (2019) sunt volume prin care Aurel Podaru asigură o meritată receptare a scurtei vieți și a operei autorului *Urcăneștilor*, cărora li se adaugă înființarea Asociației Culturale „Pavel Dan”, realizarea „Colocviilor Pavel Dan” și a publicației semestriale *Paveldaniștii*. Pasiunea pentru „rapsodul Câmpiei transilvane” și, totodată, sentimentul datoriei de a contribui la recunoașterea originalității nuvelisticii acestuia izvorăsc și din legătura de origine dintre cei doi – satul natal Tritenii de Sus (Cluj). Iar această dedicare continuă să surprindă, întrucât de curând a văzut lumina tiparului un alt volum îngrijit de Aurel Podaru, *Pavel Dan. Urcăneștii* (în colecția „Mari scriitori ai Transilvaniei”, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2023), la care vom face referire.

Osândit unui destin scurt și marcat de boală, Pavel Dan a scris cu vervă, ca într-o febrilă competiție cu timpul, nuvele aparținând realismului rural (cu puternice elemente etnografice și de folclor, precum și de natură psihologică, filosofică, socială), care au apărut în publicațiile vremii, stârnind reacții admirative ale contemporanilor. Însă scriitorul a rămas cu dorința neîmplinită de a le vedea publicate într-un volum. Intenția lui, după cum reiese din notele personale, era să scrie un mare roman al Câmpiei Ardealului, pentru care

găsise și un titlu (*Ospățul dracului*), în care să dezvăluie sufletul țaranului din acel spațiu, într-un stil narativ, un limbaj și o viziune asupra vieții originale. A rămas așadar posterității misiunea de a cuprinde în volum și de a se îngriji de scrierile acestuia. Primul său editor a fost Ion Chinezu, căruia Pavel Dan i-a încredințat, cu puțin timp înainte de a se stinge, manuscrisele cu textele revăzute, retușate și completate. Astfel că, în septembrie 1938, apare la Editura Fundațiilor Regale ediția princeps a volumului *Urcan Bătrânul. Nuvele*. Aceasta a fost retipărită în anul 1944 la aceeași editură. În perioada 1942-2002, scrierile lui Pavel Dan au fost traduse în opt limbi (turcă, franceză, portugheză, maghiară, germană, spaniolă, rusă și engleză). În 1956, apare la Editura de Stat pentru Literatură și Artă volumul *Pavel Dan. Scrieri alese* (îngjuit de Florian Potra). Au urmat alte ediții, Aurel Podaru alăturându-se celor care au fost preocupați și au făcut eforturi pentru a edita opera prozatorului din Triteni: B. Elvin, Cornel Regman, Gheorghe Zarafu, Nicolae Balotă, Sergiu Pavel Dan (fiul scriitorului), Nicolae Florescu, Mircea Braga, Victor Cubleșan, Ion Buzași, Aureliu Goci.

Recentul volum, *Pavel Dan. Urcăneștii*, cuprinde un „Cuvânt-înainte” semnat de Ion Buzași (*Nuvelele exemplare ale lui Pavel Dan*), o notă asupra ediției și o minuțioasă cronologie a vieții și a operei prozatorului – realizate de Aurel Podaru, urmate de reproducerea nuvelor *Urcan Bătrânul*, *Înmormântarea lui Urcan Bătrânul*. În final, editorul volumului cuprinde o listă de nume de personaje întâlnite în cele două scrieri și un dosar cu „imagini din lumea lui Pavel Dan”.

Aurel Podaru aduce lămuriri în privința textelor, considerându-le „cele mai reprezentative nuvele ale creației prozatorului din Triteni”, optând pentru versiunile definitive din ediția princeps, întrucât au fost revăzute de autor însuși în vederea includerii în volum. Acesta a fost preocupat să corecteze, să intensifice

caracterele, să detalieze narațiunea și să realizeze descrieri mai expresive, mai nuanțate – fapt relevant și de criticul și teoreticianul literar Ion Vlad în eseu *Pavel Dan. Zborul frânt al unui destin* (Editura Dacia, 1986). În zugrăvirea celor trei generații de Urcănești, prozatorul a excelat prin „bogata culoare locală” redată, printr-un „suflet epic riguros”, creând o „puternică impresie de trăit” – subliniază Aurel Podaru, referindu-se la impresiile lui Octav Șuluțiu la apariția ediției princeps.

În „Cuvânt-înainte”, Ion Buzași se referă la complexitatea celor două nuvele exemplare, care nu pot fi considerate ca aparținând doar realismului rural, întrucât înglobează elemente variate de natură socială, psihologică, filosofică și umanitară. Greu de încadrat într-un curent literar, nuvelistica lui Pavel Dan a suscitată subtile abordări exegetice, cercetătorii identificând elemente de modernism (viziunea filosofică asupra vieții – Eugène Ionesco), trăsături ale expresionismului (prin grotescul tablou al înmormântării lui Urcan Bătrânul – Ion Negoșescu), aspecte de „studiu monografic asupra furtului, asupra psihologiei alterate de avarie” (Monica Lazăr), tipare clasice în realizarea personajelor (Urcan Bătrânul este un personaj memorabil în proza românească, tipul original de avar).

În întocmirea cronologiei, Aurel Podaru a avut în vedere atât aspectele legate de biografie și de operă (începând cu anul 1867 – nașterea tatălui scriitorului), cât și întregul context istoric, social, cultural în care a evoluat generația lui Pavel Dan, continuând cu menționarea tuturor contribuțiilor editoriale, exegetice și culturale postume până în anul 2019. Imaginile reproduse contribuie la edificarea portretului și a lumii lui Pavel Dan.

Reeditarea acestor două capodopere ale prozei lui Pavel Dan și, totodată, ale prozei românești, într-o ediție atent realizată, confirmă seriozitatea și fidelitatea cu care Aurel Podaru și-a asumat rolul de bibliograf și editor al operei consăteanului său.

ACOLO UNDE ZIUA VA TRĂI MEREU

Ioan Dorel TODEA

Destinul Monei Șimon se aseamănă surprinzător cu cel al celebrului prozator și eseist Augustin Buzura, maramureșean, absolvent al Facultății de Medicină și Farmacie din Cluj, care a renunțat la o carieră în medicină pentru a se dedica literaturii. Metodele psihiatrice de investigare a conștiinței umane se vor regăsi în romanele sale. Și Mona Șimon a renunțat la profesia de medic, scrie cu talent, iar primul roman are la bază și studiile de la universitate.

Romanul *Locul unde mai trăia ziua*, lansat de Editura pentru Artă și Literatură din București, are o structură inversă, începe cu epilogul, ca evenimentele care au condus la acel final să fie derulate ulterior. Autoarea folosește tehnica flashback-ului, spațiul temporal în care se petrece acțiunea romanului alter-nând între prezent, trecut și viitor (tehnică folosită și în cinematografie).

Modul în care este concepută structura romanului ne dezvăluie o maturitate scriitoricească surprinzătoare. Organizarea capitolelor, a tablourilor, a titlurilor, a citatelor care precedă fiecare capitol este a unui scriitor meticolos, meseriaș atent la fiecare detaliu.

Titlul *Locul unde mai trăia ziua* cuprinde o personificare transformată într-o metaforică semnificație care, pe parcursul romanului, corespunde stării protagoniștilor. În epilog, afirmația protagonistului: „Am creat un loc în care două suflete să aibă șansa de a mai sta un pic unul lângă altul. Locul unde mai trăia ziua” (p. 8) se referă la timpul în care zilele sunt numărate, care să fie trăite alături de iubirea vieții, pentru care „faci orice pentru fiecare răsărit pe care l-ai mai putea prinde”. În tabloul 8 din capitolul „Apusul”, autoarea ne spune că „în depărtare, linia orizontului era fisurată pe alocuri de lumini răzlețe. Și poate e adevărat că întunericul face lumina să strălucească mai tare, pentru că micile licăriri îi dădeau speranță, îi arătau calea. Într-acolo trebuia să se îndrepte. Acolo era salvarea. Era singurul loc unde mai trăia ziua și trebuia să răzbată până la el” (p. 46), referindu-se la speranța salvării înainte de căderea definitivă.

În finalul romanului vom avea o justificare convingătoare: „Bătrânii nu știu drumul înainte, ei se

întorc mereu pe cărările bătătorite. Poate de aceea vom reveni mereu aici, în locul unde ziua va trăi mereu. Ziua în care ne-am cunoscut, ziua în care ne-am îndrăgostit unii de alții, ziua în care am răs împreună, ziua în care ne-am ținut în brațe și ne-am sprijinit unul pe altul, ziua în care am devenit de nedespărțit” (p. 222).

Mottourile care precedă capitolele (reprezentând de fapt prologul fiecărui capitol) poartă semnătura unor personalități din literatura universală, iar titlurile sunt alese în concordanță cu evoluția personajelor, cu starea lor și cu conținutul narațiunii.

În „Epilog” (de regulă, parte finală a unor lucrări literare), care aici deschide romanul, este prezentat unul dintre protagoniști, care va deveni de mai multe ori naratorul principal, și sunt subliniate anumite idei care vor justifica faptele viitoare, mărturisirea unei crime devenind o modalitate prin care autoarea captează imediat atenția cititorului.

Mona Șimon va folosi momentele zilei pentru titlurile celorlalte șase capitole, fiecare corespunzând evoluției personajelor: „Apusul” – prezintă declinul, decăderea, prăbușirea personajului Elia-Rem; „Amurgul”, cu sens figurat: bătrânețe, declin; „Firida dintre lumi”, legătura dintre personaje: „Cerule ne va lega întotdeauna. (...) Iar albastrul lui e cea mai frumoasă iluzie”; „Cerule e același peste tot. Ca o firidă între lumi.” (p.127); „Noaptea”, cu sens figurat: lipsă de lumină, stare de tristețe, de suferință morală, de apăsare; „Crepusculul”, cu sens figurat: declin, decădere, sfârșit; „Răsăritul”, cu sens figurat: începutul unei vieți noi: „Și soarele a răsărit. (...) Sunt convins că soarele are și el noaptea lui – oare de ce nu a rămas acolo, nevăzut și neștiut de nimeni?” (p. 195). În final, protagoniștii rămân cu sentimentul puternicei prietenii care i-a unit toată viața: „Oamenii nu sunt doar trecutul și prezentul lor. Oamenii sunt părți din alți oameni, iar Elia va fi mereu parte din noi”; „Marea ne va păstra amintirile fără a-și pierde vreodată memoria”; „Haide, să mergem, s-a făcut zi!” (p. 222-223).

Mona Șimon conferă textului său o mare putere de semnificare, îl construiește complex, cu o tehnică prin care să evidențieze trăirile și problemele umane, îmbină zona reprezentărilor speculative cu realul, cu concretul vieții.

În roman sunt abordate mai multe teme, dominantă fiind tema iubirii, cu valențele incomensurabile ale prieteniei.

Este abordată tema legată de problemele persoanelor în vârstă – protagoniștii fiind octogenari,

pensionari. Ailina are 75/76 de ani. Elia a fost medic psihiatru, care a ales să se pensioneze când îi venise timpul, „nu a procedat ca bătrânii care s-au încăpățânat să lucreze mai mult decât ar fi fost cazul din dorința de a se simți utili cât mai mult timp”; „Există o credință cum că bătrânețea este echivalentă cu inutilitatea. Un bătrân e nefolositor. În special societății” (p. 17). Degradarea spirituală a personalității este o problemă a societății moderne. Se formează la persoanele din categoria celor de vârstă pensionării, din lipsa nevoii de încărcare a creierului cu responsabilitate, ceea ce duce treptat la o slăbire a proprietăților personale. Există mulți oameni în vârstă care și-au păstrat o minte vie și claritatea gândirii.

De aici pornește o temă importantă, pe care Mona Șimon o dezvoltă pe tot parcursul romanului (având la bază studiile de medicină), aceea a cauzelor și a evoluției degradării personalității, a pierderii inerente, simultan, a tuturor abilităților și calităților. Elia-Rem este urmărit de la primele simptome ale bolii sale ireversibile până la final, când de fapt „Elia murise de mult timp, (...) mintea lui fusese golită de realitate de ani întregi (...) un cadavru” (p. 216).

Fără a fi un studiu patologic, ci ficțiune, aflăm mecanismele bolii, mai precis cauzele, simptomele, urmările acestora, boala ce se dezvoltă treptat, ireversibil.

Autoarea va insista cu argumente asupra principalelor cauze care au declanșat boala, și anume, pe lângă îmbătrânirea firească a corpului, traumele suferite de Elia în copilărie, clipele de frică, moartea Mamei, faptul că și-a ucis tatăl, trauma datorată Niocăi (cu trăsături de caracter ce-i aminteau de Traian).

Fără a folosi direct termenul de eutanasiere, ca metodă de provocare (asistată de către medic) a unei morți nedureroase unui bolnav incurabil, pentru a-i curma o suferință îndelungată și grea, problema este dezbătută din punct de vedere moral, dar și al respectului și al dragostei față de persoana pentru care s-a făcut totul, dar nimic nu o mai poate salva și care are dreptul la o moarte demnă. Eutanasierea este la momentul actual interzisă prin lege în România și se și pedepsește cu închisoare (în Belgia și Olanda este legală această practică). Atât naratorul omniscient, cât și personajele-naratori aduc argumente în favoarea unei treceri cu demnitate, fără a fi un chin pentru cel în cauză sau pentru cei din jur.

Cartea surprinde prin povestea captivantă, dar ritmul lecturii este facilitat în mod special de stilul artistic al autoarei. Limbajul este elevat, îngrijit, iar atunci când este vorba de patologia bolii, sunt folosiți foarte rar termenii de specialitate, care sunt la îndemâna oricărui cititor. Numeroase fraze sunt adevărate prozopoeeme, care includ tropi: comparații, personificări, alegorii, metafore, metonimii, ce înfrumusețează construcția și ne dezvăluie latura plină de sensibilitate a scriitoarei.

Comuniunea omului cu natura este ilustrată prin legătura celor trei protagoniști cu marea. Ea este cea care-i adună împreună, este confidentă, este martor, participă la stările personajelor, reacționând în raport cu acestea, ea îl va primi pentru totdeauna pe Elia.

Romanul *Locul unde mai trăia ziua* este unul complex și tulburător, care ne face să medităm despre oameni, despre viața cotidiană, despre destin, despre problemele vârstei în amurgul vieții.

Scriitoarea Mona Șimon este un exemplu extraordinar de putere, de determinare și de sensibilitate. Ea mărturisea că a început să lucreze din dorința de a învăța să-și îndeplinească visele de una singură. Și-a impus independența prin muncă. Mona Șimon este o dovadă a faptului că orice vis poate deveni realitate.

40 Baia-Mare Piața Unirii.

Piața Libertății (Piața Unirii), latura de est, fotografie, perioada interbelică

LA CAPĂȚUL VISULUI

Daiana FELECAN

Știam când urmează să vină primăvara, deoarece îmi cereai, pentru vaza ta din rubin, un buchet de mălini de culoare violacee. Întotdeauna îți dădeam – și, de ce să mint, nu fără o oarecare strângere de inimă, după ce amânam cât se poate – niscaiva crenguțe, cele al căror acces era mai dificil. Pe-atunci mă preocupam să fie un număr impar; acum, îți aduc, de fiecare dată, cu una în plus... La fel, narcise și magnolii.

Se fac astăzi doi ani de când ai plecat fără preaviz. M-ai lăsat descoperită pe dinlăuntru, dar învăluită în haine negre la exterior. Cu orice prilej. Nety coace prăjituri: o *Negresă* de post și o alta cu măr. Vrea să le dea pomană în amintirea ta. Toată casa ți-aș umple-o acum cu flori primăvăratice! Îmi poți ierta nesăbuița? Kissuca ar numi-o zgârcenie. Te îndepărtezi tot mai mult de mine și nu știu dacă de vină sunt eu sau tu te-ai aliat cu Dumnezeu ca să-mi faci suportabil chinul. Te visez des. Grație configurației subconștientului meu, până dimineață uit tot. Păstrez doar ideea de tine. Îți pot privi cu detașare portretul; ochii nu mi se mai umezesc. Lumea din jur începe să uite data în care ai murit. Ba cred că te și invidiază, pentru că ai trecut în neființă pe nesimțite. Cum ți-ai permis, când procesul este unul complex și implică multă suferință?! De curând, mi-a ajuns la urechi o ipoteză: cum că te-ai afla printre noi. Mă rog, *te-ai afla* este un fel de a spune. Ai fi un suflu care sălășluiește printre cei dragi. Îmi convine punctul de vedere și îl iau la modul serios în calcul. Așa, mi-am învins frica de morți și te-am investit cu prerogativul de inger păzitor. Mă simt ocrotită și orice vază o trec mai ușor, adică las în seama ta sușurile și coborășurile prea abrupte. Am dobândit inclusiv puterea de a mă destinde în patul în care te-ai sfârșit. Ba mai mult: îl încarc cu valențele unui sanctuar erotic. Nu mai funcționează ca leagăn al tău: i-am smuls cearșaful alb sub care îl ținusem învelit și a devenit un spațiu unde se fac calcule matematice. Nici la Parastas apropiată nu se mai simt dator să vină. N-am plâns. Cântecul acela care se intonează în memoria morților a început să-mi placă din nou. Îl interpretez cu detașare metodică. Din pricină că adaști prea mult lângă mine, mă gândesc să-ți împărtășesc o întâmplare din viața cotidiană a lui Nety. Apropo: nu mai are temeri și este foarte implicată în munca ei. De curând, a invitat un scriitor la una dintre clasele a V-a. În timp ce acesta recita, elevul din prima bancă și-a verbalizat curiozitatea: *Ce vă place mai mult: ptita cu pateu sau ptita cu brânză?* Nety era să se prelingă sub bancă de râs. Curiozitatea școlarului a fost deturnată din pricina orientării vegane a poetului. Ce ți-e și cu înclinațiile astea!

În mijlocul încăperii mele a răsărit un copac. Al binelui și al răului, desigur. Cred că mi-a străpuns un plămân în drumul său vertical și m-a condamnat la platitudine. Am primit binecuvântarea ta ca să pot săvârși un act sacrificial cu o femeie. Nu știu până la ce etaj a urcat ascensorul tău, dar eu nu m-am oprit decât cu implorări în al nouălea cer. Îmi pare rău că nu pot să-ți *văd* de-a dreptul uimirea de pe chip, când îmi încuviințezi abaterile de la disciplina dogmatică. Toți, mai puțin tu, m-ar deporta la comisia de etică. N-au putut să ridice pietrele: erau prinse cu smoală de paviment. Am rămas cu celălalt obraz întors. Le-am sugerat să mă ardă pe rug. Și ce dacă focul a fost furat de Prometheus? Candelă de la căpătâi îți rămâne mereu aprinsă. Tot se apropie Paștele, ce-ar fi dacă am lua toți lumină de la ea? Ar fi garanția învierii. De-a dreptul mi se pare că stau lângă un monolit ori de câte ori mă aflu lângă mormântul tău. Nu (mai) ești acolo. Poate nici n-ai apucat să fii. Mă îngrețoșez dacă mă gândesc la trupul tău actual. La descompunere, la ce-o mai fi rămas din el. Tu, în esențialitatea ta, ești intactă. Îmi alung gândul că nu ne vom reîntâlni. Doar pentru asta trăiesc: am știința că la capăt mă vei întâmpina tu. Fără dar și poate că în cugetul meu ești intrupată. Nu pot convorbi cu o părere, cu o fulguranță a nevoii mele de certitudine. Mi-e rușine să le spun oamenilor că ești sfătuitoarea mea. Mi-ar cere consultanță despre cum să-și activeze mamele moarte și ar deveni o lume în care nu s-ar mai putea respira de atâția expiați. Niciodată nu ți-am simțit mirosul și tare mi-aș dori să aflu ce mireme ai cules colindând prin văzduhul dimineților înrouate! Când nu te zăresc, aș vrea să-mi strecori o epistolă cu toate lucrurile pământene cu care ți-ai dori să fii la curent. N-am eu de unde să știu față de cine îți mai arăți disponibilitatea firii. La mine, cobori ca pe derdeluș: prin dreptunghiul ferestrei, te zăresc – cu noile dioptrii – cum îți dai drumul de pe steaua pe care ai luat-o în locație de gestiune și te oprești în fața mea. M-am oferit

să-ți cumpăr bețe de schi, să-ți ostioiești năduful, dar nu ai acceptat în ruptul capului. M-ai convins că în viața viitoare ne doborâm orice frică. Este o terapie asemănătoare izbitor cu cea de estompare a anxietății. Te avânți în lucrurile care mai înainte îți dădeau fiori.

Tata nici nu știe unde ești îngropată. I-am interzis să-ți dea târcoale atunci când suflul i se strânge cât o alună și urlă după tine. L-am învățat cum să-și gestioneze lacrimile. A devenit foarte docil de când ai plecat. Mă percepe ca pe o mamă. Mă și mir de cum îmi dă ascultare în toate. Mi-a mărturisit că pe el nu-l vizitezi. Astă-noapte ai omis să tragi ușa după tine. Nu este necesar să lași urme de fiecare dată. În rarele ocazii când nu simt o vibrație, te *văd* în reflexia din ochii pisicilor mele. Cele două feline rămân cu pleoapele pironite până când îți preiau înfățișarea. Și miaună ciudat. Apoi, dintr-o dată, încep să vorbească păsărește. Adinel îți este recunoscător pe veci: nu uită cum ți-ai petrecut o jumătate de noapte așteptându-l cu suflul la gură să revină acasă. Aș vrea să aflu dacă din noua ta lume face parte și Meko. Nu am mai avut lacrimi să o plâng. Creierul îmi era amorțit de moartea ta. Uneori am sentimentul că nu ai făcut niciodată parte din viața mea. Stă martoră însă bunătatea prostească pe care am moștenit-o de la tine. „Să nu faci rău, dragul mami!” Te urăsc pentru toate preceptele pe care mi le-ai insuflat, pentru felul în care m-ai clădit ca om. Nu se mai poartă.

Până și tu ți-ai adaptat garderoba noilor trenduri. În ultimii ani petrecuți aici, îmi deveniseși o concurentă redutabilă în achiziționarea de țoale. Ți-ai trăit a doua tinerețe. Ce mamă alege mai degrabă să tacă, decât să-și supere copilul? Ce mamă se retrage, decât să deranjeze? Ți-a lipsit mereu un soi de autoritate profesională, chit că ai fost atâția ani dascăliță. Aș fi în stare săucid în cuget pe oricine ți-ar aduce vreo ofensă ție, celei mai bune mame de pe pământ și din cerul meu. Știu că aici ai fost bârfită pentru varii cusururi inventate, dar acum n-aș mai permite niciunei cațe să-ți stirbească memoria. Aș desființa-o cu armele ei: ca la ușa cortului. Tu mereu n-ai emis păreri despre nimeni și, cu toate acestea, ai incomodat. Pesemne a durut că bunul tău simț ancestral n-a putut fi egalat de cele pentru care deveniseși o obsesie din pricină că eu te respectam și nu admiteam să intri în vreo comparație sortită din fașă eșecului.

De ce trebuie să ți se *ureze* odihnă veșnică? Cum stă treaba cu învierea morților? Nu se iscă aici vreo contradicție? De ce-ai mai vrea să te întorci dintr-un loc luminat, cu verdeață, de unde întristarea și suspinarea au dispărut? Nu celebrăm în fiecare an învierea? Nu nădăjduim și în cea a morților? Cred că o ții pe Meko pe genunchi. Nu socializezi prea mult. Vorbăria nu era atuuul tău. Mă întrebați, de fiecare dată, de ce sunt tristă. Aveai tu o bănuială că plânsul meu din acea zi însemnată n-a fost gratuit. Știu că și acum când scriu ești așezată alături de mine. Îți plăcea atât de mult să vii aici... Or eu te invitam destul de rar. Viața mea este ca un corp supradimensionat, mobilat extravagant cu multe sertare, gata să dea pe dinafară. Cu greu îți găseam loc printre atâtea inutilități. Ție, necesitățile mele absolute. La educația mea cazonă nu ai avut niciun aport. Preferai mersul lent și plimbările lungi. Toate lucrurile ți le făceai din timp. Îți luai o marjă de două-trei zile până la data stabilită pentru livrarea proiectului. Îmi amintesc ziua de iarnă în care tata te-a dus la spital să o naști pe Nety. M-a luat și pe mine. Țin minte discreția, demnitatea și lipsa de lamentații cu care te-ai raportat la eveniment. I-ai făcut tatălui sublimul cadou tocmai la aniversare. Tu ai adus pe lume cel mai frumos bebeluș din câți am văzut până astăzi. Din tine nu putea să iasă altceva decât perfecțiunea.

Tu ai fost mentorul meu într-ale ortografiei. De la tine am învățat, copil fiind, când se folosește cratima, în ce condiții, virgula, în care circumstanțe lingvistice crește ponderea de „i”, când și în ce fel să utilizez regulile de conduită. Nu dascălii au făcut din mine omul care sunt. Ești globul meu de aur. Să nu cuteze nimeni să te atingă nici cu o jumătate de părere negativă! Nu voi ierta, ci voi blestema tacit pe cine-o fi să fie! Ești Mama deplină, ideea de Mamă, după ce tot balastul s-a decantat. Am avut de câteva ori pornirea să mă rog la tine ca la o sfântă, chiar dacă nu ai fost beatificată. În marginile lumii mele ești făcătoare de minuni. Cea mai plauzibilă este că am reușit să subzist după retragerea ta. „Mami, să nu mori niciodată!” Și n-ai murit. Îmi faci fotografii cu telefonul. Îți pozez ca o vedetă, fără inhibiții, dezinvoltă. Nu te deranjează dacă șterg un cadru de zece ori, până imaginea reușește să-mi redea chipul cât mai fidel. Cine ar mai avea răbdarea aceasta?

M-ai luat cu tine într-un apartament de pe bulevard. De la început, femeia aceea mi s-a părut hidoasă. Am rămas singură, fiindcă ție urma să-ți bage un ac în burtă. Am început să plâng. Nu m-am oprit până ce nu ai revenit și m-ai luat în brațe. Deși nu aveam de unde să știu acele practici, am presimțit ce ți se întâmpla.

Am dormit cu tine până la adolescență. Nici atunci n-aș fi renunțat, dacă nu intervenea tata. Cea mai bună mamă este aceea care investește în copil un capital nemăsurabil de afecțiune, fără a aștepta nimic la schimb. Este un împrumut nerambursabil. Fata directorului a murit înecat în Someș. În loc de ochi, i-au încolțit două gropițe. Mama ei vindea bilete la loterie. A tras lozul necăstigator. Vâslașii au căutat ore în șir cadavrul. L-au învelit într-un lînțoliu. Toți copiii de pe uliță s-au înghesuit să vadă cortegiul. De mică mi-a plăcut dimensiunea spectaculară a morții. Adoram bocetele, jelania. Era un fel de catharsis. Apoi, odată ce am crescut, îmi desfătau auzul doar cântările din tipicul ce li se cuvine morților. Mă gândesc tot mai mult să fac un picnic pe lespede de pe mormântul tău. Bogat, ca unul de Paște. Te-aș invita să iei loc la masă și ți-aș aduce prăjiturile preferate. Apoi, aș propune să încingem o horă. Un sicriu își croiește drum pe poteca ce aduce înspre luminișul tău. Apartinătorii sunt până în zece. Nu prea se tânguie. Pesemne că au pactizat cu moartea. Faci cei mai buni gomboți, cele mai bune clătite, cea mai bună prăjitură cu măr și cea mai gustoasă salată de vinete. Pentru mine gătești la regim. Te documentezi din rețetele de pe net, să nu faci ciorbe redundante. Îmi ceri opinia. Mă umplu de jenă că vin la tine, la anii mei, cu sufertașul. Să mai emit și pretenții?! Deși mulți ți-ar considera producțiile culinare leșietice, pentru mine sunt ca mâncarea sortită zeilor. O ambrozie cu savori tradiționale. Am cutezanța să cred că pe mine mă iubești cel mai mult, deși te-ai rugat pentru ca Nety să aibă copii. A existat un tâlc, încât să nu ții post pentru mine și îți sunt recunoscătoare. Este ca și cum ne-am fi vorbit, cu toate că era un subiect tabu. Să știi că în absența ta am săvârșit multe lucruri necuviințioase, dar simt că mi-ai dat dezlegare prin acele tainice subînțelesuri. Îmi zâmbești a îngăduință, a mamă care preschimbă dojana în iertare. Tu mi-ai îndrumat până și pașii greșiți, acordându-mi spațiu în care să discern și să mă dezvolt nestingherită. Poate de aceea mă descopăr acum atât de puternică. Din dimineața în care m-ai născut, nu ai închis ochii o săptămână. Cred că te simțai ciopârțită din cauza primului element desprins din tine. Cu timpul, ne-am adulmecat reciproc și am devenit o meduză lipită de umărul tău. Încă îmi las capul să cadă pe el de câte ori sunt victima vreunei nelegiuiri. De-acum ai adormit... Îți promit că voi vorbi în șoaptă, să nu-ți tulbur somnul. Când te vei trezi, sub aripa dreaptă vei găsi ascuns un răvaș.

Scumpa noastră Mamă,

Dumnezeu a hotărât să numeri cea de-a 78-a primăvară mult prea departe de noi, dar atât de aproape de îngeri. Îți dorim viață eternă acolo Sus, pe Câmpiile Elizee, în armonia muzicii sferelor! Privim adesea complice spre steaua luminoasă în care te-ai cuibărit cu minunata ta făptură și știm că ne întorci și tu privirea cu acel zâmbet înțelegător. Este fals că trecerea timpului ne închide rănile adânc săpate odată cu retragerea ta. Experimentăm o durere fără de margini odată cu fiecă zi care ne îndepărtează de cea în care ai locuit printre noi pentru ultima dată. Ne este dor de bunătatea ta, de sfaturile tale, de vocea ta blândă și iertătoare. Ne străduim, cât putem, să sălășluiești întru noi: îți facem loc, renunțând la tot ce ne-ai învățat că nu are ce să caute în trupul și mintea unui copil. La rândul tău, ai fost un lăstar prin puritatea îndemmurilor pe care ai încercat să le transformi în principii de viață pentru noi. Ești cea mai bună mamă din Univers și ne ajută să credem că până și acesta se înclină atunci când pășești sfioasă spre altarele cerești ca să te rogi pentru noi. Și știm că tot ce se întâmplă bun în viețile noastre este urmare a rugilor tale.

Nu se poate încrusta în cuvinte dorul de tine, mami...

Nu se pot cântări lacrimile amare care ne curg pe obraz...

Voi, cei care mai aveți părinți, cinstiți-i ca pe sfinți!

Te iubim veșnic, mami!

Nety și Daiți

Să ne revedem cu bine la capătul visului!

Sandu FRUNZĂ

Prin Maramureș

Ca o poartă deschisă
mi se dezvăluie prezența ta
O rază de soare înlănțuindu-mă
Un rit de trecere
absorbindu-mă în infinit
Cu umărul răzimat de stâlpul cerului
am descoperit ce sunt dorul
cântarea și veselia
În bucuria ta am găsit acoperișul lumii
un orizont
crescut în mine
și deasupra mea
Ca o Poartă de Maramureș
ai cuprins
toată bogăția de timp și de eternitate
în ființa ta

Amintiri cu o frumoasă fată

Valerian
Pruncul maramureșean
adus în lumină de
filosofie și poezie
Cu el am învățat
multiculturalismul și iubirea
deși de mult mă credeam
un maestru în practicarea lor
El cunoștea cel mai bine
mângâierea alterității
gustul vinului băut
la banchetele filosofice
stăpâna citirea semnelor
infinitului din noi
și de pe chipul celui alt
ca într-o oglindă divină în care
fiecare ne-am reflectat
din vremea îndepărtată
Dar mai ales
știa ca nimeni altul
să o țină la piept
pe cea mai frumoasă fată

Ruine în orașul adolescenței

În strălucirea orașului
Aflată-n ruină
Grea ca de plumb cade în sufletul meu
Casa de cultură a sindicatelor
în care tinerețea
ne hrănea visurile literare la Cenaclul Arta.
Treptele pe care urmele pașilor tăi
le făceau să vibreze de frumusețe
precum catapeteasma unui templu
Sunt azi sfărâmate și-n crăpăturilor lor
nu mai crește nici iarba.
O lacrimă scursă pe obrazul amintirilor mele
Măsurând parcă un destin
care poate fi al meu sau al tuturor
prevestind parcă uitarea și moartea
Toate cad în nepăsarea
intereselor de-o clipă
neatente la nostalgii metafizice și la însingurare.
Doar gândul meu fuge departe
Până în clipele în care numai tu
Adolescenta nebună de-atâta iubire
molipsitor râdeai
cu toată veselia lumii

Ciprian COC

Odată ai trecut

Curtea casei e o rană dulce,
solitare amintiri,
iar pavajul, cel de iarbă străjuit,
peste care tu călcai atunci când ai venit
zâmbind...
dar mie, ochilor, nu îmi venea să cred
cum izbuteai să faci să plutească
balonul de săpun prin care eu vedeam
femeia tânără –
nălucă cu veșmântul sângeri
și îmi șopteai, credeai că nu o să mai vin
și niciodată, dup-aceea, nu ai mai venit...
povestea nu se mai repetă
nici nălucirile nu sunt ca cele ce erau cândva...
Singur, pavajul cel de iarbă năpădit
visează pași de auroră, pași ușori,
la fel cum toamna frunze cad
să mă învețe despre moarte
să-mi amintească cum treceai
prin curtea mea
zâmbind...

În pragul mării uitări

e târziu și prin perdeaua toamnei
s-a strecurat o imponderabilă frunză
cămașa e împăturită cu duioșie costumului netezit
în bombeu preț de o clipă licăresc ape sărate
toate se vor pune la păstrare în șifonierul de la subsol
nimeni nu știe dacă frunza mai plutește pe ici pe colo
își conferă secunde de răgaz în ochii celor ce încă mai
cred
că ceasul e o fantasmă și muntele de fapt nu există
înghiontită de vinișoarele roșii
ea tremură uimită la parada grozăviilor pierdute
e doar postludiul potopului ce lasă alge pe cale
cioburi de scoici și ramuri de finic
dimineți renăscute solstiții ce bat din palme
troiene în care până și deceniile de singurătate lipsesc
toate așternute la picioarele reci ale mării uitări –
premergătoare nemărginitului anotimp fantastic
stăpână peste lespezile de nisip
și peste umbra desprinsă din om

Poetul nu moare

și dacă nu știți nimic despre el
și dacă nu l-a văzut nimeni pe drumul damascului
prin vreo crâșmă sau prin alte spații
aglomerate de atâta singurătate
înseamnă că a venit vremea
să șadă pe scaunul lui Dumnezeu
de unde zvârle una câte una
pietrele albe smulse din mandrina mirărilor
șoptite ele seamănă ouălor de paște
boltite și cizelate de atâta rostogolire
prin coșul pieptului
cad clipocind în lacul cu nuferi
cu rădăcinile înfipte adânc în ochiul ascuns
al celor care duc pe umeri
greutatea solitudinii
dincolo de orizontul evenimentelor

Gelu DRAGOȘ Jr.

Dezrădăcinat

Undeva departe de tot –
mai presus decât
ultimul petec de cer –
prind rădăcini;
stropit de ploile mult prea scurte
ale verii dogoritoare,
devin anomalie vegetală –

singurul din lume
cu rădăcinile în sus,
îmi întind ramurile,
dezrădăcinat de pământ...

Poem pentru iubită

aștept:

să-mi iasă fluturi pe gură,
să-mi crească flori pe umeri,
să-mi curgă vin din ochi

sau cel puțin să-mi apară poeme în miezul palmelor
ca să mi le citești tu, iu,
când îmi săruți buricele degetelor...

Psalm

Cu buze de rouă șoptesc un cuvânt;
Agonizând poemul, adaug un rând,
Pe coală, doar creionul măzgălind hârtia
Vorbește cu Tine. Eu scriu poezia.

Și port zilnic poveri grele-n frunte
Iar Ție nu-Ți pasă, deși vezi că-s multe,
Mă lași să zdrobesc în vers agonia,
Să risipesc în pahare adânci poezia.

Și nu sunt eu cel vrednic să-Ți vorbesc
Căci știi bine, Doamne, eu zilnic greșesc,
Dar Tu, pașnic, nu-Ți reverși mânia
Și-mi dai zilnic pâinea și poezia.

M-ai ales dintre-atâția să Ți fiu artist,
De-aceea eu scriu și sunt veșnic trist,
M-ajuți, Doamne, să-mi înving mândria
Căci numai TU nu-mi ucizi POEZIA...

Filozofând cu îngerii disperării

Stând de vorbă cu îngerii dulci
ai disperării,
mâncăm mere și aruncăm cotoarele pe geam
afară din noi...

în jur lumina-i tot mai puțină;
cuvântul Tău, Doamne, tot mai greu;
pe zi ce trece
auzim țipete ce nu le recunoaștem
ca fiind ale noastre...

cântând pe diferite voci același cântec,
sfidăm moartea, Doamne,
în încercarea de a răzbi spre Tine,
fără să-Ți cerem ajutor.

Revista NORD LITERAR

Instituție de cultură în subordinea
Consiliului Județean Maramureș
– apare lunar –

Manager: Dana BUZURA-GAGNIUC

Colectivul de redacție:

Gheorghe PĂRJA – redactor-șef
Delia MUNTEAN – redactor
Raluca HĂȘMĂȘAN – redactor

Consiliul consultativ:

Irina PETRAȘ, Mircea MUTHU,
Mircea POPA, Teodor ARDELEAN

Redactori asociați:

Daniela SITAR-TĂUT, Ovidiu PECICAN, Lucian PERȚA

Colaboratori:

Horia BĂDESCU, Constantin CUBLEȘAN,
Ana OLOS, Echim VANCEA, Ștefan JURCĂ
Nicolae SCHEIANU, Monica D. CÂNDEA, Terezia FILIP

Correspondenți externi:

Theodor DAMIAN, Doina URICARIU (New York)
Ioan BABA, Nicu CIOBANU (Serbia)
Vanghea MIHANJ-STERYU (Macedonia)
Arcadie SUCEVEANU (Chișinău)

Prezentare artistică: Mircea BOCHIȘ

Acest număr este ilustrat cu stampe, fotografii,
cărți poștale ilustrate din patrimoniul
Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș

Redacția și administrația:

cod 430311, Baia Mare,
str. Gh. Șincai, nr. 46, tel. 0262-215870,
E-mail: nord.literar@yahoo.com
www.revista.nord-literar.ro

ISSN 1583-817X

Marcă înregistrată OSIM M2007 10928

Țipar: S.C. KUMAR PRINT S.R.L., Baia Mare

Costul unui abonament - 2024:

Prin poștă: 3 luni - 24 lei; 6 luni - 48 lei; 12 luni - 96 lei.

• Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine autorilor.
• Acceptăm texte doar în format electronic, culese cu semne diacritice și cu respectarea
normelor ortografice impuse de Academia Română.
• Nu ne asumăm obligația de a publica materialele nesolicitate.
• Rugăm editurile, revistele și autorii care doresc să le semnalăm cărțile și
publicațiile periodice în numere viitoare ale revistei noastre să le trimită pe
adresa poștală sau electronică a redacției.

BOCHIȘ, FACEBOOK ȘI IA

Dalina BĂDESCU

*Coduri-nvăluite-n mister,
Inteligență fără trup,
Tablouri, sunete adesea bizare,
Artă creată de-o lume fără chip.*
ChatGPT 31.07.2023

Prompt: patru versuri despre arta inteligenței artificiale

Am deschis Cutia Pandorei, ne-am tăiat craca de sub picioare. Nu ne mai rămâne nimic de făcut decât să trăim anarhic, utopic, fără constrângeri și fără scop. Inteligența artificială ne preia îndatoririle și totodată drepturile. Poezia, arta, viața, în definitiv, ni le pasăm nepăsători și cu oarecare voluptate sadică unor algoritmi din afara înțelegerii noastre, unor mașinării care, asemenea falsului profet, ne amăgesc cu promisiuni deșarte.

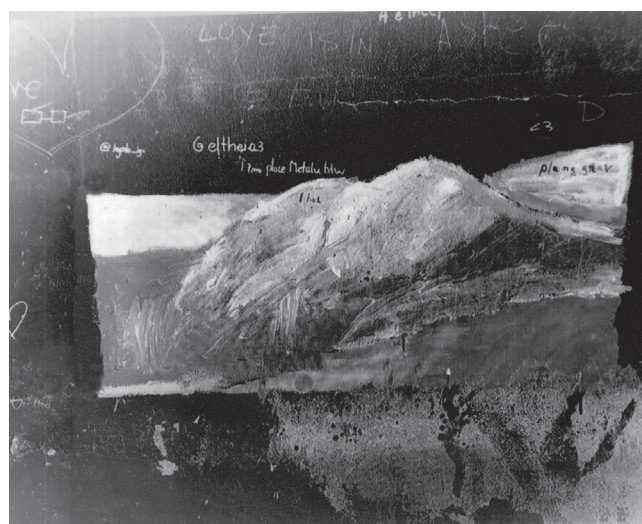
Cam așa ar suna o concluzie grăbită vizavi de prezentul nostru invadat violent de noile manifestări ale ChatGPT, Dalle, Midjourney, Stable Diffusion, Monica de la Google, Ana de la Uniqa Asigurări și probabil în curând Maria de la magazinul din colț și Viki de la Felinarele Roșii, mereu pregătite să răspundă anticipat nevoilor clienților, chiar înainte ca ei însuși să și le descopere. Sigur, acum poți scrie atât un haiku, cât și un roman de trei sute de pagini, în câteva secunde, poți genera fotografii sau orice fel de artă digitală într-o clipită, poți schimba vocile din melodii dând naștere celor mai suprarealiste combinații muzicale sau poți falsifica cu ușurință orice discurs politic, dar poți oare crea într-adevăr artă? Și dacă întrebarea poate părea din domeniul prețiozității ridicole, o întrebare cu răspuns subînțeleș care să flateze orice cititor, prin situarea lui cumva deasupra și în afara posibilităților limitate și totodată inferioare ale mașinării, ei bine, aflați că ea nu este deloc așa! Căci nu este cu nimic mai prejos producția IA față de marea masă a mediocrităților care ni se prezintă astăzi ca fiind artă înaltă. Din contră, găsesc că un prompt bun poate genera mult mai multă valoare decât mințile multora dintre scriitorii noștri și cu atât mai mult ale așa-zisilor artiști vizuali contemporani și, obligatoriu, independenți. În cazul ultimilor, nici nu e greu, indiferent dacă sunt comparați sau cu inteligență artificială.

Iar în acest context, în care mii de artiști independenți, lucrători în industria creativă din întreaga lume, copywriteri, webdesigneri, gamedesigneri, etc.-designeri se plâng de pierderea joburilor din cauza superiorității, dacă nu creative, cel puțin economice, a IA, ce se întâmplă cu artistul tradițional, cel care lucrează nu cu pixeli, ci cu culori din tub, cu dalta și nu cu eraser-ul din VR, cu penița de bambus și nu cu stylus-ul? Rămâne el în afara realității, ca o relicvă numai bună pentru studiul antropologilor din viitorul apropiat care îl vor studia cu mânuși bio și mască de plastic reciclat? Este el rupt de prezent, defazat de înțelegerea noii societăți, mai poate fi el conștiința propriului timp sau a căzut această sarcină pe umerii virtuali ai inteligenței artificiale?

Răspunsul este dificil, căci doar istoria va putea trage concluziile finale, dar o variantă de la firul ierbii ar fi cam așa: pictorul clasic, cel care nu dezertează în spatele șevaletului, rămânând cu propria lui lume stabilă, constituită, sigură, cu aceleași personaje care levitează dulce deasupra unor nori în formă de pește, preparând mereu aceleași rețete bucolice bine primite de public, acela care rămâne treaz la lumea vie și este mereu atent la nou, el este cel care surprinde cu

adevărat expresivitatea noii noastre vieți hibride, căci doar el are privirea atentă și bine formată, gata să vadă dincolo de aparențe.

El este cel care observă că în spatele posturii ciudate a tinerelor aduse de spate spre ecranul telefonului, împietrite parcă într-o îmbrățișare maternă tensionată, în care varianta depășită și materialistă a pruncului a fost înlocuită apoteotic de lumina pură, palpătoare și, de obicei, albăstruie a ecranului, există totuși o trăire ascunsă, uneori chiar intensă, în lumea interminabilă a rețelelor de socializare. El este cel care vede dincolo de cearcănele și de surplusul de kilograme ale trupurilor încovoiate de zei și de zeițe guralive împărțind înțelepciune de viață prin stories și reel-uri, el este cu adevărat consemnatarul timpurilor noastre, cel care surprinde cu înțelegere și bunăvoință trăirea omului nou în social media, poezia lui involuntară care naște sensibilități și expresivități nebanuite.

Și pentru a nu vă ține în suspans dincolo de limita suportabilității oricărui cititor versat care știe că de mult trebuia deconspirat artistul despre care este vorba, voi trece numaidecât la dezvăluire: Mircea Bochiș. În prefața unei cărți bibliofile a Cristinei Irian, cea care a colecționat de pe Facebook o serie de postări cu potențial liric notabil, din sfera suprarealismului, publicându-le într-un volum de poezie, Mircea Bochiș scrie un manifest despre extinderea câmpului artei: „Avangarda nu s-a sfârșit și nici nu are de gând să facă acest lucru. Apar noi instrumente care contribuie subliminal să o ducă mai departe: Facebook, calculatorul și încă multe altele pe care le considerăm elemente banale au o viață virtuală paralelă cu cea pe care o trăim”. Pictorul băimărean ilustrează volumul Cristinei Irian cu imagini culese de asemenea de pe Facebook, în stare brută sau prelucrate ulterior cromatic, accentuând saturații sau inversând culori.

Acest tip de preluare a unor fotografii realizate evident cu alt scop, chiar și dacă subiectul este o operă colectivă de pe zidurile Mediașului, cu intervenții sălbatiche și anonime peste desenele murale ale unor copii, deschide cu siguranță dezbateri motivate despre drepturile de autor. Cui, dacă într-adevăr putem discuta despre un creator coagulat, cui i se cuvine menționarea numelui în dreptul autorului? Copiilor, nenumăraților anonimi care și-au scrijelit numele sau tot felul de obscenități în jurul acestuia, fotografului care a ales o anumită oră și un anumit decupaj pentru a le reda sau celui care le-a recontextualizat și le-a revelat natura lor de posibile ilustrații într-un volum de poezie? Este clar că ne aflăm într-o *terra incognita*, în care tot ce putem face este să ne ghidăm după legile lumii anterioare și

să ne folosim rațiunea și propria judecată, chiar așa învechită, cum de multe ori este acuzată. Sunt *Graffiti*-urile lui Brassai opere libere, instantanee anonime ale unei arte neasumate și, mai mult, abandonate? Sau sunt ele construcții de autor, decupaje regizate dintr-o realitate efemeră, înmagazinate pentru eternitate prin ochiul și mâna lui Brassai? Subiectul a fost de nenumărate ori dezbătut, încă de la apariția fotografiei, iar concluziile îi conferă lui Brassai statutul indubitabil de autor cu toate drepturile asupra fotografiilor sale.

Dar astăzi, cu democratizarea absolută a fotografiei și cu transformarea fiecărui posesor de telefon într-un posibil Brassai, problema paternității imaginilor redeschide era dezbaterilor. Există un volum enorm și în continuă creștere de moloz vizual, mii de terabiți de pixeli adunați sub forma selfie-urilor de budă, a anunțurilor de vânzare diverse, mii de apusuri leșinate cu sori sau lune nefocate și câte mai de câte inutilități aflate la limita jignirii bunului simț. Pe de altă parte însă, această realitate este simultan și un izvor proaspăt și încă neexploatat la adevăratul lui potențial de surse poetice, melancolii lirice, asocieri dadaiste sau succesiuni suprarealiste care l-ar face până și pe Dali invidios. Iar Mircea Bochiș se retrage uneori din fața propriului șevalet care găzduiește pânze impresionante, încercate de tensiuni expresioniste nordice, pentru a răsfai albumele de fotografii de pe social media, aceste vaste enciclopedii virtuale ale omului nou.

Iar el nu este la prima întâlnire cu aceste izvoare noi de inspirație, folosind cu mare succes motoarele Google de traducere pentru a da naștere unei cărți de versuri unice și irepetabile, pornind de la versurile în maghiară ale lui Péter Demény. Rezultatul, o serie de poeme dezarticulate, de o prospețime încântătoare, se situează în afara oricăror categorisiri comune, nefăcând parte nici din sfera automatistului, nici a dadaismului, nici a postmodernismului sau a oricărui *-ism* în general, căci el exploatează instrumente noi, tehnologice, care oferă fără prejudecată (sau judecată) serii de cuvinte care mimează inclusiv stilul sursei. Cel care decide dacă ele au dreptul la existență, la lectura de către terți sub forma înaltă a poeziei este întocmai comanditarul, cel care prin decizie devine autor, în siajul și sub auspiciile lui Duchamp.

Dacă Mircea Bochiș nu și-ar fi deconspirat asumat originile și mecanismele de generare ale poemelor, el ar fi putut ușor fi bănuț de o stranie genialitate, de o creativitate miraculoasă în afara oricăror mijloace creative previzibile. Asumându-și însă parcursul, el ne devine profesor, arătându-ne noile posibilități pe care tehnologia ni le pune la dispoziție, cele care ne îmbogățesc existența, dar acest lucru este valabil doar atâta timp cât nu ne pierdem propria coerență în fața lor și nu le cedăm integral sarcina de a ne genera istoria, prin această nouă artă sui generis AI, în fața căreia singura noastră salvare, dacă suntem tentați să mergem prea departe, este curajul de a striga, răspicat, atunci când este cazul, că *Împăratul e gol*. Ceea ce nu este cazul în discuția de față, fiindcă experimentele vizual-literare ale lui Mircea Bochiș sunt generate chiar de către IU, adică Inteligența umană, iar Împăratul lui este înveșmântat exact așa cum se cuvine și cum îi stă bine unui cap încoronat.

(Text publicat inițial în revista „Contemporanul”, reluat cu ocazia deschiderii expoziției personale a lui Mircea Bochiș la Muzeul de Artă, Centrul Artistic din Baia Mare, pe 18 iulie 2024)

Detaliu: Piața Păcii, zi de târg

O BIBLIOTECĂ A LUMII (fragmente)

Un film în trei capitole și un epilog. O producție Rossofuoco în colaborare cu Piemonte Film Doco, cu participarea familiei Eco – un film de consultanți literari în monologuri din scrierile lui Umberto Eco prin amabilitatea La nave di Teseo

Introducere

O bibliotecă este deopotrivă simbol și realitate a memoriei universale. Când Dante îl vede pe Dumnezeu în Paradis, cum rezolvă el dificila sarcină de a-l descrie pe Dumnezeu? El scrie: „Într-un singur volum legat de Iubire, din care universul este frunzele împrăștiate...” Îl vede pe Dumnezeu ca pe biblioteca tuturor bibliotecilor, cu câteva secole înaintea lui Jorge Luis Borges...

Februarie 2016

Apare o veste tristă care tocmai a sosit. Umberto Eco a murit...

Ce ai acolo? Astăzi parcul de distracții va fi închis pentru a celebra memoria marelui maestru Umberto Eco.

Îmi amintesc... De fapt, mai bine decât o distincție oficială.

Vă mai amintiți acest număr al revistei *Linus*? Au făcut o copertă cu el îmbrăcat ca Superman, ca Charlie Brown, ca un... și ca Big Belly... Cam așa ceva, da... Și au publicat această bandă desenată în care el își privește propria înmormântare de la balcon. Și este mișcat... Era o multime uriașă care bloca intrarea în castel...

Oh, Doamne, cum pot să trec? Așa că am împins prin mulțime spunând: „Vă rog, lăsați-mă să trec”. „Vrei să treci? Așteptăm cu toții de dimineață! Treceți la coadă ca toți ceilalți!” Așa că am spus: „De fapt, eu sunt văduva...” Te-au lăsat să intri? Nu chiar, nu...

Mulțumesc, domnule profesor.

Voce: Renato Eco

Acesta este atelierul tatălui meu, în casa pe care el și mama mea au ales-o acum treizeci de ani pentru a găzdui întreaga bibliotecă de carte. Adică 1.200 de cărți rare și vechi și 30.000 de cărți contemporane. Aici este locul unde lucra împreună cu colaboratorii săi. Dar adăpostul lui era sala de cărți rare. Acolo cânta la flaut și își petrecea timpul răsfoind cărțile, fără telefon și fără laptop... Colecția de bază este „Bibliotheca semiologica, curiosa, lunatica magica et pneumatica”. Ca să-i explici unui bibliotecar, așa spune: „Nu e o bibliotecă: Științe oculte”. Dar nu este chiar așa. De exemplu, am cărți despre toate limbile imaginare care au fost inventate vreodată. Una dintre cele mai mari lovituri de noroc din viața mea a fost că l-am întâlnit pe Umberto Eco acum 35 de ani. Mi-a oferit două lucruri importante: unul, prietenia și cunoștințele sale; celălalt, accesul la biblioteca sa: fizionomie, alchimie, chimie și științe, teatre chimice, ocultismul, hermetismul, magia, semiologie și însemne, hieroglifică, științe astronomice, demonologie, alchimie, ezoterism, teologie și Kircher... Kircher... Rozicrucienii..., limbile universale, lingvistica, sufletul animalelor...

Voce: Carlotta Eco

Tata nu a folosit niciodată mânușile astea... Bineînțeles: cărțile trebuie atinse cu mâinile. A vorbi despre o casă mare plină de cărți care poate implica un om de litere singuratic care trăiește izolat de lume. Casa este mare, altfel n-aș ști unde să pun cărțile. Am fost evacuat

din ultima casă după o inspecție a inginerilor din oraș pentru că se temeau că se vor prăbuși podelele.

Voce: Eco

Când am ajuns eu, acum 25 de ani, erau 30.000 de... Nu mai am timp să le număr. Sunt cărțile mele, traduceri... și sunt cărți despre mine.

O reamintire (partea I)

De vreme ce cărțile sunt făcute din copaci și, în vechime, din papirus, prin „memorie vegetală” înțeleg memoria păstrată în cărți. Memoria organică este cea din creierul nostru; și, în sfârșit, există o memorie minerală, care se păstrează în siliciul dispozitivelor electronice. Ca oameni, când spunem „eu”, ne referim la memoria noastră. Memoria este suflet. Există o paralelă cu memoria individuală, a memoriei vegetale care este biblioteca. Bibliotecile sunt memoria comună a omenirii. Noi suntem ființe care trăiesc în timp. Fără memorie este imposibil să construim un viitor. Trăind în timp, suntem ca un atlet: pentru a sări înainte, trebuie mai întâi să ne întoarcem.

Cu un nepot...

– Să spunem că... zece secunde, zece secunde, dar zece secunde trec repede sau încet? Uite, zece secunde tind să treacă întotdeauna în același timp. De fapt, lasă-mă să-ți spun adevărul: zece secunde trec întotdeauna în zece secunde.

Nu sperați să scăpați de cărți

Fac parte dintr-o generație care încă preferă să citească pe hârtie. Odată, în timpul unei călătorii în SUA, am încărcat pe I-pad-ul meu ultimul volum din *Recherche de Proust*... Este ușor. Dar nu am reușit să subliniez niciun pasaj. Nu am putut face urechi de câine. Nu am mâzgălit paginile cu degetul murdar... Lucruri foarte importante! Din punct de vedere sentimental, cartea este de neînlocuit.

Cineva spune că CD-Rom-urile și hipertextele vor ucide cărțile. Eu nu sunt de acord. Vor elimina acele cărți care nu merită să existe.

Riccardo Fedriga (nepot)

Uneori am crezut că numele bunicului meu nu era *Umberto*, ci *profesorul Eco*. A fost singurul meu bunic și am avut o copilărie foarte frumoasă și datorită lui. El și simțul său al ironiei.

Prima carte pe care am primit-o de la el a fost *Sylvie de Nerval* și permiteți-mi să spun imediat că încă nu am citit-o. Asta a fost primul cadou... prima carte pe care am citit-o împreună a fost *Gian Burrasca*. L-am rugat să mă ajute să o citesc pentru că trebuia să pregătesc o lucrare pentru școală. Ceva ce trebuia să fac în timpul vacanței de Crăciun. M-a ajutat... practic, el a scris lucrarea. Dacă profesorul meu de atunci se uită la asta, îmi cer scuze. Am luat note maxime la toate secțiunile pe care le-a scris el, cu excepția uneia: singura pe care am făcut-o eu, unde am picat...

Hei Ric, îți amintești asta? Da, testiculele câinelui... E o carte în apropiere... Cea pe care o căutam. Sunt probabil cele două lucruri cu care m-am jucat cel mai mult în această cameră. *Thesaurus anatomicus* a lui Ruysch... O carte care m-a fascinat din prima clipă în care am atins-o. Una dintre ilustrațiile care mi-a plăcut cel mai mult este „Grădina scheletelor”...

Vedeți? Un alt semn de carte... Cred că a răsfoit-o într-una dintre ultimele dați când a fost aici. Iată-le... Îmi

Umberto ECO

place asta... Cel care plânge. Această ilustrație a fost un mod pe care l-a avut să se revanșeze pentru că nu mă lăsa să văd desene animate la televizor. Săracul băiat! Știi câte coșmaruri am avut din cauza asta? Uite... scheletul ăsta ține o seceră în mână. Îmi amintesc de o zi de vară la țară, eram mic copil, am făcut o plimbare și am găsit o seceră ruginită. Părea o nimica toată, dar el s-a entuziasmat pentru că avea o scuza să mă învețe încă o lecție despre istoria secerișului...

Toate cărțile bunicului tău au fost literalmente excentrice, pentru că s-au mutat din cel mai îndepărtat punct și cele mai ciudate lucruri aparent... dar, în cele din urmă, îți spuneau tot ce trebuia să știi despre lumi întregi... Privește cartea asta enormă.

Un biblioman și-ar ține cartea numai pentru el și nu ar arăta-o niciodată, pentru că s-ar teme că hoți din toată lumea s-ar înghesui să o fure. Așa că ar citi-o singur, noaptea, ca unchiul Scrooge înotând în dolarii lui. Un bibliofil, dimpotrivă, și-ar împărtăși minunea cu toată lumea și ar fi mândru că știi că este a lui. Athanasius Kircher a fost probabil autorul pe care Umberto Eco l-a iubit mai mult, model de colecționar. Un iezuit din secolul al XVII-lea, a fost un erudit omnivor, curios la nesfârșit. A scris cărți despre tot ce putea concepe mintea umană. Nu numai că și-a descris subiectele în cuvinte pe pagini și volume nesfârșite, dar a folosit și imagini pentru a arăta, ca să numesc doar una, hieroglifile din vechiul Egipt... Le-a interpretat complet greșit, totuși a construit o demonstrație consistentă. Sau China. A auzit povești de la misionari veniți din Orientul Îndepărtat și pe acestea el scria minunate jurnale de călătorie, fără să fi fost vreodată acolo... Alfabetul ca cele din turnul Babel, de unde își au originea diferite limbi. Același lucru pentru coniecturile sale despre arca lui Noe. Și în aceste cărți Umberto Eco a trăit și a prosperat la propriu.

Din scrierile lui Eco.

De ce Kircher?

De ce suntem încă atât de fascinați de Kircher? Aș spune pentru aceleași motive pentru care s-a înșelat de atâtea ori. Pentru voracitatea lui, pentru bulimia lui de științe, pentru foamea lui enciclopedică. Kircher ține discursuri despre soare și lună, despre marea și fluxuri oceanice, despre eclipse, ape, focuri subterane, lacuri, râuri, izvoare ale Nilului, saline și mine, fosile, metale, insecte, ierburi, distilare și focuri de artificii, generarea spontană și panspermia... și cu aceeași siguranță de sine ne spune povești despre dragoni și giganți.

Kircher are păreri despre orice, uneori doar din auzite, și despre orice ne dă dovezi, imagini, grafice, funcții, cauze și efecte. Kircher scrie în mod științific despre lucruri pe care le înțelege total greșit, dar nu renunță niciodată la explicații. Și așa se întâmplă că imaginile sale, pretinzând că sunt corecte din punct de vedere științific, produc cea mai sălbatică fantezie, astfel încât devine imposibil să deosebești adevărul de ficțiune.

Ce este în cutie? Papirusurile și manuscrisele au supraviețuit mii de ani, avem cărți făcute acum cinci sute de ani, care par proaspăt tipărite, dar nu știm cât timp vor supraviețui formatele electronice. Calculatoarele de astăzi nu sunt capabile să citească ceea ce am înregistrat acum două decenii pe dischete floppy preistorice. 90%, poate 99% dintre mesajele care circulă în această lume volantă și nu este atât de sigur că ele „maneant” (rămân). În același timp, există o profuzie de înregistrări.

**Transcripție și traducere:
Adrian GRAUENFELS
(Israel)**

Panorama orașului Baia Mare, pictură de Mezei Jozsef, 1854